

Ročník 18/2013

www.enviromagazin.sk

1 €

Enviromagazín

ODBORNO-NAUČNÝ ČASOPIS O ŽIVOTNOM PROSTREDÍ

5

20. výročie
Slovenskej agentúry životného prostredia

Windows starého vláčika...

15 rokov Programu obnovy dediny na Slovensku

**Orientácia, zásady, priority a hlavné úlohy
starostlivosti o životné prostredie SR na roky 2014 – 2020**

Ministerstvo životného prostredia
Slovenskej republiky

- 4 15 rokov Programu obnovy dediny na Slovensku**
- 7 Hodnoty Dunaja – ľudia ľuďom**
- 8 Budúcnosť dediny – zmysel pre tradíciu**
- 10 Orientácia, zásady, priority a hlavné úlohy starostlivosti o životné prostredie SR na roky 2014 – 2020**
- 13 Dni stromov**
- 14 ŠÍŠKA ruka v ruke s Envirózou**
- 18 Motýľ leta odletel...**
- 20 Európsky týždeň mobility v Žiline**
- 20 Za čistejší vzduch pre všetkých**
- 22 Cesta k znižovaniu povodňových rizík povodia Slanej**
- 24 Meniace sa Slovensko očami satelitov**
- 26 Púť orla kriklavého Arnolda do Afriky**
- 28 Komplexná podpora procesu EIA a SEA na SAŽP**
- 30 Windows starého vláčka...**
- 32 Historické základy environmentalizmu a environmentálneho práva (LVI.)**
- 35 Devätnásť stretnutie seniorov ochrany prírody**

Na obálke: Čiernohronska železnica je úzkokolejná lesná železnica s rozchodom 760 mm. Premáva na trase Chvatimech – Čierny Balog – Vydrovská dolina (14 km) a Čierny Balog – Dobroč (4 km). Pred zrušením dopravy v roku 1982 bola značne rozvetvená a mala celkovú dĺžku 131,98 km. Trate železnice viedli údoliami Čierneho Hrona a jeho prítokov. V roku 1982 bola vyhlásená za národnú kultúrnu pamiatku, v roku 2011 za jeden zo siedmich divov Banskobystrického samosprávneho kraja a v roku 2012 získala Cenu Slovenskej republiky za krajinu (pozri www.chz.sk), foto: Karel Pryl

Enviromagazín – odborný časopis o životnom prostredí, XVIII. ročník, piate číslo, november 2013, vydáva Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky a Slovenská agentúra životného prostredia (IČO 00 626 031), šesťkrát ročne, www.enviromagazin.sk. Adresa redakcie: SAŽP, Tajovského 28, P. O. Box 252, 975 90 Banská Bystrica, tel./fax: 048/4230694, e-mail: enviro@sazp.sk. Zodpovedný redaktor: Ing. Martin Vavřínek, redaktorka: Mgr. Alena Kostúriková, predseda redakčnej rady: RNDr. Jozef Klinda, členovia: RNDr. Zita Izakovičová, RNDr. Vlasta Jánová, Ing. Pavel Jech, prof. RNDr. Mária Kozová, CSc., Ing. Zuzana Lieskovská, Ing. Michaela Mrázová, Mgr. Pavlína Mišíková, Ing. Marta Slámková. Nakladateľ: EM DESIGN, Zvolen. Pisomné objednávky prijíma redakcia. Reg. MK SR č. EV 636/08, ISSN 1335-1877. Nevyžiadané materiály redakcia nevracia.

Vytlačené na ekologickom papieri Hello. Výrobca má certifikovaný FSC, PEFC, EMS podľa medzinárodných noriem ISO 9001, 140001 a EMAS. Tieto certifikácie obsahujú rôzne environmentálne iniciatívy, napr. spoločnosť získava 30 % svojej spotreby energie z biopáliv a 40 % prepravu realizuje pomocou nízko emisných prostriedkov, ako sú železnice alebo siete kanálov. Hello je plne recyklovateľný papier a môže byť použitý na získanie papierovej drviny najvyššej kvality.

Program protipovodňovej ochrany do roku 2020

Ministerstvo životného prostredia SR so svojou rezortnou organizáciou Slovenským vodohospodárskym podnikom predstavili program protipovodňovej ochrany pre Slovensko. Obsahuje konkrétne projekty, ich náklady a obdobie výstavby do roku 2020. Minister životného prostredia Peter Žiga chce v rámci programu preinvestovať viac ako jednu miliardu 154 miliónov eur.

Slovensko intenzívne rokuje s Európskou úniou o využití 400 miliónov eur z pripravovaného nového operačného programu Kvalita životného prostredia. V rokoch 2014 – 2020 bude zo zdrojov štátneho rozpočtu potrebných približne 700 miliónov eur. Z vlastných zdrojov sú vodohospodári pripravení použiť 55 miliónov eur. V oblasti protipovodňovej ochrany má Slovensko veľký historický dlh, za posledné desaťročie je podhodnotená o 450 miliónov eur. Prítom len v období rokov 2000 – 2012 dosiahli škody a náklady spojené s povodňami 961 miliónov eur. Tohtoročný úspech modernej protipovodňovej ochrany Bratislavy jasne ukázal, že včasnými investíciami sa dá zabrániť vyšším škodám. Na Slovensku je známych 559 lokalít, kde hrozí reálne riziko povodní.

Stavať sa budú napríklad hrádze, poldre, vodné nádrže, úpravy tokov alebo čerpace stanice. K významným plánovaným projektom patria aj projekty na ochranu väčších miest, ako je Banská Bystrica, Prešov alebo riešenie problémov rieky Ondava v blízkosti Trebišova. Pracuje sa na ochrane Starej Ľubovne, naplánované sú opatrenia na rieke Žitava, kde boli veľké škody v roku 2010. Súčasťou opatrení je, napríklad protipovodňová ochrana Košíc, s ktorou nedávno súhlasila vláda na svojom výjazdovom rokovaní. V pláne je aj ochrana miest Bardejov, Kežmarok, Levice a ďalších. Lokálne budú vodohospodári pomáhať aj jednotlivým obciam pri údržbe tokov, napríklad bagrovať dno, upravovať brehy. SVP vykonáva len v roku 2013 údržbu v 579 obciach v sume 12,260 mil. eur a podobne bude postupovať aj v ďalších rokoch. Zamestnanie pri týchto prácach nájdu aj miestni obyvatelia.

Ministerstvo životného prostredia v septembri spustilo pilotný projekt čistenia vodnej nádrže Ružín, kde zamestnalo aj dlhodobo nezamestnaných. V podobných projektoch, kde sa bude pracovať na úprave a čistení brehov alebo likvidácii čiernych skládok, plánuje rezort pokračovať.

Zdroj: MŽP SR

Foto: Jozef Klinda

EIONET – výmena environmentálnych informácií

V Banskej Bystrici sa 26. a 27. septembra uskutočnilo národné stretnutie členov Európskej environmentálnej informačnej a monitorovacej siete (EIONET), ktorá poskytuje verifikované údaje, informácie a odborné posudky, určené nielen subjektom zapojeným do tvorby a realizácie environmentálnej politiky, ale aj zástupcom priemyselnej sféry a širokej verejnosti. O možnostiach EIONET-u, partnerskej siete Európskej environmentálnej agentúry (EEA), informoval jej IT architekt a systémový manažér Franz Daffner.

Okrem toho bola na stretnutí predstavená idea pripravovanej správy **Životné prostredie Európy – stav a perspektíva 2015** (The European environment – state and outlook 2015), ktorej cieľom je poskytnúť informácie o stave, trendoch a perspektívach životného prostredia Európy, vrátane príčin, vplyvov a dopadov

na stav životného prostredia.

Správa, ktorú každých päť rokov vydáva EEA, pozostáva zo štyroch častí, a to megatrendov týkajúcich sa životného prostredia v Európe (napr. zmena klímy), tematického hodnotenia hlavných environmentálnych otázok (napr. znečistenie ovzdušia, urbanizované prostredie), hodnotenia stavu životného prostredia v jednotlivých krajinách a ich vzájomné porovnanie na základe vybraných ukazovateľov a zhrnutia, ktoré predstavuje integrovanú súhrnnú správu.

Stretnutie sa konalo v priestoroch Slovenskej agentúry životného prostredia a zúčastnilo sa ho 45 odborníkov z Európskej environmentálnej agentúry, Ministerstva hospodárstva SR, Ministerstva životného

prostredia SR a jeho rezortných organizácií a zástupcov akademickej obce. Viac informácií: www.eea.europa.eu/sk, <http://enviroportal.sk/>

Zdroj: SAŽP

118 škôl sa honosí medzinárodným titulom Zelená škola

Slávnostnej certifikácie škôl v rámci medzinárodného vzdelávacieho ekoprogramu **Zelená škola**, pod záštitou ministra životného prostredia Petra Žigu, sa v Košiciach na Magistráte mesta 10. októbra 2013 zúčastnilo viac ako 250 zástupcov škôl, miest a obcí, ktorí sledovali sláv-

nostné odovzdávanie titulov a vlajok. Od tohto dňa sa týmto titulom môže pýšiť ďalších 84 škôl. 27 škôl získalo diplom *Na ceste k Zelenej škole*, ktorý sa udeľuje za čiastočné splnenie certifikačných podmienok. Spolu ich je na Slovensku už 118. Certifikát oceňuje aktivity škôl v ochrane životného prostredia a aktívnej spolupráce.

Podľa manažérky programu Zelená škola Miroslavy Pilárikovej kvalita a nápaditosť aktivít týchto škôl každoročne narastá. Školy poskytujú svojim žiakom viac možností učiť sa zážitkom a na základe vzájomnej spolupráce tak meniť prostredie celej školy.

Organizátori okrem odovzdávania certifikátov, exkurzie a kultúrneho programu pripravili aj zaujímavé workshopy na témy ako existenciálna ekovýchova, rovnosť medzi žiakmi či príklady dobrej praxe. Zúčastnení žiaci sa na chvíľu mohli stať aj „Agentmi

v službách Zeme“.

Na Slovensku je v tomto školskom roku v tomto programe registrovaných 278 škôl. Program Zelená škola prebieha pod záštitou Ministerstva životného prostredia SR a uznanie získal aj od Environmentálneho programu OSN (UNEP).

Titul Zelená škola získavajú školy, ktoré v posledných 2 rokoch realizovali environmentálnu výchovu a praktické aktivity s priamym zapojením žiakov. Ich cieľom bolo znížiť vplyv školy na životné prostredie a ponúknuť zaujímavejšie a praktické formy výučby. Okrem Slovenska sa certifikát udeľuje v ďalších 57 krajinách sveta. S počtom zapojených 52-tisíc škôl zo všetkých kontinentov je to najväčší environmentálny program na svete.

Koordináciu programu zabezpečuje Centrum environmentálnej a etickej výchovy Živica v spolupráci s regionálnymi centrami. Ďalšie informácie nájdete na www.zelenaskola.sk.

Zdroj: CEE Živica

Seminár pre držiteľov environmentálnych záťaží 2

Druhý jednodňový informačný seminár, určený hlavne držiteľom environmentálnych záťaží, ktoré sú evidované v Informačnom systéme environmentálnych záťaží, vlastníkom a užívateľom dotknutých nehnuteľností – súkromným a štátnym organizáciám, fyzickým osobám a predstaviteľom miestnej samosprávy, sa uskutočnil 22. októbra 2013 v Agroinštitúte Nitra.

Prvý blok prednášok sa týkal platnej legislatívy pre oblasť environmentálnych záťaží. O právach a povinnostiach držiteľov environmentálnych záťaží z pohľadu geologického zákona (zákon č. 569/2007 Z. z. o geologických prácach) a zákona o environmentálnych záťažích (zákon č. 409/2011 Z. z. o niektorých opatreniach na úseku environmentálnej záťaže a o zmene a doplnení niektorých zákonov) informovala generálna riaditeľka sekcie geológie a prírodných zdrojov Ministerstva životného prostredia SR RNDr. Vlasta Jánová, PhD. O praktických skúsenostiach pri tvorbe plánu práce na odstránenie environmentálnej záťaže a jeho dôležitosťi hovorila RNDr. Želmíra Greifová z MŽP SR. Zároveň predstavila aktuálne prebiehajúce projekty v rezorte MŽP SR v rámci Operačného programu Životné

prostredie v r. 2007 – 2013, ako aj výhľad na ďalšie programovacie obdobie v r. 2014 – 2020. Stav prepojenia Informačného systému environmentálnych záťaží (ISEZ) s registrami verejnej správy prezentoval Ing. Erich Pacola, PhD. zo SAŽP, Banská Bystrica.

Druhý blok prednášok zástupcov rezortných agentúr MŽP SR vhodne doplnil problematiku ISEZ. O technicko-bezpečnostnom dohľade nad vodnými stavbami ako súčasťou prepojenia s ISEZ informoval Mgr. Maroš Nikolaj, PhD., z Vodohospodárskej výstavby, š. p. Využitie ISEZ pri tvorbe máp povodňového ohrozenia a povodňového rizika vodných tokov Slovenska prezentoval na konkrétnych príkladoch – mapách povodňového ohrozenia a rizík v povodí Dunaja – zástupca Slovenského vodohospodárskeho podniku, š. p., Mgr. Miloslav Ofúkaný.

V poradí už 60. školenie, venované problematike environmentálnych záťaží, zorganizovala Slovenská agentúra životného prostredia a zúčastnilo sa ho 70 účastníkov z celého Slovenska.

Seminár sa uskutočnil v rámci implementácie

projektu Osveta, práca s verejnosťou ako podpora pri riešení environmentálnych záťaží v SR. Projekt je spolufinancovaný z Kohézneho fondu EÚ v rámci Operačného programu Životné prostredie, Prioritná os 4. Odpadové hospodárstvo, Operačný cieľ 4.4. Ďalšie informácie o projekte a jeho aktivitách sú k dispozícii na internetovej stránke projektu <http://www.sazp.sk/public/index/go.php?id=2222>.

Zdroj: SAŽP

Významný nástroj uplatňovania environmentálnej politiky na vidieku 15 rokov Programu obnovy dediny na Slovensku

Slovenská republika je vidieckou krajinou. Vidiek nám poskytuje množstvo ekosystémových služieb, ktorých kvalitu ovplyvňujú ekonomické, sociálne, ale najmä environmentálne faktory. Udržanie kvality ekosystémových služieb je nutné zabezpečiť konvergenciou sektorálnych politík a systémovou podporou rozvoja vidieka a zlepšovania kvality životného prostredia vo vidieckej krajine. Významným programom, ktorý už 15 rokov plní tieto ciele a podporuje slovenský vidiek, je **Program obnovy dediny**.

Program obnovy dediny (POD) je integrovaným nástrojom obnovy a rozvoja slovenských dedín, uplatňuje a rozvíja princípy regionálnej a štrukturálnej politiky, Miestnej agendy 21. Pracuje metódami endogénneho rozvoja, čím zvyšuje absorpčnú schopnosť štrukturálnej pomoci vo vidieckom priestore a aktívne prispieva k podpore integrovaného rozvoja vidieka. Cieľom Programu obnovy dediny je vytvoriť ekonomické, organizačné a odborné predpoklady podpory vidieckych komunít nato, aby sa vlastnými silami snažili o harmonický rozvoj zdravého životného prostredia, zachovávanie prírodných a kultúrnych hodnôt vidieckej krajiny a

movacom procese je kladený veľký dôraz na budovanie identity dediny, zachovanie miestnych špecifik, využívanie miestnych zdrojov, tradičných a environmentálne vhodných materiálov a postupov, s cieľom zabezpečenia udržateľnej starostlivosti o krajinu v zmysle Európskeho dohovoru o krajine, ako aj Rámcového dohovoru o trvalo udržateľnom rozvoji Karpát.

Do Programu obnovy dediny sa môže zapojiť každá obec, ktorá nemá štatút mesta a mikroregionálne združenia obcí. Gestorom POD na Slovensku je Ministerstvo životného prostredia SR (MŽP SR). Administráciou a odbornou gestiou programu bola od jeho vzniku poverená Slovenská agentúra životného prostredia (SAŽP), ktorá komplexne zabezpečuje manažment programu, poskytuje pre obce

zrovnomenenie životnej úrovne obyvateľstva v jednotlivých regiónoch. Samotné uznesenie vlády malo predovšetkým deklaratívny charakter. Vláda SR sa v ňom prihlásila k podpore Programu obnovy dediny, pričom rezortu životného prostredia a rezortu pôdohospodárstva uložila vypracovať metodické usmernenie na postup orgánov štátnej správy a samosprávy v programe, predovšetkým v oblasti projektov a procedúr. Ostatné rezorty zaviazala prihlásiť pri rozdeľovaní prostriedkov, nimi spravovaných štátnych fondov, na skutočnosť, že obec má vypracovaný dokument – Miestny program obnovy dediny.

V roku 1996 bola vypracovaná správa o stave Programu obnovy dediny, na základe ktorej vláda svojím uznesením č. 222/1997 uložila ministrom životného prostredia pripraviť organizačné podmienky na realizáciu aktualizovaného Programu obnovy dediny na Slovensku od začiatku roka 1998, zabezpečiť vstúpenie Slovenskej republiky do Európskeho pracovného spoločenstva pre rozvoj vidieka a obnovu dediny so sídlom vo Viedni a v spolupráci s ministrom pôdohospodárstva vypracovať pre obce aktualizované metodické usmernenie, t. j. pravidlá a podmienky účasti obcí v Programe obnovy dediny. Rovnako zaviazala ministrov obidvoch dotknutých rezortov zabezpečiť financovanie programu. Dôležitým krokom bolo odporúčanie, na základe ktorého bolo potrebné zdefinovať účasť obce v Programe obnovy dediny, ako závažné kritérium pri rozhodovaní o pridelení dotácií zo štátnych fondov pre obce. V roku 1997 sa naplno rozbehla príprava na spustenie Programu obnovy dediny na národnej úrovni vo forme dotačného programu. Po príprave metodických usmernení, podkladov k odbornému, organizačnému, prevádzkovému a finančnému zabezpečeniu sa zverejnilo usmernenie o Programe obnovy dediny na Slovensku, podmienky a pravidlá účasti obcí v programe. Súčasťou usmernenia bola aj samotná prihláška obce do programu. V prvom roku sa do tohto programu prihlásilo 796 obcí a mikroregiónov, ich celkové požiadavky dosiahli sumu 321 024 837 Sk (cca 10,7 miliónov eur). Ministerstvo životného prostredia SR vyčlenilo do programu 8,1 miliónov Sk (cca 268 tisíc eur), z ktorých podporilo 163 žiadostí o dotáciu. Priemerná dotácia bola 49 693 Sk (cca 1 650 eur).

Už prvý ročník preukázal vysoký záujem obcí o dotácie z programu, no existujúci model financovania bol nepostačujúci. To sa premietlo do uznesenia vlády SR č. 486/1999 k správe o priebehu Programu obnovy dediny na Slovensku od roku 1998, v ktorom sa definovala potreba vykonať zmenu finančného zabezpečenia. Do vykonania zmeny organizačného a finančného zabezpečenia programu vláda zaviazala dotknuté rezorty pokračovať v realizácii programu v jeho súčasnej organizačnej štruktúre.

V zmysle uznesenia vlády SR č. 486/1999 oslovilo Ministerstvo životného prostredia SR v roku 2006, ako gestor POD, vybrané rezorty (Ministerstvo pôdohospodárstva SR, Ministerstvo hospodárstva SR, Ministerstvo školstva SR, Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR,

Slávnostné otvorenie Konferencie k 15. ročníku Programu obnovy dediny (Banská Bystrica, 2013)

rozvoj environmentálne vhodných hospodárskych aktivít s dôrazom na identitu a špecifiká tohto prostredia.

Program je implementovaný na dvoch základných úrovniach: lokálnej a národnej. Na lokálnej úrovni je program chápaný ako dynamický proces koordinácie rozvoja obce, ktorý má byť zameraný v rozvojovom dokumente obce a prostredníctvom miestnych aktérov realizovaný a vyhodnocovaný. Na podporu týchto aktivít využívajú obce a mikroregióny finančné zdroje administrované na národnej a európskej úrovni. Z hľadiska národnej úrovne môžeme v súčasnom období program chápať najmä ako významný nástroj uplatňovania environmentálnej politiky na vidieku a dotačný program, ktorý systémovo financuje environmentálne zamerané projekty.

Medzi základné princípy programu patrí podpora rozvoja obcí na základe vnútornej iniciatívy spoločenstva, založenej na vytvorení partnerstva, koncentracii finančných zdrojov, doplnkovosti a subsidiarity. V programe a v celom progra-

poradenstvo, spracúva metodické podklady, zabezpečuje monitoring dotácií, propagáciu, osvetu, vzdelávanie a medzinárodnú spoluprácu.

Z histórie POD až po súčasnosť

História Programu obnovy dediny sa začala na Slovensku v roku 1991, kedy vláda SR schválila uznesenie č. 395/1991, na základe ktorého sa mal začať program realizovať. V Programe obnovy dediny vláda súhlasila s vytváraním podmienok na koncepčné a komplexné riešenie obnovy a rozvoja dedín, s prihliadnutím na širšie regionálne a republikové súvislosti, medzinárodné vývojové trendy, s osobitným zreteľom na tvorbu a ochranu dedinského a krajinského prostredia, ktorý bude jedným zo základných rozvojových programov vlády SR a naplnením cieľov rozvoja na miestnej úrovni. Zo strany vlády išlo predovšetkým o štátnu podporu komunálneho programu. Na druhej strane sa vláda okrem cieľov, ktoré sledujú obce, zamerala aj na širší kontext rozvoja vidieckych území, na podporu regionálneho rozvoja a na

Ministerstvo kultúry SR), aby sa zapojili do prípravy aktualizácie programu od roku 2008. Zriadila sa medzirezortná pracovná skupina na úrovni štátneho tajomníka, poradcov ministra a generálnych riaditeľov sekcií. Táto skupina vypracovala materiál Program obnovy dediny: aktualizácia na roky 2008 – 2013. Jeho cieľom bolo dať programu medzirezortný charakter a rozšíriť možnosti podpory pre malé obce, ktoré nie sú vzhľadom na svoje personálne či finančné možnosti schopné sa zapojiť do veľkých podporných programov, ako sú napríklad štrukturálne fondy. Pri príprave aktualizácie POD dohodla pracovná skupina jednak organizačné a administratívne otázky, ale hlavne vytvorila 13 priorít podpory s odbornou garanciou jednotlivých rezortov, plne odrážajúcich požiadavky slovenských obcí, ktoré MŽP SR zmonitorovalo počas desiatich rokov jeho realizácie. Ani po rokovaní s Ministerstvom financií SR sa optimálny model financovania nepodarilo nájsť.

V roku 2011 sa obnovili rokovania o potrebe transformovať Program obnovy dediny, vzhľadom na pretrvávajúci vysoký záujem obcí a mikroregiónov o dotácie a nedoriešený model optimálneho financovania. Spracoval sa materiál Program obnovy dediny po roku 2012, ktorý sa venoval zhodnoteniu programu do roku 2011 a aj návrhu na realizáciu Programu obnovy dediny ako vládneho programu a jeho dopadov na politiku zamestnanosti. Dokument obsahoval rôzne modelové riešenia financovania, ako aj rozšírené portfólio predmetov podpory so stanovením priorít za každý zúčastnený rezort. Nastavil sa systém odborných garancií, kontroly a monitoringu a boli aj jasne stanovené demarkačné línie. Ani tento model sa však z hľadiska východisk a tvorby štátneho rozpočtu nepodarilo realizovať. V súčasnosti Ministerstvo životného prostredia SR jasne deklarovalo podporu a záujem program skvalitňovať, čo preukázalo aj tým, že samotná filozofia programu bude v roku 2014 napĺňaná prostredníctvom dvoch dotačných programov: Programu obnovy dediny 2014, ktorý pokrýva štandardnú škálu podporovaných činností a Programu obnovy dediny – Zelená dedina, ktorý je zameraný na riešenie akútnych problémov vidieckych samospráv v oblasti starostlivosti o vidiecke životné prostredie, akými sú najmä odstraňovanie nelegálnych skládok odpadu, tvorba krajiny a výsadba zelene.

Finančné riadenie programu a realizácie

Finančné riadenie Programu obnovy dediny sa menilo podľa zdroja financií, z ktorého sa poskytovali prostriedky. Do roku 2004 boli dotácie financované zo Štátneho fondu životného prostredia. V rokoch 2004 a 2005 sa program financoval z rozpočtu MŽP SR v rámci výnosu MŽP SR o poskytovaní dotácií v rámci pôsobnosti tohto ministerstva. Od roku 2006 až po súčasnosť sú vyčleňované prostriedky z Environmentálneho fondu na základe rokovania Rady Environmentálneho fondu a rozhodnutia ministra životného prostredia.

Udržateľnosť Programu obnovy dediny, v súlade s uznesením vlády SR č. 486/1999, v súčasnom modeli fungovania garantuje MŽP SR, ktoré už 16. rok vytvára podmienky na chod programu vyčleňovaním finančných prostriedkov pre dotačný program prostredníctvom kontraktu a plánu hlavných úloh SAŽP na zabezpečenie administrácie dotácií, programu, poskytovania poradenstva, zabezpečenia monitoringu, propagácie, osvetu, vzdelávania vidieckych samospráv a medzinárodnej spolupráce. Na základe skutočnosti, že do Programu obnovy dediny vyčleňuje finančné zdroje iba MŽP SR, došlo k zúženiu predmetov podpory na činnosti orientované najmä na tvorbu a zlepšovanie kvality životného prostredia na vidieku. Ide najmä o podporu

projektov zameraných na ochranu zložiek životného prostredia, budovanie environmentálnej infraštruktúry, ochranu a tvorbu krajiny, obnovu a tvorbu verejných priestranstiev a zvyšovanie povedomia o hodnotách vidieckej krajiny. Z hľadiska charakteru požiadavky môže ísť o vypracovanie dokumentácie, realizáciu, osvetovo-propagačnú alebo výchovno-vzdelávaciu aktivitu.

V rokoch 1998 až 2013 sa do Programu obnovy dediny zapojilo 2 335 obcí a 249 mikroregiónov, čo predstavuje 84,9 % všetkých dedín Slovenska a 80,9 % všetkých obcí. Počas tohto obdobia sa zaregistrovalo 11 627 žiadostí o dotáciu v celkovej výške požiadaviek 68,52 miliónoch eur. Ministerstvo životného prostredia SR v tomto programe prerozdelením celkom cca 7,44 milióna eur prostredníctvom 2 708 pridelených dotácií. Priemerná výška dotácie predstavuje sumu 2 786 eur. Miera úspešnosti žiadostí je 23,29 %. Medzi okresy s najväčšou zapojenosťou do POD patria okresy Brezno, Čadca, Detva, Liptovský Mikuláš, Poltár a Zlaté Moravce. V roku 2013 k nim pribudne ďalších 60 úspešne zrealizovaných projektov z programu v celkovej výške podpory 300 000 eur.

Najčastejšie žiadaný predmet podpory je obnova a tvorba verejných priestranstiev. Obce a združenia predkladajú žiadosti s cieľom financovania projektovej dokumentácie, zameranej na revitalizáciu a dotvorenie priestorov, na ich samotnú realizáciu, ako aj realizácie drobnej architektúry. Takmer 50 % všetkých realizovaných projektov predstavovalo spracovanie projektovej dokumentácie a územných plánov. V počiatočných rokoch fungovania programu bola jednou z priorít podpora vypracovania územnoplánovacej dokumentácie v obciach. Drobne realizácie menšieho rozsahu predstavovali 45,5 % všetkých realizovaných projektov. Boli zamerané na obnovu prírodného, hmotného a duchovného prostredia dediny, rešpektovali identitu a charakteristické typologické znaky sídla a krajiny, prispeli k zlepšeniu životného prostredia, využívali domáce materiály

a suroviny, dobrovoľnú prácu občanov a programy pre nezamestnaných. Najčastejšie išlo o úpravu a revitalizáciu verejných priestranstiev, vrátane výsadby vegetácie, sadovnícke a parkové úpravy, úpravu tokov, budovanie rybníkov a malých vodných plôch, tajchov, úpravu prameňov a studní, rekonštrukciu poľných ciest a alejí, protierózne opatrenia, budovanie suchých poldrov, aktivity na podporu separácie odpadu, kompostovanie, čistenie odpadových vôd, využívanie obnoviteľných zdrojov energie, rekonštrukciu miestnych komunikácií,

Zástupcovia víťaznej obce Dedina roka 2011 a organizátori súťaže na slávnostnom odovzdávaní ocenení v súťaži o Európsku cenu obnovy dediny (Rakúsko, 2012)

odstavných plôch, chodníky pre peších, cyklotrasy, rekonštrukcie a úpravy obecných objektov (obecných úradov, kultúrnych domov, škôl, obecných požiarnych zbrojníc, amfiteátrů, miestnych výstav, múzeí atď.), objektov a priestorov voľnočasových a športových aktivít pre deti a dospelých (ihriská, športoviská, oddychové zóny atď.), realizácie drobnej architektúry (prvky vybavenosti, autobusové zastávky a čakárne, altánky, prístrešky, mosty a lávky, vyhlídkové veže, vstup do obce atď.). Približne 5 % dotácií predstavovali osvetovo-propagačné a výchovno-vzdelávacie aktivity obcí a mikroregiónov, výrazne propagujúce ciele Programu obnovy dediny a motivujúce k ich realizácii (náučné chodníky, odborné exkurzie a semináre, výstavy a propagačno-informačné tabule, brožúry a učebnice, environmentálna výchova, workshopy, súťaže a pod.).

Programový cyklus a proces hodnotenia

Programový cyklus je jednorodný, začína sa prípravou usmernení a podmienok pre príslušný ročník Programu obnovy dediny. Vyhlásenie ročníka sa uskutočňuje zverejnením usmernenia pre daný ročník, ktorého súčasťou je žiadosť o poskytnutie podpory formou dotácie pre obce, resp. mikroregióny, s termínom podávania žiadostí zvyčajne do 31. 10. príslušného roku. Po uplynutí tohto termínu, žiadosti sú spracované, prebieha formálna kontrola a následne ich odborné hodnotenie. Po tomto hodnotení zasadá pracovná skupina na odborné posúdenie žiadostí, ktorej členovia sú aj partneri programu (Združenie miest a obcí Slovenska, Spolok pre obnovu dediny, Vidiecky parlament

Sprístupnenie výsledkov geologického prieskumu morských usadenín – GEOPARK, Veľké Kršteňany, 2011

na Slovensku), ktorá s Radou environmentálneho fondu odporučí ministrom životného prostredia vydať rozhodnutia o poskytnutí podpory formou dotácie z Environmentálneho fondu v rámci Programu obnovy dediny. Následne prebieha administrovanie schválených dotácií, prerozdelenie a zúčtovanie, finančná a vecná kontrola dotácií a monitoring. V programovom cykle je veľmi dôležitý proces odborného hodnotenia, v ktorom sa hodnotitelia zameriavajú na hodnotenie súladu a vhodnosti daných riešení pre vidiecke prostredie, vzhľadom na zachovanie identity a charakteru slovenského vidieka, ako aj na použitie miestnych zdrojov a environmentálne vhodných postupov a technológií.

Poradenstvo, propagácia, vzdelávanie a medzinárodná spolupráca

Slovenská agentúra životného prostredia v rámci zverených úloh zabezpečuje okrem samotnej administrácie programu aj napĺňanie ostatných cieľov Programu obnovy dediny. Prostredníctvom svojich pracovísk zabezpečuje poradenstvo pre obce a mikroregióny k programu. V zmysle napĺňania filozofie tohto programu pripravuje vzdelávacie aktivity pre zástupcov vidieckych samospráv, zabezpečuje študijné cesty, informovanosť, pripravuje propagačné, osvetové a vzdelávacie materiály, výstavy, vedie Školu obnovy dediny a Inšpiračnú školu vidieka. V rámci Školy obnovy dediny SAŽP zorganizovala 24 vzdelávacích aktivít, na ktorých sa zúčastnilo 743 účastníkov. Všetky dôležité informácie, usmernenia, inšpirácie a osvetovo-propagačné materiály zverejňuje na portáli programu www.obnovadediny.sk. V oblasti medzinárodnej spolupráce sa Slovenská republika etablovala ako spoľahlivý partner v Európskom pracovnom spoločenstve pre rozvoj vidieka a obnovu dediny (ARGE) so sídlom vo Viedni. Na vysokej úrovni sú udržiavané bilaterálne vzťahy s Českou republikou najmä v oblasti rozvoja POD, integrovaného rozvoja vidieka, Inšpiračnej školy vidieka v spolupráci s Ministerstvom pro místní rozvoj ČR, Spolkem pro obnovu venkova a Školou vesnice Modrá.

Súťaž Dedina roka

Neoddeliteľnou časťou samotnej filozofie programu je aj prezentácia dosiahnutých výsledkov v oblasti starostlivosti o vidiek, prezentácia konkurencieschopnosti, výnimočnosti a schopnosti slovenských dedín prinášať inovatívne spôsoby riešenia v procese starostlivosti o svoje prostredie. Už v roku 1990 Európske pracovné spoločenstvo pre rozvoj vidieka a obnovu dediny zorganizovalo prvý ročník súťaže o Európsku cenu obnovy dediny. Národnou formou tejto súťaže je súťaž Dedina roka, ktorú Slovenská republika organizuje úspešne už od roku 2001.

Cieľom národnej súťaže je preveriť úspešnosť fungovania Programu obnovy dediny na Slovensku, povzbudiť obyvateľov k aktívnej účasti na rozvoji svojho domova, zdôrazniť tradície a rozmanitosť kultúry a krajiny vidieckych regiónov, priblížiť snahy obnovy slovenských dedín európskej úrovni a upevniť postavenie vidieka v politike a spoločnosti.

Od roku 2001 sme do európskej súťaže nominovali už šesť národných víťazov súťaže Dedina roka, ktorí nás úspešne reprezentovali na európskej úrovni. V roku 2002 to bola obec Soblahov z okresu Trenčín, v roku 2004 obec Hrušov z okresu Veľký Krtíš, v roku 2006 obec Vlachovo z okresu Rožňava, v roku 2008 obec Liptovská Teplica z okresu Poprad, v roku 2010 obec Dobrá Niva z okresu Zvolen. Rok 2011 bol úspešný pre obec Oravská Lesná, ktorá sa stala v tomto roku národným víťazom a úspešne reprezentovala Slovenskú republiku v európskej súťaži v septembri 2012. V roku 2013 sa konal už 7. ročník národnej súťaže, pričom jej víťaz – obec Malé Dvorníky – bude reprezentovať Slovensko v medzinárodnej súťaži o Európsku cenu obnovy

dediny v roku 2014. Vyhlasovateľmi súťaže sú Slovenská agentúra životného prostredia, Ministerstvo životného prostredia SR, Spolok pre obnovu dediny a Združenie miest a obcí Slovenska. Partnermi súťaže, okrem vyhlasovateľov, sú Agentúra pre rozvoj vidieka, Slovenská agentúra pre cestovný ruch, Vidiecky parlament na Slovensku, Spoločnosť pre záhradnú a krajinnú tvorbu a Národné osvetové centrum. Generálnym partnerom súťaže bola aj tento rok COOP Jednota Slovensko, spotrebné družstvo.

Konferencia k 15 rokom POD

V Banskej Bystrici sa 18. septembra 2013 uskutočnila konferencia 15 rokov Programu obnovy dediny na Slovensku za účasti štátneho tajomníka Ministerstva životného prostredia SR Vojtecha Ferencza a takmer 180 účastníkov z celého Slovenska – starostov obcí, zástupcov štátnej správy, samosprávnych krajov, partnerských organizácií, odborníkov a ďalších vzácnych hostí z domova aj zo zahraničia. Konferencia priniesla bilanciu pätnástich rokov realizácie programu, ktorý je obľúbeným nástrojom rozvoja vidieckych oblastí. Veď za 15 rokov sa do neho zapojilo takmer 85 % vidieckych obcí na Slovensku. Na konferencii, popri organizátoroch programu, dostali slovo úspešní starostovia, odborníci, ako aj hostia zo zahraničia. Záverečný blok konferencie bol venovaný súťaži Dedina roka, v ktorom boli vyhlásené oficiálne výsledky súťaže Dedina roka 2013. Pri príležitosti 15 rokov programu vydala SAŽP informačnú brožúru o Programe obnovy dediny.

Záver

Program obnovy dediny je trvalou súčasťou systému podpory vidieka a zlepšovania kvality života na slovenskom vidieku. Dnes nemôžeme hovoriť o jeho existencii alebo neexistencii. Dôležité je pripraviť a zabezpečiť udržateľný a optimálny spôsob jeho fungovania. Prospešnosť a efektívnosť programu je dlhodobo preverená na Slovensku aj v zahraničí. Program obnovy dediny je rozšíreným, obľúbeným a úspešným nástrojom rozvoja vidieka aj v štátoch vyspelej Európy (hlavne v Rakúsku, Bavorsku, Írsku, Holandsku), ale aj v Maďarsku, Poľsku či Česku. Na európskej úrovni je indikátorom stavu trvalo udržateľného rozvoja krajín. Vzhľadom na naše členstvo v Európskej únii, ako aj na doterajšie aktivity Slovenska v medzinárodných štruktúrach možno skonštatovať, že výsledky dosiahnuté na Slovensku sú porovnateľné s výsledkami vo vyspelých krajinách. Za týmito výsledkami pevne stoja ľudia, ktorí program 15 rokov vytvárali, realizovali a implementovali. Za túto prácu im patrí poďakovanie.

Program obnovy dediny je mechanizmus, pre ktorého správne fungovanie sú potrebné hybné sily, ako poradenstvo, vzdelávanie, plánovanie, financovanie a následné overovanie úspešnosti programu. Ak sú všetky tieto sily dostatočné a zladené, v programe dosahujeme synergický efekt, ktorého výsledkom sú realizácie, významne ovplyvňujúce zlepšovanie kvality životného prostredia. Projekty, realizované v rámci Programu obnovy dediny, preukázali, že aj keď pridelené dotácie boli nízke, v porovnaní s projektmi podporovanými z fondov EÚ, hodnota výsledného diela bola vždy niekoľkonásobne vyššia. Je nutné si uvedomiť, že Program obnovy dediny je významný národný dotačný program, ktorý efektívne a systémovo už 15 rokov podporuje rozvoj slovenského vidieka s cieľom zlepšiť kvalitu života na vidieku a zvyšovať jeho konkurencieschopnosť v európskom priestore.

Ing. Martin Lakanda
riaditeľ pre stratégie a projekty
Slovenská agentúra životného prostredia
Foto: SAŽP

Zaujímavosti z histórie Programu obnovy dediny

Historicky prvá prihláška do POD:
obec Lada (okres Prešov)

Najmenšia zapojená obec:
Šarbov (okres Svidník) – 16 obyvateľov

Najväčšia zapojená obec:
Smižany (okres Spišská Nová Ves) – 8 791 obyvateľov

Požiadavka na najmenšiu dotáciu:
266 € – obec Litava (okres Krupina)
na výsadbu živého plota

Prijatých celkovo:
11 627 žiadostí od 2 335 obcí
a 249 mikroregiónov

V žiadostiach uvedených celkom:
13 264 požiadaviek v celkovej
výške 68,52 milióna €

Najviac prijatých žiadostí za 15 rokov:
Prešovský kraj

Okresy so 100 % zapojenosťou
(zapojené všetky dediny okresu):
Detva, Brezno, Čadca

Najmenej prijatých žiadostí:
450 žiadostí v roku 2011

Najviac prijatých žiadostí:
1 156 žiadostí v roku 2008

Do POD zapojených:
84,9 % všetkých dedín Slovenska,
80,9 % všetkých obcí Slovenska

V POD celkom pridelených dotácií:
2 438 pre obce, 270 pre mikroregióny

V POD celkom podporených:
1 178 obcí, 135 mikroregiónov

Celková výška podpory:
7 438 172 €

Priemerná výška podpory:
2 786 €

Najnižšie percento podpory:
7 % dotácií z celkového počtu žiadostí v roku 2004

Najvyššie percento podpory:
42,4 % dotácií z celkového počtu žiadostí v roku 2007

Najúspešnejší kraj
(pomer pridelených dotácií k žiadostiam):
Bratislavský kraj

Najúspešnejšie okresy
(pomer pridelených dotácií k žiadostiam):
Banská Bystrica, Trenčín, Banská Štiavnica

V POD podporených:
23,29 % všetkých žiadostí

Hodnoty Dunaja – ľudia ľudom

Building partnership

European Union
European regional Development Fund

**SLOVENSKÁ AGENTÚRA
ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA**
SLOVAK ENVIRONMENTAL AGENCY

Dunaj – tepna Európy, preteká naprieč Európou od jej západu na východ. Pretože pretína štyri európske hlavné mestá a spája viac ako 80 miliónov Európanov, je právom významným medzinárodným veľtokom. Svoju cestu začína v Čiernom lese v Nemecku a prostredníctvom svojej delty ju po takmer troch tisícoch kilometrov končí v Čiernom mori v Rumunsku.

Dunaj

Je domovom mnohých živočíchov a rastlín, chráneným územím z hľadiska národných legislatív, ale aj medzinárodnej sústavy chránených území NATURA 2000. Dunaj je bezpochyby výnimočnou riekou, a preto si zasluži, aby sa o nej viac dozvedeli žiaci základných škôl nielen na území, ktoré je ňou priamo ovplyvňované. Aj na tieto účely bol implementovaný projekt Hodnoty Dunaja, ktorý prostredníctvom svojich aktivít pomohol naplniť ciele Programu cezhraničnej spolupráce Maďarsko-Slovensko na roky 2007 – 2013.

Hodnoty Dunaja

Prvou aktivitou bolo spracovanie Hodnotnej zbierky o modelovom území na slovenskej a maďarskej strane, ktorá bola základným podkladom na zostavenie hlavného výstupu projektu – metodické príručky pre pedagógov a žiakov prvého stupňa základných škôl.

Dôležitou súčasťou projektu bola spolupráca partnerov projektu s pedagógmi modelového územia, pretože práve oni sú dôležití pri implementovaní tejto problematiky do výchovno-vzdelávacieho procesu jednotlivých vyučovacích predmetov. Na školení pedagógov, ktoré sa konalo v júni 2013, sa oboznámili s Hodnotnou zbierkou a jednotlivými navrhovanými aktivitami metodické

Účastníci letného tábora na hrade Devin

Hodnoty Dunaja

Metodická príručka
pre prvý stupeň základných škôl

Duna kincsei az általános iskolákban a jövő generációért
Hodnoty Dunaja pre základné školy, budúce generácie

www.danubetreasures.eu

www.husk-cbc.eu

Building partnership

príručky. Aktivity sa neskôr pripravili na otestovanie v spoločných školských programoch.

Školské programy

Školské programy sa realizovali formou školy v prírode a letných táborov, počas ktorých sa stretlo celkom 140 žiakov a 10 pedagógov z modelových území Slovenska a Maďarska. Účastníci spoločne overili niektoré navrhované aktivity, spoznávali spoločnú históriu a hodnoty Dunaja na oboch stranách toku.

Okrem toho sa na základných školách spracovali analýzy školských vzdelávacích programov – ročných tematických plánov, do ktorých sa pedagógom odporučilo zahrnúť aj aktivity metodické príručky v ďalšom školskom roku.

Metodická príručka

Metodická príručka je členená do piatich kľúčových tém – história, kultúra, životné prostredie, ochrana prírody a vodné hospodárstvo, ktoré tvoria obsahovú štruktúru

zozbieraných údajov v Hodnotnej zbierke. Táto zbierka je základným materiálom, v ktorom sú zhrnuté informácie o Dunaji z územia Slovenska a Maďarska. Súčasťou metodické príručky je 21 pracovných listov pre prácu so žiakmi na hodinách prírodovedných a vlastivedných predmetov, prípadne aj na hodinách environmentálnej alebo regionálnej výchovy, ale zároveň aj počas školských výletov, škôl v prírode alebo v školskom klube. Všetky aktivity sú zostavené tak, aby boli čo najviac zosúladené so štátnym vzdelávacím programom ISCED 1.

Spríevodcom metodické príručky a pracovných listov je hlavná postavica DUNAJKO, ktorý prostredníctvom príbehov pomáha žiakom riešiť úlohy. Ďalším cieľom tohto projektu je, aby sa jeho výstupy – metodická príručka a pracovné listy – využívali vo výchovno-vzdelávacom procese nielen v základných školách modelových území, ale aj v ostatných základných školách na celom území Slovenska a Maďarska ako zdroj inšpirácií pre pedagógov pri práci so žiakmi, lebo práve oni sú našou budúcnosťou na zachovanie hodnôt Dunaja ďalším generáciám.

Výstupy projektu

Výstupom projektu je aj záverečné DVD, ktoré sa po ukončení projektu bude distribuovať cieľovým skupinám. Všetky informácie a výstupy projektu v slovenskom a maďarskom jazyku nájdete na www.danubetreasures.eu.

Ing. Lucia Vačková

Ing. Andrej Švec

Slovenská agentúra životného prostredia

Budúcnosť dediny – zmysel pre tradíciu

Osud našej dediny nám nie je ľahostajný, s dedinou je spojený nielen obraz a stav udržateľnosti našej krajiny, ale najmä pokoj domova vidieckych generácií. Mnohé dediny fyzicky odumierajú, mnohé dediny sa menia na mestá, dediny stoja pred nebezpečím svojho morálneho zániku. Dedina sa nachádza na križovatke svojho vývoja, zachová si svoju dušu pospolitosti alebo ju stratí pod neúprosným tlakom globalizácie? Téma diskusie je neodkladná. Nasledujúcimi poznatkami nadviažem na moju prednášku, ktorú som predniesol na konferencii k 15. výročiu Programu obnovy dediny na Slovensku (B. Bystrica 18. 9. 2013). Budem hľadať slová na pôde architektúry o tom, ako sa mení človek našej dediny, ako sa pohybuje po okraji priepasti, ktorou je strata duchovných tradícií našej dediny.

Motto:
 • fúziar zrkadlom duše
 • Obnova predovšetkým dediny
 • prostredie vizitkou samosprávy!

Tradície nie sú vyhľadávaným slovom, príťažlivejším je modernosť, byť nezaťaženým minulosťou, byť nezávislým na historickom odkaze. Človeka k tomuto chápaniu svojej životnej orientácie vedie vývoj našej civilizácie. Každý z nás si menej či viac uvedomuje vplyv doby na vlastné presvedčenie a rozhodovanie. Ľudské hodnoty sa menia. Na plátne architektúry zaznamenávame prejavy „nezávislých“ ľudí, ale aj to, ako im architektúra pomáha. Architektúra podporuje a zhodnocuje invenciu umenia pretvárať svet, nevyhýba sa však nebezpečeniu zmeniť svet na chaos, ktorý vzniká prejavom čisto individualistických tendencií. Doba vstúpuje do sveta obraz nespútanej tvorivej invencie s prejavom stále negatívnejších vzájomných konfrontácií. Architektúra je toho svedectvom. Pozornejší si všímajú konfrontačný tón budov, stojacich vedľa seba, každá budova túži byť zaujímavejšia a prestížnejšia. Mesto sa mení na galériu jednotlivých obrazov, stratilo už zmysel pre vytváranie „pokojného“ prostredia budovy, zápasia medzi sebou. Stavajú sa domy, ktoré svojou výstrednosťou boľia. Architektúra už nepredstavuje neživý obraz, navodzuje živú situáciu vnímaného prostredia. Očami človeka dnes vníma nielen vlastnú budovu, rozumie jej vzniku, využitiu, správaniu, rozumie jej gestám. Dnes sa človek naučil zrakom dešifrovať zložitú, rôznymi tvarmi podané myšlienku a chápať ich vzájomné súvislosti. Ide o rýchly mnohovrstvový postreh dnešného človeka, ktorý sa stal súčasťou jeho každodenného života. Dnes už dom nielen vizuálne vnímame, ale ho aj prežívame, domy vedú s ľuďmi diskusiu, diskusie sú stále rozporupnejšie. Preto niektoré domy vznikajú, preto sa tak čudne správajú, preto sú také agresívne? Dnešný človek pohľadom na architektúru prežíva ducha tohto sveta. Architektúra je nielen výstrahou, ale aj výzvou nepodriaďiť sa svetu prestíže, naopak nájsť v architektúre uspokojenie a naplnenie svojich pozitívnych

zážitkov a to v architektúre podriadenej rozumu a logike. Toho dôkazom bude tvorba prostredia, zbavená nespútaneho liberalizmu, v ktorom si každý presadzuje len svoj súkromný záujem. Oprávnené si kladieme otázku: Vyslobodíme človeka zo zajatia egoizmu, využije človek slobodu svojho ducha na pochopenie spoločných záujmov, pristúpi k prijatiu spoločného poriadku v tvorbe obytného prostredia? Vieme, že architektúra môže prezentovať psychológiu súladne pôsobiaceho prostredia, ktorého svedectvom bude cit pre vzájomné priblíženie sa. Oprávnené sa pýtame, či našu civilizáciu, oslavujúcu slobodu myslenia, nezachytila choroba arogancie a zamrznutia citov spolupatričnosti. Prejavy a dôsledky diagnostikujeme v dnešnej architektúre vidieka.

Dediny sa dnes rozdelili na bohaté a chudobné, životaschopné a rezignujúce, ich problémy sú rôznorodé a riešenia nie sú vzájomne konfrontovateľné. Sú dediny s neobyvateľnými domami, ale aj dediny s nespútanou novou výstavbou, máme dediny prázdne a dediny preplnené, dediny zanikajúce a dediny stále sa zväčšujúce, dediny s aktívnymi a pasívnymi občanmi. Dediny sa diferencujú. Mnohé sú už trvalo odkázané na mesto a mobilitu, mnohé hľadajú vlastné zdroje ekonomickej sebestačnosti v mobilizácii turisticko-potencií, mnohé sa odovzdávajú svojmu osudu, s osudom zániku sa zmierili. Realita slovenskej dediny je neúprosná, regionálne rozdiely narastajú. Dediny západu a východu Slovenska sa vzájomne vzdávajú, východ žije zo dňa na deň, západ si nevie poradiť s narastajúcimi problémami. Vývoj dediny určuje jej sociálny stav, sme svedkami novej

sociálnej štrukturalizácie nášho vidieka. Potvrdzuje to aj architektúra: mnohé dediny sa snažia výstavbu spútať, „stagnujúce“ dediny novú výstavbu vyvolať. Reakcia architektúry je citlivejšia, nový nástup zaznamenáva výstavba rekreačných domčekov v chotároch vyľudňovaných dedín.

Architektúra objavuje pre svoje záujmy lazy a kopanice: zánikové či ľudoprázdné dediny očakáva záujem ľudí z mesta a zo zahraničia. Nevyhnutným je mobilizácia regionálne kooperujúcej samosprávy, do popredia vstupuje regionálne plánovanie nášho vidieka. Regióny majú vlastné problémy, budú hľadať vízie svojej budúcnosti. Slovensko má dobré príklady tohto zamerania, Liptov či Orava už nachádza spoločnú cestu svojho rozvoja.

Pozornejší čitateľ si všimol, že čitateľným znakom obrazu vidieka ostáva architektúra, na jej scéne sa identifikujú sociálne javy každej dediny, architektúra je indikátorom jej spoločných problémov.

Dedina v minulosti

Každá dedina má v sebe utajený kód svojej pôvodnosti, logiku svojho vzniku a vývoja. Hovoríme tomu historický odkaz, dedičstvo skúseností. V architektúre vieme historický odkaz dešifrovať v pôdoryse a výraze dediny, v logike usporiadania a ideovom bohatstve do architektúry vpísaných javov či udalostí, architektúra sa tak stáva nielen kronikou, ale aj učebnicou dediny. Dedina nemôže vstúpiť do budúcnosti bez svojej minulosti, za-

berať sa minulosťou je preto rovnako dôležité, ako vytvárať vízie budúcnosti. Slovenské dediny prešli ťažkou a bezohľadnou prítomnosťou, staré domy boli nahradzované novými, mnoho dedín svoj historický pôvod utopilo v cudzorodej architektúre mesta. Budúcnosť dediny je závislá aj na tomto poučení, odmietnutie historického odkazu trvá. Mnohé dediny pochovávajú spomienky na minulosť, považujú ich za nostalgické a zbytočné. Tak sa v podvedomí lúčia s tým, čo robilo dedinu zvláštnou či svojráznou. Historický odkaz oprávnené stotožňujeme s tradíciou, tradície majú konkrétnejší predmet záujmu, napríklad stavebnú tradíciu. Tradície oprávnené spájame so stavebnou kultúrou dediny, rozhodovanie stavebníka má niesť ducha tradícií. Všetko, čo na obraze dediny meníme, je zrkadlom jeho zodpovednosti. Dôkazy a zahĺbenia odovzdávam v sprievodných skiciach. Pri pozorovaní siluet našich dedín sa presvedčíme, aký vplyv má každý dom na jej obraze. Siluety objavujú krásu dediny, obsahujú historický odkaz založenia dediny v krajine a najmä mimoriadnu pôsobivosť dominanty v poslaní kostola. Záväzkom každej dediny je objaviť svoju tvár v krajine. Domy s plochou strechou do „tradičnej“ dediny nepatria. Toto vyhlásenie má citový pôvod, nepokazme si malebný obraz dediny v krajine, v dedine si nemôže stavať každý, čo chce.

Moderná dedina

Vývoj dediny charakterizuje samosprávnosť: dediny sa rozdeľujú podľa stupňa subjektívnej životaschopnosti. Dedina sa učí žiť v podmienkach trhového hospodárstva, jej akcieschopnosť sa prejavuje v úprave verejných priestranstiev. Architektúru vidieka už neurčujú len domy, ale aj úprava priestranstiev, učíme sa robiť pekné ulice a námestia. Modernú dedinu dnes charakterizuje stavebný či verejný poriadok obce. Modernou sa stáva tá dedina, na tvári ktorej sa prejaví vplyv verejného záujmu, obyvateľ dediny tak prijme nový rozmer svojho domova, domovom sa mu stáva celá dedina. Moderným je to, čo predbieha čas, čo ostane znamením tejto doby, tým je prebudenie pocitu domova v rozmeroch celej dediny. Modernosť označuje pokrok, tým bude odstránenie nevzhľadných a odpudivých plotov, charakterizujúcich zaostalosť našej dediny pred svetom. Našu dedinu pred Európou zahanbujú predné ploty. Poslaním úprav verejných priestranstiev je preto vyvolať nespokojnosť so zotrvávaním na tomto stave. Budúcnosťou dediny sú pekné priestranstvá, dopravné zmeny ulice v mene jej humanizácie. Podporu eurofondov využívajme v prvom rade na úpravu ulíc tak, aby to zmenilo doterajšie stanovisko majiteľa domu – nebývať za veľkým plotom či bránou.

Obnova dediny

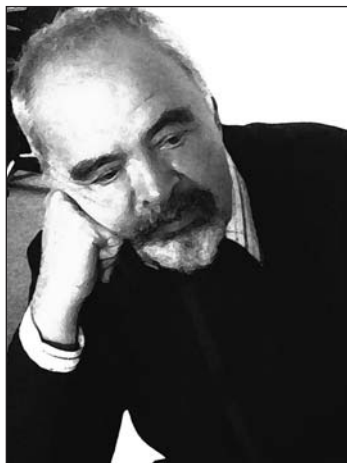
Miesto záveru konštatovanie: obnova dediny je stále aktuálna. Obnova ducha jej tradícií je stále naliehavou témou budúcnosti našej dediny.

Michal Šarafín

Prof. FA STU, známy predstaviteľ architektonickej školy vidieka Jubilant prezentoval svoju tvorbu na výstavách v Bratislave, Brezne, Liptovskom Mikuláši a v Nitre (2013)

Kvetko pekne
ma svoj vnútorný poriadok

Miesta na ktorých chceme žiť
musia byť nielen účelové a
funkčné, musia tiež posky-
tovať potravu pre dušu
Ch. Day 2004

Prof. Ing. arch. Michal Šarafín, DrSc. – pedagóg, vedec, projektant, uznávaný odborník vo sfére samospráv našich dedín. Narodil sa v roku 1943 v Palúdzke (dnes časť Liptovského Mikuláša). Známy doma aj v zahraničí ako predstaviteľ architektonickej školy nášho vidieka. Verejne sa angažuje vo sfére osvety dediny (publikované seriály v periodikách: *Nedeľná pravda* (1992 – 1995), *Národná osвета* (1977 – 2000), *Obecné noviny* (1993 – 2013). Ako projektant je produktívny v praxi samospráv (tematické zameranie – vízia a identita dediny, výraz ulice a ústredného priestranstva). Vo výskumne sa angažuje v konštituovaní teórie architektúry vidieka. Pôsobí na Fakulte architektúry STU v Bratislave, vytvoril vlastnú vedeckú a architektonickú školu (1976 – 2012). Autor množstva publikácií, monografií a statí vo vedeckých časopisoch.

Orientácia, zásady, priority a hlavné úlohy starostlivosti o životné prostredie SR na roky 2014 – 2020

Mestá – Bratislava

Moderna – Eurovea

Environmentálne východiská a dokumenty

Štátna environmentálna politika sa od vzniku Slovenskej republiky opierała o viaceré prierezové a parciálne koncepcné dokumenty, súhrnne najmä o **Stratégiu, zásady a priority štátnej environmentálnej politiky** (schválenú uznesením Národnej rady SR č. 339/1993 a uznesením vlády SR č. 619/1993), **Národnú stratégiu trvalo udržateľného rozvoja** (schválenú uznesením Národnej rady SR č. 1989/2002 a uznesením vlády SR č. 978/2001), **Integrovanú aproximačnú stratégiu v kapitole životné prostredie** (schválenú uznesením vlády SR č. 1138/2001) a **Operačný program Životné prostredie na roky 2007 – 2013** (schválený Európskou komisiou 8. novembra 2007). Východisková **Stratégia štátnej environmentálnej politiky (SŠEP)** z rokov 1993-1994 obsahovala 8 strategických opatrení ako orientáciu, 5 odvetvových priorít, 10 zásad, 33 dlhodobých – strategických cieľov, 59 strednodobých – koncepcných cieľov a 70 krátkodobých – programových cieľov.

Kým zásady a odvetvové priority, ale aj mnohé strategické ciele ostali v platnosti, viaceré strednodobé a krátkodobé ciele boli dosiahnuté, aktualizované alebo doplnené najmä v **Národnom environmentálnom akčnom programe I.** (NEAP I., ktorý obsahoval v 10 sektoroch 1 356 opatrení na realizáciu 76 cieľov, schválených uznesením vlády SR č. 350/1996), v **Národnom environmentálnom akčnom programe II.** (NEAP II., ktorý obsahoval v 10 sektoroch 824 opatrení na realizáciu 52 cieľov, schválených uznesením vlády SR č. 1112/1999) a v **Národnom environmentálnom akčnom programe III.** (NEAP III., ktorý obsahoval 6 strategických priorít a 27 parciálnych priorít, 24 cieľov a 84 programových opatrení, schválených operatívnu poradou ministra životného prostredia, uznesením z 18. septembra 2003 č. 54/B.3.).

Transparentný a široko objektivizovaný NEAP III., ktorý viedol k odstráneniu všetkých známych nedostatkov v starostlivosti o životné prostredie a k vybudovaniu základnej environmentálnej infraštruktúry až na úrovni obcí, bol po súhlase všetkých ústredných orgánov štátnej správy, krajských a okresných orgánov štátnej správy, samosprávnych krajov, ako aj Slovenskej akadémie vied a environmentálnych mimovládnych organizácií s celoslovenskou pôsobnosťou, predložený aj Úradu vlády SR a zaradený na program rokovania vlády SR, z ktorého však bol 16. januára 2004 stiahnutý (?). Jeho šesť strategických priorít, ktoré sa zamerali na ochranu a racionálne využívanie vôd, ochranu ovzdušia, odpadové hospodárstvo, staré environmentálne záťaž, ochranu prírody a krajiny, ochranu a racionálne využívanie prírodných zdrojov, bolo neskôr doplnených o ďalšiu strategickú prioritu – environmentálnu výchovu a vzdelávanie, ktorú už predtým rozvinula osobitná Koncepcia environmentálnej výchovy a vzdelávania, schválená uznesením vlády SR č. 846/1997. Samotná **Stratégia štátnej environmentálnej politiky (SŠEP)** bola aktualizovaná najmä v environmentálnej časti spomenutej schválenej **Národnej stratégie trvalo udržateľného rozvoja (NSTUR)**, ktorá obsahuje 16 princípov, 40 kritérií, 10 integrovaných cieľov, 28 strategických cieľov a 236 opatrení. Predchádzalo jej uznesenie vlády SR č. 655/1997 k návrhu uplatňovania Agendy 21 a vyhodnocovania ukazovateľov trvalo udržateľného rozvoja v SR (ekonomických, sociálnych, environmentálnych a inštitucionálnych). Na SŠEP a NSTUR nadviazal **Akčný plán trvalo udržateľného rozvoja v SR (APTUR I.)**, ktorý vytýčil 14 hlavných cieľov a opatrenia na ich realizáciu, schválený uznesením vlády SR č. 574/2005, **Národná stratégia regionálneho rozvoja SR**, schválená uznesením vlády SR č. 296/2010, ako aj viacero parciálnych koncepcných a programových environmentálnych dokumentov.

Dediny – Čičmany

Najstaršie pamiatky – jediný zachovaný veľkomoravský kostol v Kopčanoch

Nová environmentálna koncepcia na roky 2014 – 2020

Politiku rozvoja starostlivosti o životné prostredie za dvadsať rokov uviedli už všetky programové vyhlásenia vlády SR, vrátane **Programového vyhlásenia vlády SR na roky 2012 – 2016** (PVV SR, schváleného uznesením vlády SR č. 144/2012 a uznesením Národnej rady SR č. 24/2012; pozri Enviromagazín č. 3/2012), nadväzujúceho na environmentálnu časť PVV SR, vypracovanú na MŽP SR v roku 2006. Na PVV SR nadviazala päťdesiatpäťstranová **nová koncepcia štátnej environmentálnej politiky SR**, schválená uznesením Porady vedenia MŽP SR z 28. marca 2013 č. 62. Táto koncepcia, uvedená pod názvom **Orientácia, zásady, priority a hlavné úlohy starostlivosti o životné prostredie SR na roky 2014 – 2020**, vychádza z komplexnej analýzy environmentálnej situácie v SR, príslušných medzinárodných súvislostí (Stratégie Európa 2020, Stratégie EÚ pre Dunajský región, Environmentálnych akčných plánov EÚ 6. a 7., odporúčaní OECD z hodnotenia environmentálnej výkonnosti SR v roku 2011, Agendy 21 s príslušným implementačným plánom a z dokumentu Samitu Zeme RIO+20 „Budúcnosť akú chceme/The Future WE Want“) a záväzkov (najmä z environmentálnych dohôd, ku ktorým SR pristúpila), ako aj aktuálnych cieľov 7 prierezových a 26 prijatých i 15 pripravovaných sektorových stratégií, koncepcií, programov a plánov starostlivosti o životné prostredie, pričom uvádza aj 36 prijatých a 7 pripravovaných takýchto podporných koncepčných dokumentov ekonomického piliera a sociálneho piliera trvalo udržateľného rozvoja SR. V podstate tvorí ideový podklad pre tvorbu **Operačného programu kvalita životného prostredia na roky 2014 – 2020**, pričom v druhej koncepcijnej časti obsahuje **8 strategických cieľov, 10 zásad, 7 priorít a v rámci nich 85 hlavných úloh**, vybraných podľa 5 kritérií. **Starostlivosť o životné prostredie SR sa podľa nej bude orientovať v ďalších rokoch najmä na:**

1. zníženie negatívneho dopadu znečisteného a poškodeného životného prostredia na vek a zdravie obyvateľstva, na udržanie, ochranu a tvorbu jeho bezpečných, vhodných a využiteľných environmentálnych podmienok pre život, vrátane zabezpečenia dostatku čistej vody a adaptácie na nepriaznivé dôsledky zmeny klímy;

Voda – Dolná Strehová

2. zabránenie ďalšieho vzniku nepriaznivých zmien ekosystémov, devastačných procesov a javov v krajine, spôsobujúcich zánik hodnôt prírodného a kultúrneho dedičstva, degradáciu biologickej a krajinnéj rozmanitosti, ekologickú nestabilitu, zníženú produktivnosť, využiteľnosť a obyvateľnosť území;
3. odstraňovanie škôd a obmedzenie negatívnych vplyvov environmentálnych záťaží a rizikových chemických, fyzikálnych a biologických faktorov s predchádzaním ich ďalšieho vzniku (prevenciu);
4. zvyšovanie podielu znečisťovateľov a poškodzovateľov životného prostredia na zlepšovaní jeho stavu a zainteresovanosti podnikateľských subjektov na výrobe a službách, zameraných na starostlivosť o životné prostredie a vytváraní „zelenéj spoločnosti“;
5. utváranie ďalších podmienok na transformáciu hospodárstva z vysoko energetickej a surovínovo náročnej štruktúry na štruktúru s úsporou a racionálnejším využitím energie a surovín, s vyšším podielom spracovania a finalizácie, s uplatňovaním environmentálne vhodných postupov a technológií, so zavedením dopravy, spĺňajúcej environmentálne požiadavky, s bezpečným skladovaním materiálov, predĺžením ich životnosti a ich opätovným využívaním, s výraznejším uplatnením „zelených povolanií“ a zhodnotením práce a schopnosti ľudí pri prechode na „zelenú ekonomiku“;
6. širšie uplatnenie energie z netradičných a obnoviteľných zdrojov (slnečnej, veternej, geotermálnej), šetrné efektívne využívanie prírodných a ostatných zdrojov, ekologizáciu poľnohospodárstva, revitalizáciu zdevastovaných území, regiónov a okrskov so silne narušeným prostredím a poškodených lesov a lesných pozemkov so zohľadnením aj ich mimoprodukčných funkcií, ozelenenie a optimálne usporiadanie a využívanie

Krajina v okolí Detviarskej Huty

krajiny pri harmonizácii rozvojových zámerov všetkých troch pilierov trvalo udržateľného rozvoja a postupné zabezpečovanie „zeleného rastu“;

7. zvýšenie environmentálneho vedomia obyvateľstva s dôrazom na podnikateľskú sféru a mládež, jeho informovanosti o stave životného prostredia v SR, ako aj o možnostiach, príprave a realizácii opatrení na jeho zlepšovanie;
8. dotvorenie a uplatňovanie systému právnych a ekonomických nástrojov environmentálnej politiky, prehĺbenie medzinárodnej spolupráce pri riešení environmentálnych problémov a v procese zabezpečovania trvalo udržateľného rozvoja, osobitne na plnenie záväzkov, vyplývajúcich z medzinárodného environmentálneho práva a z členstva v medzinárodných organizáciách, najmä OSN, OECD a EÚ.

Realizáciu takto nasmerovanej stratégie štátnej environmentálnej politiky SR podmieňuje naďalej uplatňovanie a dodržiavanie jej **desiatich zásad:**

1. preferovanie preventívnych opatrení nad nápravnými opatreniami;
2. uplatňovanie štátnej environmentálnej politiky vo všetkých odvetviach hospodárstva i v za-interesovanej terciárnej sfére, vrátane ich zapájania do starostlivosti o životné prostredie;
3. chápanie riešenia environmentálnych problémov ako riešenia ekonomických problémov spoločnosti;
4. uvedomenie si, že zodpovednosť voči budúcim generáciám za životné prostredie nesie súčasná spoločnosť;
5. riešenie problémov životného prostredia komplexne pri systémovom odstraňovaní synergetického pôsobenia vzniknutých i vznikajúcich znečisťujúcich látok a ostatných negatívnych faktorov a uprednostňovaním riešení, ktoré prinášajú viaceré výhody;
6. uhrádzanie výdavkov, spojených s odstraňovaním znečistenia alebo poškodenia životného prostredia jeho znečisťovateľom alebo poškodzovateľom;
7. pri zásahoch do životného prostredia posudzovanie ich vplyvov a dopadov na zdravie ľudí, krajinu, zložky životného prostredia a ohrozenosť organizmov, zvažovanie neoceniteľnosti hodnôt prírodného a kultúrneho dedičstva a jeho nenahradiiteľnosti, možného vyčerpania neobnoviteľných a racionálnejšieho využívania obnoviteľných prírodných zdrojov,
8. považovanie starostlivosti o životné prostredie za jednu zo základných podmienok predlžovania veku a zlepšovania zdravotného stavu obyvateľstva, ako aj zvyšovania nádeje na dlhšie dožitie (strednej dĺžky života pri narodení);

Spracovanie odpadu – Veľké Dravce

Úcta k biodiverzite

9. zavedenie prístupu k lesom a mokradiam ako k hlavným ekostabilizačným faktorom v krajine a k pôde ako k nenahraditeľnej zložke životného prostredia, podmieňujúcej biologickú diverzitu, výživu a existenciu života, pritom chápanie produkčnej funkcie pôdy a lesa ako súčasti ich environmentálnej funkcie;
10. uplatňovanie úcty k životu, ku všetkým jeho formám a k všetkým prírodným a kultúrnym hodnotám, pričom ani vlastnícke právo neoprávňuje vlastníka na poškodzovanie a ničenie týchto hodnôt a na znečisťovanie životného prostredia nad mieru ustanovenú zákonmi.

Odvetvové priority a hlavné úlohy

V súlade s environmentálnou situáciou v SR, strategickými/koncepčnými dokumentmi a predpismi EÚ a SR, uvedeným smerovaním a zásadami koncepcie štátnej environmentálnej politiky a jej globálnym koncepčným cieľom, ktorým je zveľaďovanie životného prostredia, ochrana jeho zložiek a prírody, ekologizácia a tvorba environmentálne bezpečnej, vhodnej a využiteľnej krajiny, racionálne využívanie zdrojov a celkovo posilnenie a prepojenie environmentálneho piliera trvalo udržateľného rozvoja s jeho ekonomickým pilierom a sociálnym pilierom s podporou budovania a skvalitnenia environmentálnej infraštruktúry, sa na obdobie rokov 2014 až 2020 určilo týchto sedem odvetvových priorít starostlivosti o životné prostredie SR:

1. ochrana a racionálne využívanie vôd a integrovaný environmentálny manažment povodí (8 hlavných úloh),
2. adaptácia na nepriaznivé dôsledky zmeny klímy a protipovodňová ochrana (11 hlavných úloh),
3. ochrana ovzdušia a ozónovej vrstvy, zavádzanie nízkouhlíkových a environmentálne vhodných technológií (17 hlavných úloh),
4. minimalizácia, zhodnocovanie a zneškodňovanie odpadov, efektívne využívanie zdrojov a rozvoj zelenej ekonomiky (14 hlavných úloh),
5. starostlivosť o biologickú diverzitu, prírodné dedičstvo a o krajinu (11 hlavných úloh),
6. ochrana a racionálne využívanie horninového prostredia, odstraňovanie osobitných environmentálnych rizík a environmentálnych záťaží (6 hlavných úloh),
7. podpora environmentálnej výchovy, vzdelávania, vedy, výskumu a vývoja, environmentálneho monitoringu a informatiky a dobrovoľných nástrojov environmentálnej politiky (18 hlavných úloh).

Spoločné úsilie a partnerstvo (Varín 2013)

V zmysle medzinárodných a národných východísk koncepcie starostlivosti o životné prostredie SR, najmä vzniknutej globálnej, európskej a národnej environmentálnej situácie, na úrovni EÚ a vlády SR prijatých strategických, právnych a realizačných opatrení na riešenie vzniknutých environmentálnych problémov a zabezpečovania trvalo udržateľného rozvoja, osobitne jeho environmentálneho piliera, boli na výber a hierarchizáciu hlavných úloh k uvedeným 7 prioritám starostlivosti o životné prostredie stanovených týchto päť kritérií:

1. výrazne zlepšiť stav životného prostredia, jeho zložiek a tiež celkového systému starostlivosti o toto prostredie ako súčasti meniacej sa environmentálnej situácie v Európe a vo svete, najmä účinnejšou prevenciou, efektívnym využívaním zdrojov a inováciou, spoločným úsilím všetkých zainteresovaných inštitúcií (partnerstvom), zvyšovaním environmentálneho povedomia spoločnosti, zameraním a maximálne možným zvýšením investícií na elimináciu konkrétnych páčivých environmentálnych problémov, obmedzujúcich aj rozvoj sociálno-ekonomických odvetví a regiónov;
2. splniť všetky environmentálne záväzky SR stanovené v Zmluve o prístúpení k EÚ (environmentálne acquis) s osobitným zreteľom na ochranu a racionálne využívanie vôd, znižovanie emisií a zlepšenie stavu odpadového hospodárstva,
3. dosiahnuť spoločné strategické a koncepcné ciele EÚ, vyplývajúce najmä zo Stratégie Európa 2020 (2010), Obnovennej stratégie trvalo udržateľného rozvoja EÚ (2006) a z navrhovaného 7. environmentálneho akčného programu EÚ (2013),
4. zabezpečiť dôslednejšie uplatňovanie environmentálneho práva a realizáciu hlavných cieľov a úloh z parciálnych environmentálnych koncepcií EÚ a SR, vedúcich najrýchlejšie k zlepšeniu stavu zložiek životného prostredia a zaťažených oblastí, využívaniu zdrojov a adaptácii na nepriaznivé dôsledky zmeny klímy; monitorovanie a vyhodnocovanie účinnosti dosiahnutých výsledkov a plnenia hlavných úloh,

Environmentálna výchova

5. vytvoriť lepšie východiskové podmienky na zlepšovanie životného prostredia, budovanie vedomostnej spoločnosti a zabezpečovanie trvalo udržateľného rozvoja a zeleného rastu v SR a EÚ do roku 2050 a pre zvyšok 21. storočia.

Na základe nich určené hlavné úlohy sú prevažne investičného charakteru so sústredením sa na budovanie, údržbu a obnovu environmentálnej infraštruktúry, zvládnutie nepriaznivých dôsledkov meniacej sa klímy, modernizáciu environmentálne nevhodných technológií a zariadení, širšie využívanie obnoviteľných zdrojov energie, odstraňovanie environmentálnych záťaží, podporu triedeného zberu a zhodnocovanie odpadov ako druhotných surovín, uzatváranie a rekultiváciu skládok odpadov, ozeleňovanie miest a krajiny, starostlivosť o sústavu NATURA 2000 a národnú sústavu chránených území, budovanie zariadení ochrany prírody, náučných lokalít, trás a geoparkov, posilnenie ekostabilizačných prvkov v krajine a obnovu mokradi, ale aj na environmentálny monitoring, informatiku, vedu, výskum, výchovu a vzdelávanie atď. Verme, že sa hlavné úlohy premietnu do príslušných programov, najmä Operačného programu kvalita životného prostredia na roky 2014 – 2020, a ich realizácia prispieje k zveľaďovaniu životného prostredia a k rozvoju environmentalistiky na Slovensku – k jeho zelenej budúcnosti v Európe a na pestrofarebnej planéte.

RNDr. Jozef Klinda
sekcia environmentálnej politiky MŽP SR

Dni stromov

Pri príležitosti Stredoeurópskeho dňa stromov, ktorý pripadá každoročne na 20. októbra, pripravila Slovenská agentúra životného prostredia v spolupráci so Štátnou ochranou prírody SR, Mestskými lesmi Banská Bystrica a ďalšími partnermi v týždni od 14. do 19. októbra pre Banskobystričanov podujatie s výstižným názvom Dni stromov.

Pondelkových aktivít na štyroch stanovištiach sa zúčastnilo 194 žiakov 1. a 2. stupňa

Rozmanité aktivity mali spoločný objekt – stromy, ktoré produkujú kyslík, plnia funkciu filtra, prečisťujúceho a zvlhčujúceho ovzdušie, zmierňujú teplotné extrémny, podieľajú sa na vzhľade krajiny... a na jeseň vďaka svojim pestro sfarbeným listom sú pastvou pre oči. Určené boli najmä žiakom základných škôl a študentom vysokých škôl – teda tým, ktorí o pár rokov budú rozhodovať aj o kvalite životného prostredia a ktorých environmentálne povedomie treba formovať, čo bolo cieľom Dní stromov.

Zážitkové dopoludnie v Sásovej

V pondelok 14. októbra 2013 sa začali Dni stromov v Banskej Bystrici podujatím, ktorého sa zúčastnilo 194 žiakov 1. a 2. stupňa základných škôl z najväčšieho sídliska v meste zo Sásovej. Žiaci absolvovali postupne štyri stanovišťa, na každom ich čakali zaujímavé aktivity a hry, prostredníctvom ktorých získali zábavnou formou nové poznatky nielen o stromoch. Žiaci sa zahrali na pozorovateľov, monitorujúcich živočíchy, nachádzajúce sa v bezprostrednej blízkosti stromov; pomocou hmatu a čuchu určovali druhy lesných plodov (šiška, žalud, gaštan...); porovnávali listy z rozličných stromov, zisťovali, pre ktoré živočíchy sú stromy domovom; ktoré im poskytujú potravu... Na záver si novozískané vedomosti preverili v krátkom vedomostnom kvíze.

Exkurzia v Laskomeri

Dobré počasie bolo pre úspešný priebeh Dní stromov dôležité, pretože väčšina aktivít bola naplánovaná do exteriéru. Ani slabý dážď nebol prekážkou, aby sa uskutočnila utorková lektorovaná trojhodinová vychádzka 75 žiakov 1. stupňa súkromnej základnej školy Narnia do Laskomera. Počas pobytu v prírode žiaci v sprievode odborníkov spoznávali stromy, rastliny, identifikovali stopy zvierat, spoznávali prírodu v okolí mesta, v ktorom žijú a do ktorej sa mnohí so svojimi rodičmi vôbec nedostanú.

V piatok sa vychádzky do Laskomera zúčastnilo 50 žiakov 2. stupňa základnej školy Narnia opäť v sprievode naslovovzatého odborníka z Mestských lesov Banská Bystrica, ktorý ich upozorňoval na pozoruhodnosti jesennej prírody.

Na Správe NAPANT

V stredu sa dejisko Dní stromov presunulo kvôli zlému počasiu do priestorov Správy Národného parku Nízke Tatry na Lazovnej ulici, kde pre deti zo škôl v blízkosti centra mesta boli pripravené zaujímavé environmentálne hry a súťaž o stromoch.

Zelený univerzitný park

Minulý rok SAŽP v spolupráci s Envirofuture, n. o., začala pilotný projekt Zelený univerzitný park, ktorého cieľom je skvalitniť zelené plochy v blízkosti vysokých škôl. Študenti Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela vyčistili areál od odpadkov a symbolicky zasadili „základový“ strom. Tento rok sa vo štvrtok 17. októbra zrealizovala ďalšia časť projektu – vysadenie stromov, kríkov a levandule. V priebehu novembra budú umiestnené v Zelenom univerzitnom parku lavičky.

Pokračovanie projektu Zelený univerzitný park

Ukončenie na Urpíne

V sobotu 19. októbra o 10 hodine sa Dni stromov skončili – ako inak, medzi stromami na Urpíne, obľúbenom mieste vychádzok Banskobystričanov, čistením tejto lokality.

Iveta Lanáková
Foto: archív SAŽP

ŠIŠKA ruka v ruke s Envirózou

Október opäť patril Veľtrhu environmentálnych výučbových programov ŠIŠKA. XVI. ročník sa konal v prostredí Veporských vrchov, v lokalite Látky – Prašivá. Jeho účastníci boli svedkami symbolického spustenia nového školského programu SAŽP s názvom Enviróza a spoločne ho uviedli do „života“. Veľtrh bol spolufinancovaný z Kohézneho fondu Európskej únie v rámci Operačného programu Životné prostredie, projektu *Osveta, práca s verejnosťou ako podpora pri riešení environmentálnych záťaží v SR*.

Foto: Zuzana Ďuriančíková

Účastníci

Učiteľia pozitívne naočkovaní environmentálnou „epidémiou“ Envirózy na XVI. ročníku veľtrhu environmentálnych výučbových programov ŠIŠKA.

Foto: Martina Proháčzková

Krst

Vlasta Jánová (MŽP SR) a Martin Lakanda (SAŽP) netradičným spôsobom odštartovali nový školský program SAŽP s názvom Enviróza. Rozfúknuť loga programu, rozstrihaného na malé kúsky medzi účastníkov, malo symbolizovať šírenie informácií o environmentálnych záťažích.

Foto: Želmíra Ružičková

Skládka

Exkurziu na skládku odpadu odborne viedol Jaromír Helma (SAŽP, vpredu), ktorý je zároveň odborným garantom školského programu Enviróza.

ŠIŠKA patrí ľuďom s láskou a zodpovednosťou k prírode. Ľuďom, ktorí majú radi environmentálnu výchovu, sami ju realizujú a tvoria. Stretávajú sa každoročne na začiatku školského roka, aby sa vzájomne inšpirovali či priateľsky povzbudili vo svojej práci. Poslanie ŠIŠKY tento rok naplnilo vyše 140 koordinátorov environmentálnej výchovy zo škôl, štátnych a mimovládnych organizácií.

Program podujatia zastrelila téma environmentálnych záťaží. Počas troch dní ponúkol takmer 40 rôznych prezentácií, exkurzií a dva spoločenské večery. Postupne nadobudol tieto prívlastky: odborný, terénny, slávnostný, tvorivý, hravý, zábavný, hudobný. Nakoniec posúďte sami...

Veľtrh otvorila večerná prednáška RNDr. Vlasty Jánovej, PhD., z MŽP SR, ktorá účastníkov vtiahla do problematiky envirozáťaží a pútavo zdôvodnila, prečo táto téma patrí aj do školských lavíc. Na záver Dr. Jánovú čakala ešte jedna milá povinnosť – spustenie nového školského programu SAŽP Enviróza, zameraného práve na zvyšovanie povedomia a informovanosti o environmentálnych záťažích.

Druhý deň veľtrhu pokračoval prednáškami, ktoré podčiarkli široký záber a pestrosť environmentálnej výchovy na školách, v národných parkoch, v štátnom, mimovládnom či podnikateľskom sektore. Súčasne sa odovzdali ceny v školských súťažiach ProEnviro a Oči na stopkách. Poobedňajšia exkurzia, verná ústrednej téme tohto ročníka, zaviedla účastníkov na neďalekú riadenú skládku odpadu. Na rekultivovanej časti skládky mali

Foto: Martina Proháčzková

Fujary

Martin Štulrajter a Alexander Králik (v krojoch) si svojím hudobným vystúpením počas druhého večera vyslúžili skandovaný potlesk. Po ukončení programu si hru, resp. fúkanie do fujary, mohol s odbornou asistenciou týchto hudobníkov vyskúšať každý.

Foto: Stanislav Huplián

Nástenky

Svoje aktivity na školách učitelia prezentovali aj na posteroch.

možnosť pozorovať obvodný odvodňovací kanál, odvetrávacie šachty či monitorovacie vrty. Na prevádzkovanvej časti skládky zase preskúmať jej zloženie a „zavetrit“ zápach rozkladajúceho sa odpadu.

Po terénnej vychádzke a večeri sa všetci opäť stretli, tentoraz slávnostne naladení. Ocenenia si prevzali školy s najnižšou ekologickou stopou vo svojej kategórii a učitelia,

Foto: Martina Proháčková

Šiška

K vytvoreniu symbolu podujatia, šišky, prispel každý prinesenou plastovou fľašou. Pri hromadnom stláčaní fliaš vznikol zvukový efekt, ktorý rezonoval v ušiach prítomných ako akési environmentálne memento. Základnú konštrukciu šišky tvorí valec z tvrdeného papiera, požívaný napríklad na navíjanie kobercov. Ako podstavec poslúžili nohy zo starej posuvnej stoličky.

Foto: Zuzana Ďuriančíková

Slimák

Environmentálna výchova môže byť poučná a veselá zároveň. Účastníci ŠÍŠKY odhodili zábrany a vyskúšali si aktivity tohto charakteru aj na vlastnej koži. Zahrali sa na kačky, včielky, ryby či stonožky. Na fotografii vytvorili slimačiu ulitu z ľudských tiel a do cieľa sa snažia prísť čo najrýchlejším slimačím tempom.

Odpad má svoj štýl!

Zmes rôznych materiálov a farieb. Hora vyhodených predmetov a potravín. Hnilobný zápach šíriaci sa priestorom. Väčšina by opísala skládku odpadu ako miesto, ktoré skôr máta, ako láka. Určite k nej nepatrí Ladislav Bíro (Stredisko environmentálnej výchovy SAŽP Driepe), ktorý sa na skládku pozerá inými očami. „Ja na skládku chodím rád, nájdem tu inšpiráciu a veľa pekných vecí,“ povedal pri návšteve skládky komunálneho odpadu počas ŠÍŠKY. To, čo vyslovil, aj zrealizoval. Nie náhodou ho zaujali ojazdené pneumatiky z bicyklov. Šup s nimi do vyhodenej debny a na tvári sa zračí spokojnosť s nadobudnutým „majetkom“. Pneumatiky zo skládky dostali druhú šancu ešte v priebehu veľtrhu. V rámci tvorivej dielne si prácu s týmto odpadovým materiálom pod vedením Ladislava vyskúšali viacerí. Sem zastrihnúť, tam zatiaľ, založiť pracku, t. j. ozubené koliesko z pedálu bicykla... a na svete je skutočne štýlový opasok. Čo povieť? Dezen pneumatiky mu dodáva originálny vzhľad vhodný snáď na každú príležitosť. Tento originálny nápad si získal veľkú pozornosť účastníkov veľtrhu. Možno aj preto, že sa v tom momente začali na odpad pozeráť inými očami.

Foto: archív Martiny Proháčkovej

Foto: Stanislav Hupjan

Foto: Martina Proháčková

Foto: Zuzana Ďuričková

Rozhovory

Neodmysliteľnou súčasťou podujatia sú neformálne rozhovory.

Foto: Stanislav Hupján

Hymna

Je tu jeseň pani, ŠÍŠKA s ňou, nesie nápad dobrý, rátať s ňou. Ako vánok horský svojou vôňou chce ňu zas nadchnúť! ... refrén hymny podujatia si na tóny známej pesničky Petra Nagyho zaspievali účastníci tohto ročníka na záver druhého večera.

Foto: Martina Prohászková

Košiky

Počas tvorivých dielní Želmíra Ružičková (SAŽP, v strede) predstavila techniku, pri ktorej sa starý novinový papier stáva materiálom na výrobu pletených košíkov.

úspešní v súťaži Hodina s ekostopou. O kultúrne osvieženie a zážitok sa postarali tóny tradičných hudobných nástrojov Slovákov – fujary a heligonky. V spoločnej tvorivej dielni si potom účastníci vytvorili symbol podujatia, šišku z odpadových materiálov. Semienka šišky predstavovali stlačené plastové fľaše, v ktorých sa ukrývali rôzne envirovýchovné úlohy a aktivity. Pri ich plnení sa všetci nielen poučili, ale hlavne pobavili. V neskorých večerných hodinách program zavŕšila hymna ŠÍŠKY, odspievaná za sprievodu gitary, perkusii a ďalších bicích nástrojov.

Posledný deň veľtrhu nijako nezaostal za predchádzajúcimi. Ponúkol prezentácie praktickej envirovýchovnej činnosti učiteľov, ale aj ukážky výroby užitočných predmetov z odpadových materiálov.

Účastníci ŠÍŠKY 2013 sa napokon ako semienka rozprchlí do všetkých kútov Slovenska, nesúc v sebe získané dojmy a informácie.

Jana Šimonovičová

Slovenská agentúra životného prostredia

Oceňovanie na tohtoročnej ŠÍŠKE

Certifikáty ekologickej stopy

Certifikát ekologickej stopy školy bol udelený školám, ktoré si do 5. júna 2013 vypočítali svoju ekologickú stopu aspoň jedenkrát vo všetkých ôsmich kategóriách (elektrina, kúrenie, voda, stravovanie, odpad, doprava, budovy a pozemky, nákup a vybavenie). Zo 690 slovenských škôl (o 83 škôl viac ako v minulom školskom roku), aktívne zapojených do programu, získalo certifikát 84 škôl. Svoju ekologickú stopu si oproti minulému roku znížilo 21 škôl (Zoznam všetkých certifikovaných škôl je na: <http://www.ekostopa.sk>).

Foto: Martina Prohászková

Zástupcovia škôl s najnižšou ekologickou stopou si okrem prevzatia certifikátu museli povyzúvať topánky. Svoje stopy odtlačili v zemi a toto sú ich sadrové odliatky.

Foto: Ladislav Vojtuš

Hodina s ekostopou

Do súťaže pedagógov o najlepšiu aktivitu na tému ekologická stopa bolo prihlásených 91 aktivít v kategóriách: A) materské školy – 35 aktivít, B1) základné školy, I. stupeň – 28 aktivít, B2) základné školy, II. stupeň – 24 aktivít, C) stredné školy – 4 aktivity. Našli sa medzi nimi aj aktivity absolventov akreditovaného kontinuálneho vzdelávania s názvom Ekologická stopa – výchova k trvalo udržateľnému rozvoju. Okrem víťazných aktivít odborná porota vybrala aj ďalšie, ktoré budú s uvedením autorstva vystavené na portáli Ekologickej stopy. (Zoznam všetkých ocenených je na: <http://ekostopa.sk/novinky/najlepsie-hodiny-s-ekostopou/>).

Foto: Stanislav Hupján

Víťazom súťaže Hodina s Ekostopou boli odovzdané diplomy a ceny počas druhého slávnostného večera.

Foto: Stanislav Hupján

ProEnviro

Do VIII. ročníka súťaže ProEnviro sa zapojilo 41 školských kolektívov so svojimi projektmi, ktoré vyhodnotila odborná porota zložená zo zástupcov Slovenskej agentúry životného prostredia a zástupcov SHP Harmanec, a. s. Porota udelila 3 ceny v každej súťažnej kategórii: materské, základné a stredné školy. (Zoznam všetkých ocenených je na: <http://www.sazp.sk/public/index/go.php?id=2039/>).

Foto: Zuzana Ďuriančíková

Foto: Želmíra Ružičková

Vítazi v súťaži ProEnviro odprezentovali svoje projekty a prevzali si ocenenia počas druhého dňa veľtrhu.

Oči na stopkách

Do 3. ročníka súťaže Oči na stopkách v rámci školského programu Na túru s NATUROU sa zapojilo celkovo 51 prieskumníkov z 26 prieskumných skupín, ktorí poslali spolu 405 príspevkov. Ocenenia si na ŠÍSKE prevzalo 9 prieskumníkov školského programu, z toho štyria pedagógovia – vedúci prieskumných skupín, traja žiaci z troch základných škôl a dvaja študenti stredných škôl z rôznych kútov Slovenska. (Zoznam všetkých ocenených je na: <http://snaturou2000.sk/spravodajca/vysledky-oci-na-stopkach-2012-2013/>).

Foto: Želmíra Ružičková

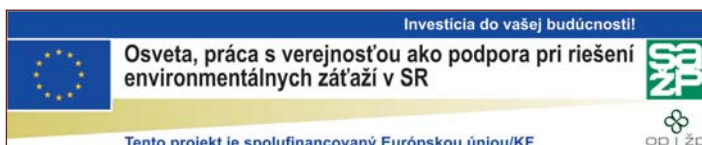
Ocenené v súťaži Oči na stopkách

Vzácnny vták

Počas turistického krúžku sa často pohybuje v okolitej prírode. Pretože žijeme v nížinnej oblasti, všetko máme ako na dlani. Ale niekedy je to aj nevýhoda a veľké nebezpečenstvo, hlavne pre zvieratká. A takúto smrteľnú smolu mala aj jedna zabľúdená kaňa močiarna. Objavila sa ako hrom z jasného neba v blízkosti dedinky. Uvidel ju dobrý poľovník, ako sa snaží zahniezdiť v oblasti starej čerpacej stanice. Urobil jej hniezdo a čakal. A čakali sme aj my, že ju uvidíme na hniezde. Z diaľky sme pozorovali okolie, ale nepodarilo sa nám tohto krásneho vzácného vtáka uvidieť. Až po dlhšej dobe, keď sme už skoro zabudli, že kaňa močiarna do tejto lokality zabľúdila, sa zápletka nešťastne rozuzlila. Jeden zo spolužiakov nám doniesol na mobile ukázať záber uhynutej kane. Bol to strašný pohľad a nemohli sme nič robiť. Určite vieme, že tento nevinný vták nezahynul, ale bol zabitý, najskôr strelou zo vzduchovky neznámeho bezočivca. Prečo zastreľil kaňu močiarnu, sa už nikdy nedozvieme, ale môžeme si len domyslieť. Samozrejme, že to robil len pre svoje potešenie a krutosť, lebo chuderku kaňu nechal napospas osudu, ani ju nedohľadal. Ostáva nám veriť, že to nebola posledná kaňa močiarna v tejto lokalite.

Patrik Asnad', prieskumná skupina Sovy, ZŠ s MŠ Tušická Nová Ves

Motýľ leta odletel...

Jasoň červenooký ako súčasť prírodného dedičstva našich predkov

Ako amatérskeho fotografa prírody ma vždy priťahovali krásne a zaujímavé živočíchy, ku ktorým motýle nepochybne patria. Nie som entomológ ani zberateľ motýľov, k jasoňovi červenookému som sa dostal cez fotografiu. V auguste 2011 som mal šťastie prvý raz jasoňa naživo pozorovať a fotografovať. Zaujal ma natoľko, že som začal o ňom zbierať informácie a podarilo sa mi dostať k niekoľkým odborným prácam venovaným jasoňovi. Preštudoval som o ňom ochranný projekt Apollo, zadovážil som si publikáciu Jasoň červenooký (*Parnassius apollo* Linnaeus, 1758) na Slovensku, ktorú vydala Slovenská agentúra životného prostredia. Pri ďalších stretnutiach s týmto motýľom som sa nezameral už len na fotenie, ale začal som si všímať aj jeho správanie, stav lokalít a snažil som sa nájsť biocentrá s hosťiteľskými rastlinami húseníc. Prostredníctvom internetu som sa skontaktoval s niekoľkými vzácnymi ľuďmi a odborníkmi na problematiku jasoňa červenookého, ktorí mi poskytli cenné informácie. V r. 2013 som už svoje pozorovania rozšíril na viacero lokalít Slovenska a v budúcnosti sa chcem aktívne podieľať na jeho ochrane. Tento motýľ sa stal stredobodom môjho záujmu.

Kriticky ohrozený

Kto hoci len raz v živote začul šuchotavý let tohto motýľa, mi určite dosvedčí, že jasoň červenooký patrí medzi klenoty našej prírody a svojou krásou a eleganciou je neprehliadnuteľný a nezameniteľný. Druh vedecky pomenoval švédsky prírodovedec Carl Linné a to podľa boha Apollóna, ktorý v gréckej mytológii predstavuje boha Slnka a svetla, ale tiež ochranu života a poriadku na Zemi. Napriek tomuto vznešenému a tajuplnému pomenovaniu je kriticky ohrozený a hrozí mu vyhynutie. Patrí k európsky významným druhom NATURA 2000 a ako jediný z európskej fauny hmyzu je osobitne chránený aj

medzinárodným dohovorom CITES, ktorý obchodovanie s akýmikoľvek jeho vývinovými štádiami zakázal. Prísnej kontrole a evidencii podliehajú aj všetky exempláre v legálnych zbierkach. V posledných desaťročiach je aj na našom území na výraznom ústupe a preto sa aj on ocitol na Červenom zozname rastlín a živočíchov SR!

Ako je to možné, že tento skvost fauny, ktorý našich predkov sprevádzal od nepamäti vymiera? Je to preto, že sa v podhorských a horských oblastiach prestali kosiť lúky a prepásť kamenisté úbočia. Z vlastnej skúsenosti môžem potvrdiť, že jeden z najvýznamnejších faktorov, ohrozujúcich populácie jasoňa, je prirodzená sukcesia. Biotopy sa pod jej vplyvom neustále zmenšujú, náletové dreviny a kríky sú hrozbou prakticky všade.

Foto: Anton Mócik

Najvhodnejším obdobím na odstraňovanie náletových drevín je jeseň, prípadne i skorá jar, keď po roztopení snehu podklad v skalnatom teréne trochu obschne

Ochrana jasoňa

Keďže lokality výskytu jasoňa červenookého sa vo veľkej miere nachádzajú na územiach národných parkov a chránených krajinných oblastí, spadá ochrana aj manažment biotopov pod ich správu. V niektorých chránených oblastiach je jasoňovi venovaná dostatočná až príkladná pozornosť, niekde slabá až takmer žiadna. Príčiny môžu byť rôzne, prísna plošná ochrana, ťažko dostupný terén, prioritne je venovaná pozornosť iným živočíchom alebo rastlinám. Populácie jasoňa červenookého sa zatiaľ ešte vyskytujú aj v troch národných parkoch, ktoré mám relatívne v blízkom dosahu. Okrem známych lokalít v nich mám vytipované aj neoverené

Foto: Anton Mócik

Krátko o jasoňovi červeookom

Jasoň červeooký (*Parnassius apollo* Linnaeus, 1758) je motýľ z čeľade vidlochvostovité (*Papilionidae*). Je to vzácny a chránený druh motýľa, ktorý je jedným z najznámejších druhov hmyzu v Európe.

Vzhľad druhu

Patrí k najväčším denným motýľom Európy, má rozpätie krídel 7 – 8,4 cm. Je bielo sfarbený, predné krídla majú tmavé, priesvitné okraje (okraje môžu byť i veľmi široké, takže priesvitná môže byť i väčšina krídla. Na predných krídlach má okrem tohto lemu ešte 10 čiernych škvŕn, ktoré majú rôzny tvar a veľkosť, ale vo všeobecnosti sú dosť konštantne uložené. Na zadných krídlach má, okrem rôzne naznačeného čierneho lemu krídel, ešte štyri červené, čierne lemované škvŕny, v ktorých sa zvyčajne nachádza ešte biela bodka. Pri brušku z análnej strany býva ešte niekoľko čiernych (jedna až tri), niekedy červeno vyplnených škvŕniok. Tykadlá sú šedočierne, krátke a na konci ukončené čiernym kvakovitým zhrubnutím. Povrch tela je hlavne u samčiek pokrytý oranžovo-hnedými chlpkami. Má tri páry plnohodnotných nôh. Tento štandardný vzhľad sa môže u niektorých jedincov rôzne meniť, čo dalo základ vzniku a popisu rôznych individuálnych odchýliek a foriem. Celkove môžeme povedať, že sa ani na jednej lokalite prakticky nedajú nájsť dva celkom rovnaké jedince.

Z bionómie druhu

Má iba jednu generáciu do roka. Prezимуje v štádiu vajíčka alebo mladej húsenice, ktorá niekedy ani vajíčko neopúšťa. Húsenica sa 4 až 5-krát zvlieka a potom sa zakukľuje. Kukla je v jemnom zámotku. Býva ukrytá medzi kameňmi a podobne. Populačná biológia jednotlivých kolónií jasoňa je odlišná a početnosť môže byť väčšia alebo extrémne nízka.

Výskyt druhu vo svete

V severnej Európe bol zistený v južnej Škandinávii a v Pobaltí. V strednej a južnej Európe izolované populácie obývajú Pyrenejský polostrov, Alpy, Karpaty a cez Balkánsky polostrov zasahujú do Malej Ázie. V strednej a južnej Európe v pásme od 750 do 2 000 m n. m., zatiaľ čo v severnej časti svojho areálu zostupuje do nížin (Fínsko, Baltská nížina). Je vymierajúcim druhom v celom areáli rozšírenia. Glaciálny relikt.

Výskyt druhu na Slovensku

Na Slovensku sa ešte vyskytuje na niekoľkých lokalitách v stredných a vyšších polohách. Na väčšine historicky zaznamenaných lokalitách (asi 280), z ktorých sa udávajú faunistické nálezy, nikdy nežili populácie (išlo o zaletené jedince mimo biocentra výskytu) alebo išlo o dočasné metapopulácie po ich založení zaletenou samičkou a na mnohých vymrel kvôli zmene biotopu, ale aj úplnému vychytaniu zberateľmi (Harmanec, Belanské Tatry atď.). Aj väčšina českých lokalít zanikla z rovnakých príčin. Posledné údaje pochádzajú z 30. rokov 20. storočia. Jediná repatriovaná populácia v Štramberku (od roku 1986) pochádza z Veľkého Manína (Strážovské vrchy) na Slovensku. V súčasnosti sa na Slovensku vyskytuje izolovane v oblasti Pienin, Nízkych a Vysokých Tatier, Malej a Veľkej Fatry, Chočských vrchov, Slovenského raja, Muránskej planiny a i.

Zdroj: Na túru s NATUROU

Foto: Anton Mócik

a možno prehliadané lokality, kde by sa ešte mohol jasoň vyskytovať. Spolieham sa na spoluprácu s priateľmi, odborníkmi v danej oblasti, s ktorými som navštívil niekoľko lokalít v tohoročnej sezóne. Dúfam v ústretovosť správ národných parkov, v ktorých by som sa chcel venovať ochrannárskej činnosti, zameranej na jasoňa červeookého.

Udržiavanie stavu biotopov jasoňa, a tým aj zveladenie jeho populácií, nie je v podstate náročné, stačí v pravidelných intervaloch odstraňovať náletové dreviny a kríky, prípadne zabezpečiť extenzívne prepásanie mimo obdobia výskytu húseníc. Pri slabších populáciách je niekedy rozhodujúcim faktorom ohrozenia nelegálny odchyt. V tejto súvislosti by som sa pristavil pri morfolologickej variabilite jasoňa červeookého, ktorá spôsobuje neustály hlad zberateľov po nových položkách do zbierok. Pri tomto druhu motýľa bolo celkovo popísaných 278 lokálnych foriem (subspécií a nácií) a veľké množstvo individuálnych foriem (abercií). Keď uvažujeme o morfolologickej variabilite v rámci každého poddruhu, ktorá je podmienená izolova-

nosťou kolónií, zberatelia majú veľký priestor ako a podľa čoho dopĺňať svoje zbierky, slovenské jasony nevynímajúc!

Záchrana jasoňa

Záchrana jasoňa červeookého na našom území je už len v našich rukách, bez pomoci človeka by sa za pár rokov nenávratne vytratil z našej prírody. Zatiaľ je to vďaka ľuďom, či už odborníkom alebo nadšeným amatérom, ktorí neúnavne a väčšinou na vlastné náklady a na úkor svojho času pracujú na tom, aby sa jasoň červeooký zachoval ako súčasť našej prírody aj pre nasledujúce generácie. Verím, že tento bezbranný tvor nielen že nevymrie, ale že aj kríza v našom hospodárstve nás opäť pri navráti k tradičnému obhospodarovaniu lúk a pasienkov, tradičným produktom a remeslám vidieka. Veď tu nejde len o vyváženú prírodu a potravinovú sebestačnosť, ale aj hrdosť nášho národa! Áno, motýľ leta odletel, ale či ho každoročne budeme vídať, záleží aj od nás!

Anton Mócik

Foto: Anton Mócik

Európsky týždeň mobility v Žiline

Konferencia Cyklistická doprava

V dňoch 25. – 26. septembra 2013 sa Žilina stala hlavným mestom cyklo dopravy. V zasadačke úradu Žilinského samosprávneho kraja sa konal už 5. ročník odbornej konferencie Cyklistická doprava 2013. Na konferencii sa stretli mnohí odborníci zo Slovenska a Českej republiky, ktorí prezentovali najnovšie skúsenosti v tejto oblasti. Prítomný bol aj prvý slovenský národný cyklokoordinátor Ing. Peter Klučka, ktorý vyjadril maximálnu podporu a pomoc cyklistom pri zlepšovaní ich podmienok na Slovensku. Minimálne rovnakú ochotu prejavili aj viacerí krajskí cyklokoordinátori, ktorí práve tu po prvýkrát verejne predstavili svoje plány na poli cyklo dopravy a cykloturistiky vo svojom regióne. Konferencia už tradične priťahla aj českého národného koordinátora pre cyklistiku Jaroslava Martinka, ktorý zdôraznil, že je rád, že aj Slovensko má v podpore cyklo dopravy „dobré naštápnuté“. Okrem celého radu veľmi pod-

netných prednášok boli na konferencii taktiež prezentované dobré skúsenosti, napr. z integrácie cyklistov do verejnej osobnej dopravy v Banskej Bystrici prostredníctvom cyklobusov či propagácia cyklistiky ako životného štýlu z Bratislavy a z Prešova. Súčasťou bolo aj udeľovanie ceny Pedál za rozvoj v oblasti cyklo dopravy a cykloturistiky na Slovensku. Tohtoroční ocenení boli mesto Trnava, Občianska cykloiniciatíva Banská Bystrica a Žilinský samosprávny kraj.

Popri samotnej konferencii sa konali aj sprievodné akcie ako workshop a seminár cyklo dopravy, na ktorom si účastníci osobne na bicykli pozreli niektoré dobré a zlé riešenia pre cyklistov v meste Žilina. Boli im predvedené automatické sčítače pre cyklistov, novo osadené cyklostojany ako aj dielňa Recykel, kde sa zo starých bicyklov stávajú nové dvojkoľosové tátoše.

Dôležitý je fakt, že sa konferencia stala nielen pasívnym miestom, kde sa prednášali príspevky, ale aj skutočne aktívnym cyklo fórom, na ktorom bolo možné vymieňať si názory, idey, ako aj skúsenosti z rôznych kútov Slovenska a od rôznych kľúčových hráčov, ako sú miestni aktivisti, úradníci, pracovníci odborných inštitúcií, či prevádzkovatelia verejnej dopravy. Na konferencii sa organizačne podieľali: Mesto Žilina, VÚD Žilina, REC Bratislava, OZ MULICA a Žilinský samosprávny kraj. Zúčastnilo sa jej 80 účastníkov z viac ako 49 inštitúcií a združení.

Veľká jesenná cyklojazda v Žiline

Služobná cesta do Austrálie, pichnutá duša, zlomená noha, zemetrasenie – bolo veľa dôvodov, prečo práve v ten deň, 22. septembra, nesadnúť na bicykel. Hlavne, keď ich bolo v Žiline

Laureáti Ceny Pedál za rozvoj v oblasti cyklo dopravy a cykloturistiky na Slovensku 2013

plné mesto, ulice boli spomalené, zvončeky hulákali... To sa konala už 12. tradičná Veľká jesenná cyklojazda pri príležitosti Svetového dňa bez áut s klasickým štartom na Námestí A. Hlinku v Žiline. Nadšenci tentokrát zamierili do Považského Chlmca, kde im miestni aktivisti ukázali stav miestnej cykloinfraštruktúry, svoj návrh trasovania dôležitej Vážskej cyklo magistrály cez túto mestskú časť ako aj mnohé iné tajomstvá Chlmca. Cyklojazdy sa zúčastnilo 100 žilinských cyklo nadšencov.

Soňa Šestáková

Občianske združenie Mulica

Foto: archív autorky

Za čistejší vzduch pre všetkých

Cyklobusom na Španiu Dolinu

V nedeľu 22. septembra na Svetový deň bez áut skončil Európsky týždeň mobility (ETM) – celotýždňové podujatie, pod ktorého úspešnosť sa v mieste svojho sídla v Banskej Bystrici „podpisala“ aj Slovenská agentúra životného prostredia (SAŽP), popri dvoch ďalších hlavných organizátoroch – Meste Banská Bystrica a Občianskej cykloiniciatíve Banská Bystrica.

Tohtoročný ETM sa niesol v duchu témy: Čistšie ovzdušie – vaša voľba. Cieľom jeho aktivít bolo upriamiť pozornosť verejnosti na využívanie alternatívnych spôsobov dopravy – MHD, bicyklov aj

pešej chôdze. V našich mestách výrazne prevažuje osobná automobilová doprava, napr. v Banskej Bystrici sa podieľa na preprave osôb viac ako 60 %, ktorá okrem exhalátov prináša aj ďalšie negatíva – parkovacie plochy vytlačujú zeleň, ranné a popoludňajšie dopravné zápchy, dopravné nehody... Od každého dospelého obyvateľa mesta závisí, aký vzduch bude dýchať, ako sa bude obraz našich miest vyvíjať ďalej. Keď namiesto do auta nastúpi do MHD, odvezie sa do práce bez starostí, kde zaparkuje auto a s dobrým pocitom, že urobil niečo pre zdravšie životné prostredie. Ak si vyberie bicykel alebo chôdzu, „príspevok“ bude ešte výraznejší, navyše urobí niečo aj pre svoju fyzickú kondíciu. Nehovoriac o tom, že najúčinnším výchovným prostriedkom je pozitívny príklad.

Pondelok v znamení elektromobility

Alternatívou osobných automobilov, v ktorej mnohí vidia veľkú budúcnosť, sú elektromobily. Elektromobilita bola hlavnou témou programu prvého dňa banskobystrického ETM.

Elektromobilita v meste

16. septembra sa zišlo na Námestí SNP množstvo zvedavcov; vyskúšali si elektrobicykle a pod dohľadom príslušníkov mestskej polície sa odviezli na elektromobile, ktorý za symbolické euro dostala do užívania na jeden rok Mestská polícia Banská Bystrica.

Cyklobusom do Španej Doliny

V stredu 18. septembra sa cyklobus, ktorý sa teší medzi cyklistami v Banskej Bystrici veľkej obľube, vybral na Španiu Dolinu. Neodviezli sa ním však cyklisti, ale 37 žiakov Základnej školy u Filipa v Banskej Bystrici. Celodenný výlet v Španej doline dostala Škola u Filipa ako odmenu za svoju mimoriadnu aktivitu na podujatiach environmentálneho charakteru, ktoré pre školy počas celého roka SAŽP organizuje. Výlet sa podarilo zabezpečiť vďaka spolupráci SAŽP so Slovenskou autobusovou dopravou Zvolen, a. s., ktorá ochotne poskytla cyklobus na prepravu detí,

Odovzdanie vecných cien zástupcom víťaznej Školy u Filipa

Občianskou cykloiniciatívou Banská Bystrica a Oblastnou organizáciou cestovného ruchu Stredné Slovensko.

Pestrý program bol pripravený tak, aby deti získali nové, zaujímavé informácie, zoznámili sa so Španiou Dolinou – históriou i súčasnosťou tejto pôvodom baníckej dediny, zabavili sa aj si zasúťažili. Prehliadka Španej Doliny sa začala – ako inak – v Múzeu medi. Odborný sprievodca zaujal šiestakov svojím zaujímavým výkladom. Žiakov počas prehliadky aktivizoval otázkami, správne odpovede odmenil kameňmi so stopami malachytu a ametystu, pochádzajúcimi z okolia Španej Doliny. Žiak, ktorý správne zodpovedal najťažšiu otázku, dostal za odmenu repliku Herrengunderu – mince z roku 1739. Žiakov zaujala aj počítačová animácia práce vodného stroja šachty Ludovíka. Po absolvovaní prehliadky nasledovala vychádzka malým bankským náučným chodníkom, vedúcim po najvýznamnejších pamiatkach Španej Doliny. O dvanásť čakal na žiakov chutný obed a po ňom krátke vedomostný kvíz, ktorý preveril, ako pozorne počúvali výklad. Záver patril aktivitám podľa výberu detí. Kto chcel, si v tvorivých dielnach vyrobil malý upomienkový predmet, koho viac bavili pohybové aktivity, sa zabavil pri hrách vonku.

Leto v hájí

Súbežne s ETM prebiehal v Banskej Bystrici Týždeň dobrovoľníctva a v jeho závere Leto v hájí – komunitný festival na najväčšom banskobystrickom sídlisku Sásová. Jeho dopoludňajší a popoludňajší program spestrilo premietanie videofilmov z produkcie Európskej environmentálnej agentúry v stane so sedením, ktorý bol postavený v bezprostrednej blízkosti hájika.

Cyklofest

Sobota patrila Cyklofestu a aktívnym cyklistom. Zišlo sa ich viac ako 300, z toho vyše dvesto išlo po dvoch trasách odlišnej dĺžky a náročnosti z Banskej Bystrice do Vlkanej, kde sa stretli s cyklistami, ktorí sem prišli zo Zvolena. Nálada bola vynikajúca, prispel k nej atraktívny program, chutné jedlo a množstvo cien pre cyklistov v tombole.

Kto vyzbieral najviac cestovných lístkov?

ETM síce skončil v nedeľu 22. septembra, avšak až

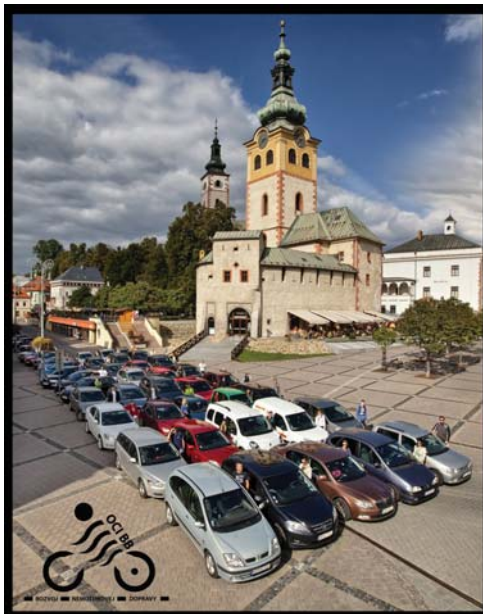
V Múzeu medi

do 3. októbra pokračovala kampaň Kto vyzbiera najviac cestovných lístkov MHD?, vyhlásená počas ETM, ktorú organizovala SAŽP. Cieľom kampane bolo motivovať žiakov k tomu, aby pri dochádzaní do školy viac využívali MHD. Súťažilo sa v dvoch kategóriách: jednotlivec a škola. Motivácia bola silná – najúspešnejší jednotlivec, ktorý vyzbiera najviac cestovných lístkov, vyhrá špičkový bicykel. Stala sa ním Michaela Hakulinová zo Školy u Filipa so 128-mi lístkami MHD. Medzi školami zvíťazila Škola U Filipa; tretíakom a štvrtákom z tejto školy sa podarilo nazbierať 681 lístkov. Zo všetkých lístkov vytvorili nápaditý plagát, ktorý priniesli na slávnostné vyhodnotenie kampani. Toto sa konalo 23. októbra počas verejnej diskusie na tému MHD na Radnici v Banskej Bystrici a dalo definitívnu bodku za ETM 2013.

Iveta Lanáková
Foto: archív SAŽP

Tvorivé dielne na tému rieš hmyzu

Vyberte si správny druh dopravy

Symbolickou bodkou za ETM 2013 bolo v Banskej Bystrici vytvorenie fotografií Vyberte si správny druh dopravy, dokumentujúcich, koľko priestoru zaberie 40 osobných áut, jeden autobus MHD so 40 cestujúcimi a 40 cyklistov v meste. Fotografie už „obleteli“ celé Slovensko a možno práve ony prispievajú k rozhodnutiu zmeniť každodenné návyky, pokiaľ ide o mobilitu v mestách.

Cesta k znižovaniu povodňových rizík povodia Slanej

Slovenský vodohospodársky podnik, š. p., OZ Banská Bystrica sa od 1. marca 2012 podieľa na realizácii medzinárodného projektu **Prieskum povodňových rizík povodia Slanej metódami na diaľku** v spolupráci s maďarskými partnermi – Vysokou školou Karola Róberta v Győngyősi, Severomaďarským vodohospodárskym riaditeľstvom v Miskolci a Technickou a ekonomickou univerzitou v Budapešti.

Cieľ projektu

Spoločná práca v rámci projektu nadväzuje na komplexnú dlhoročnú spoluprácu medzi odbornými vodohospodárskymi organizáciami. Projekt si hneď na začiatku stanovil jasný cieľ: vytvoriť spoločné podklady poznania povodia toku Slanej na úseku, kde tvorí štátnu hranicu medzi Slovenskom a Maďarskom. Vytvorila sa tak podmienka na spoločné plánovanie v zmysle Rámcovej smernice o vode a Plánu manažmentu povodňových rizík v rámci celého povodia Slanej. Práve uplatnením tohto prístupu sa môže dosiahnuť dobrý stav vôd v kvalitatívnych i kvantitatívnych ukazovateľoch. Cesta k znižovaniu rizík, spojených s povodňami, vedie cez sledovanie vývoja morfológie koryta rieky. Zlepšovanie kvality povrchových vôd je možné dosiahnuť len pomocou plánovaného využívania vody v rámci vyrovnanej hydrologickej bilancie. Uplatnenie výsledkov projektu má priamu nadväznosť aj na ďalšie aktivity v hraničnej oblasti, ako sú napríklad prevádzka a údržba vodných tokov.

Zameranie projektu

Projekt samotný pozostáva z dvoch vzájomne prepojených častí a to: zameranie

Spoločná terénna obhliadka

Prelítanie ochranej hrádze na toku Slaná pri povodni v roku 2010

Zabezpečovacie práce počas povodňovej aktivity na toku Slaná v r. 2010

koryta toku Slaná aj Rimava – v úseku 18 km na slovenskom území a na území Maďarska po obec Sajószentpéter, vypracovanie leteckej fotogrametrie inundačného územia rieky Slaná na ploche cca 170 km² a vytvorenie mapy vegetácie predpokladaného zátopového územia hyperspektrálnym snímkovaním. Neoddeliteľnou súčasťou projektu je aj práca s verejnosťou, rozširovanie a ďalšie uplatnenie výsledkov, s cieľom prispieť k trvalo udržateľnému využívaniu povodia.

Podpora EÚ

Projekt je spolufinancovaný z Programu cezhraničnej spolupráce Maďarská republika – Slovenská republika v programovom období rokov 2007 až 2013 v rámci opatrenia 2.1.2 Spoločné aktivity na podporu ochrany prírodného prostredia. V nadväznosti na schvaľovací proces Slovenský vodohospodársky podnik, štátny podnik, Odštepný závod Banská Bystrica ako cezhraničný partner projektu uzavrel 16. januára 2012 s hlavným partnerom Károly Róbert Főiskola, Győngyös, partnerskú zmluvu, pričom sa projekt začal realizovať od 1. marca 2012 po podpise zmluvy o poskytnutí dotácie.

Celková uplatnená suma projektu dosahuje 185 130 eur, pričom pre Slovenský vodohospodársky podnik, š. p., je vyčlenený podiel 6 600 eur pri spolufinancovaní 85 % z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja a 10 % zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky. Hodnota spolufinancovania z vlastných zdrojov podniku predstavuje čiastku 330 eur, čo tvorí podiel 5 % z celkových oprávnených výdavkov projektu. Projekt je dobrým signálom ďalšej spolupráce medzi odbornými vodohospodárskymi organizáciami na Slovensku aj Maďarsku. Možnosť financovania úloh, potrebných na ďalšie riešenie z verejných prostriedkov, nám dáva šancu zintenzívniť spoluprácu v celospoločenskom záujme.

Aktivity projektu

Cieľom projektu je uskutočnenie podrobného prieskumu rieky Slaná a jej prítoku Rimavy, pretekajúcej cez maďarsko-slovenskú štátnu hranicu, v rámci cezhraničnej stratégie rozvoja. Rieka Slaná spája región a povodia, a preto využívanie spoločných vodných zdrojov, ochrana životného prostredia a protipovodňová ochrana je spoločným záujmom všetkých partnerov projektu. Posledný prieskum rieky a stavu jej bezprostredného okolia sa uskutočnil v 70. rokoch minulého storočia. V súčasnosti sa v rámci vzájomného poskytovania hydrologických údajov uskutočňuje každodenná výmena údajov hydrologickej situácie, taktiež sa uskutočňuje zosúladené meranie, hodnotenie, porovnávanie a výmena údajov vodných prietokov na stanovených hraničných úsekoch pretínajúcich vodný tok.

Protipovodňová ochrana

Strategickým cieľom tejto spolupráce je zlepšovať schopnosti ochrany pred povodňami v regióne, a tým podporiť hospodársky a sociálny rozvoj regiónu na oboch stranách hranice. Od konca roku 2009 sa na vodnom toku Slaná vyskytlo šesť veľkých povodní, ktoré negatívne ovplyvnili životné podmienky slovenských i maďarských obyvateľov v povodí Slanej. Aj z tohto dôvodu je čoraz dôležitejšie získavanie informácií o plochách inundačných území. K ich vymedzeniu v súčasnej dobe pomáhajú hydrodynamické modely, pomocou ktorých je možné predikovať vývoj záplavových území. Cieľom projektu je posúdiť možnosti ochrany pred povodňami v údolí Slanej pomocou diaľkového prieskumu a na základe získaných dát pripraviť databázu použiteľnú na vytvorenie protipovodňovej prevencie a simulácie povodní.

V rámci spolupráce sa uskutoční prieskum rieky Slaná, zameranie a vypracovanie modelu terénu predpokladaného záplavového územia technológiou LIDAR, zameranie a vypracovanie digitálneho modelu povrchu dotknutého územia, mapa vegetácie predpokladaného zátopového územia hyperspektrálnym snímkovaním, geodetické zameranie koryta a priečných profilov toku. Digitálny terénny model zátopového územia bude slúžiť na simuláciu povodní. Scenár povodne, ako výsledok simulácie, môže poslúžiť ako model pre návrh územných plánov, zabezpečenie ochrany ľudských životov i majetku obyvateľstva a vytvorenie preventívnych zásahových plánov na nebezpečné situácie.

Výsledkom projektu bude zvýšenie protipovodňovej ochrany oblasti, možnosť zvýšenia

Rimavská Sobota – vymodelovaná záplavová čiara pre tok Rimava, $Q = 165 \text{ m}^3/\text{s}$

hospodárskeho rozvoja regiónu. Z tohto dôvodu projekt zníži negatívne rozdiely, charakterizujúce región v sociálnej, hospodárskej a kultúrnej oblasti.

Priebežné informácie môžete získať na stránkach jednotlivých partnerov: www.karolyrobert.hu/husk-sajo, <http://www.svp.sk/hron/default.asp?id=6&mnu=6>, <http://www.evizig.hu/index.asp>, www.vit.bme.hu.

Ing. Ingrid Kušníráková

Slovenský vodohospodársky podnik, š. p., Odštepny závod Banská Bystrica

Foto: archív SVP, š. p.

Tok Rimava v intraviláne Rimavskej Soboty v roku 2010

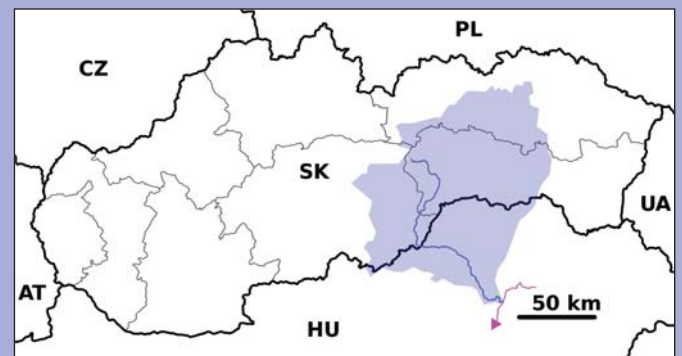

Pracovné stretnutie projektových manažérov s verejnosťou na Teplom Vrchu v máji 2012

Povodie toku Slaná

Slaná (maď. Sajó) je rieka na Slovensku a v Maďarsku. Je to významný pravostranný prítok Tisy. Na našom území preteká na pomedzí východného a stredného Slovenska územím okresov Rožňava, Revúca a Rimavská Sobota. Má celkovú dĺžku 229,4 km, z toho na našom území 94, 278 km. Odvodňuje územie s rozlohou 3 225,1 km² a jej priemerný prietok dosahuje hodnotu 8,5 m³/s pri Čoltove, 14,5 m³/s pri Lenartovciach a 60 m³/s v ústí. Je tokom III. rádu a priemerná lesnatosť povodia je 40 %. Slaná je stredohorským typom rieky s dažďovo-snehovým režimom odtoku. Celková dĺžka tokov povodia Slanej je 3 120 km (z toho upravené – 622 km). V územnej pôsobnosti SVP, š. p., OZ Banská Bystrica sú: vybudované 3 veľké nádrže (s objemom Vco väčším ako 1 mil. m³): Klenovec, Teplý Vrch, Gemerský Jablonec, 66 malých nádrží (s objemom Vco menším ako 1 mil. m³) a 8 malých vodných elektrární (4 na tokoch v povodí Slanej, 4 na tokoch v povodí Rimavy).

Rimava je rieka na juhu stredného Slovenska, preteká cez územie okresu Rimavská Sobota. Je to významný pravostranný prítok Slanej s dĺžkou 88 km, plochou povodia 1 379,6 km² a priemerným prietokom 4,7 m³/s v Rimavskej Sobote, resp. 7,1 m³/s v ústí. Je to tok IV. rádu a priemerná lesnatosť povodia je 30 %. Je to vrchovinovo-nížinný typ rieky.

Povodie Slanej po zaústení do Tisy

Meniace sa Slovensko očami satelitov

Vydavateľstvo SAV VEDA uviedlo do života interaktívnu DVD publikáciu **Meniace sa Slovensko očami satelitov** od kolektívu 20 autorov pod vedením doc. RNDr. Jána Feranca, DrSc. Nadväzuje na publikáciu *Slovensko očami satelitov* z roku 2010 (pozri *Enviromagazín* č. 3/2010). Vďaka pravidelnému poskytovaniu údajov

problematiku využívania satelitných údajov širokej verejnosti prostredníctvom digitálnej formy, a to prostredníctvom animácií na DVD nosiči. Voľba takejto formy prezentovania pomáha názornejšie a lepšie pochopiť využívanie satelitných (družicových) údajov. Veľkým prínosom publikácie je použitie priamych

ktoré ukážka znázorňuje.

V úvodnej kapitole sú základné pokyny pre správne zobrazenie, potrebný softvér a návod na ovládanie jednotlivých ukážok. Každá ukážka sa skladá z textovej časti a vlastnej animácie alebo viacerých animácií. DVD nie je určené do klasických domácich DVD prehrávačov, ale na spúšťanie

www.veda.sav.sk

Na fotografii zľava: editor DVD knihy *Meniace sa Slovensko očami satelitov* doc. RNDr. Ján Feranec, DrSc., plk. Ing. M. Fulier a šéfredaktor VEDY Emil Borčini

s vysokým rozlíšením zo satelitov, sa vyvinuli nové prostriedky na vizualizáciu objektov a procesov, ktoré sú súčasťou našej planéty a jej okolia. Ako nikdy predtým môžeme teda vidieť a zaznamenávať v ktorejkoľvek časti Zeme a jej okolí zmeny vplyvom človeka alebo prírodných síl. Satelitné technológie už nepredstavujú iba unikátny technický fenomén, ale stali sa aj neoddeliteľnou súčasťou poznávania dynamicky sa meniaceho sveta. Tým, že satelity snímajú Zem a jej blízke okolie v pravidelných intervaloch, vznikajú časové rady údajov, v ktorých sú zaznamenané aj zmeny objektov krajiny a ich vlastností.

Tentokrát sa editor spolu s autormi rozhodli priblížiť

zdrojových údajov pri spracovaní jednotlivých ukážok tak, ako sú aplikované a vyhodnocované na pracoviskách autorov. Cieľom DVD publikácie je využiť časové rady satelitných údajov a počítačové animácie, ktoré znázorňujú zmeny objektov krajiny a ich vlastností v čase a priestore, dokumentovať zmeny v atmosfére či v kozmických energetických časticiach, prípadne v pevných zložkách medziplanetárnej hmoty.

V animáciách sa čitatelia nestretnú so všeobecne známymi leteckými ortofotosnímami, ktoré sú vo veľkom využívané v mapových službách na internete alebo turistických informačných paneloch v mestách. Družicové údaje sú využívané najmä preto, že senzory na palube družíc zaznamenávajú aj neviditeľnú časť spektra elektromagnetického žiarenia, t. j. žiarenie, ktoré ľudské oko nemôže zaznamenať. Takýmto je napríklad infračervené žiarenie známe tiež ako tepelné žiarenie. Jeho zdrojom je každý predmet, živé organizmy a vesmírne objekty. Napríklad pri spektrálnej odrazivosti vegetácie môžeme pomocou viditeľného spektra sledovať zmeny v pigmente listov a pomocou infračerveného spektra zmenu v štruktúre buniek alebo obsahu vody. Ďalšou výhodou družicových údajov je, najmä oproti leteckým ortofotosnímam, že naraz snímajú rozsiahlejšie územie a nad to isté územie sa vracajú v intervale niekoľkých dní. Aplikované obrázky z vybraných tematických okruhov vznikli samostatne v kontexte rôznych časových jednotiek (napr. dní, mesiacov, rokov a pod.) a počítač ich kombinuje do animácií.

Štruktúra a obsah publikácie

Publikácia má dve časti – textovú a DVD nosič. Textová časť charakterizuje obsah jednotlivých animácií na DVD nosiči, ktorých je 51, a sú rozdelené do šiestich hlavných tematických kapitol. Textová časť ku každej animácii je krátka a obsahuje iba charakteristiku jej cieľa, použitých údajov, identifikáciu miesta a výstižné vysvetlenie zmien (ich príčin),

drevinového zloženia lesov, zmien v lesoch spôsobených lesohospodárskou činnosťou aj následkom víchrice, rozšírenia zástavby na príklade Trnavy, nových vodných nádrží, v dôsledku záplav, stavu ionosféry, objemu vody v Zemi a na zemskom povrchu, obsahu vodnej pary v troposfére a vývoj deformácií povrchu Zeme vplyvom gravitačných síl Slnka a Mesiaca.

Vybrané ukážky

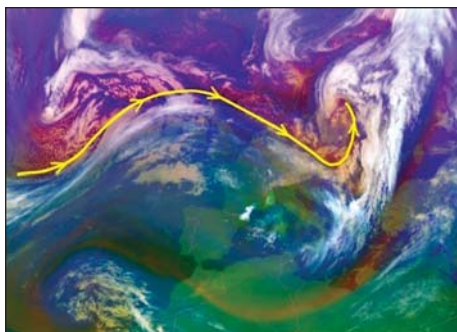
Autori nechcú iba predstaviť sekvencie netradičných snímok, ale skôr dúfajú, že spolu s vysvetľujúcimi textami umožnia čitateľovi porozumieť vybraným zmenám, najmä v kontexte Slovenska, ktoré sú v tejto publikácii zaradené. V prvej skupine sú ukážky, znázorňujúce zmeny vývoja počasia – od vývoja vlnovej oblačnosti, cez dýzové prúdenie, prechod studeného a teplého frontu, vývoj oklúzneho frontu, výskyt hmiel a nízkej oblačnosti, vývoj búrkovej oblačnosti, ďalej periódu zrážok, až po prenos saharského piesku a prachu do strednej Európy.

Ďalšie ukážky približujú zmeny v príkone slnečného žiarenia počas dvoch a štyroch letných dní, ako aj fungovania satelitného modelu na výpočet príkonu slnečného žiarenia. Takéto informácie majú v súčasnosti mimoriadny význam najmä pri projektovaní, optimalizácii a monitorovaní solárnych energetických systémov.

Zmeny počasia

Za zmienku stojí animácia dýzového prúdenia orkánu Kyril v roku 2007, ktorý spôsobil rozsiahle škody aj v Nemecku a Českej republike. Ďalšia zaujímavá animácia ukazuje mechanizmus prenosu saharského piesku a prachu do strednej Európy. Animácie v tejto kapitole zobrazujú snímky z geostacionárneho satelitu Meteosat Second Generation – MSG.

Záujemcov o vesmír iste zaujmú animácie zmien stavu kozmického počasia a s ním súvisiace zmeny radiačnej situácie v zemskiej atmosfére, vplývajúce,

Ukážka z animácie dýzového prúdenia orkánu Kyril

Územie Vysokých Tatier postihnuté veternou kalamitou v roku 2004

napr. na posádky a cestujúcich lietadiel a pod., ktorých sledovaniu sa venujú vedci vo vysokohorskom observatóriu na Lomnickom štíte, patriacemu oddeleniu kozmickej fyziky Ústavu experimentálnej fyziky SAV Košice, alebo zmien pevnej zložky medziplanetárnej hmoty, napr. ukážka množstva telies, ktoré môžu ohroziť Zem, resp. padajúci bolid pri Košiciach. Tento bol zaznamenaný priemyselnou kamerou.

Zmeny v krajine

Súčasná operatívnosť a rozlišovacia schopnosť satelitných snímok z nich vytvorila takmer nenahraditeľný zdroj informácií o sledovaní zmien aj v lesnej krajine. Z lesnej krajiny sú zaujímavé animácie, zobrazujúce zmeny vplyvom stresových faktorov, ako sú požiare, víchrice či podkôrny hmyz. Zaujímavý je aj príklad obnovy lesných porastov v okolí Osrblia po veternej kalamite v roku 1996 alebo veterná kalamita, ktorá postihla Vysoké Tatry v roku 2004.

Aj ďalšie ukážky zmien krajiny bolo možné zaradiť do tejto publikácie najmä vďaka operatívnej dostupnosti satelitných snímok. Na príklade mesta Trnava je možné sledovať rozširovanie zástavby, kde dominuje výstavba automobilky Peugeot-Citroën, najmä v súvislosti so sledovaním a zaznamenávaním čoraz intenzívnejších vplyvov človeka na krajinu. Zaujímavé informácie však poskytujú aj ukážky pribúdania vodných nádrží, výstavba vodného diela Gabčíkovo aj zmeny krajiny v dôsledku záplav, spôsobených intenzívnymi zrážkami.

Úvodná obrazovka, satelit MODIS

Snímky zo satelitu Landsat 7ETM (rok 1990)

Snímky zo satelitu IRS-P6 (rok 2006)

Z poľnohospodárskej krajiny si možno pozrieť dynamiku vývoja a odhad produkcie plodín pomocou interpretovaného normalizovaného vegetačného indexu NDVI (Normalized Difference Vegetation Index), pre ktorého určenie sa použili záznamy zo satelitu NOAA.

Po úvodnej snímke so záberom na celé územie Slovenskej republiky sa postupne zobrazia satelitné snímky z časových horizontov 1990, 2000 a 2006. Tieto snímky sú v nepravých farbách, aby sa zvýraznili rozdiely medzi vegetáciou a zastavaným územím. Táto kombinácia spektrálnych kanálov sa použila pri mapovaní európskej krajiny pokrývky známej ako CORINE. V závere animácií sa dozvedáme, že výmera zastavaného územia sa zvýšila z 13,90 km² v roku 1990 na 17,54 km² v roku 2006. Je potrebné upozorniť, že tieto hodnoty výmer sú z výsledných vektorových vrstiev CORINE, vytvorené podľa jednotnej európskej metodiky, podľa ktorej sa neidentifikovali zmeny menšie ako 5 ha.

Zmeny zemského povrchu

V posledných kapitolách sa autori venujú zmenám v ionosfére, hydrosfére a deformáciám zemského povrchu. V ukázkach sú použité údaje z rôznych satelitov. Napríklad na monitorovanie aktuálneho stavu ionosféry sa používajú signály globálnych navigačných systémov (Global Navigation Satellite Systems – GNSS). Z údajov americko-nemeckej satelitnej misie GRACE je možné odvodiť mesačné zmeny objemu vody na zemskom povrchu. Dokumentované je aj spracovanie meraní zo satelitov GPS na určenie celkového obsahu vodnej pary v atmosfére. Vodná para spomaľuje signál vysielaných GPS, a preto prijímače zaznamenávajú signály s miernym oneskorením. Možno ste sa už stretli s pojmom slapy zemskej kôry. Ide o periodické deformovanie povrchu Zeme vplyvom gravitačných síl Slnka a Mesiaca. Na zaznamenanie týchto pohybov slúžia zariadenia využívané v satelitnej geodézii – GNSS.

Záver

Editor publikácie dúfa, že používateľ tohto média pri sledovaní sekvencií obrázkov ich nebude pozeráť

Gabčíkovo v roku 1990

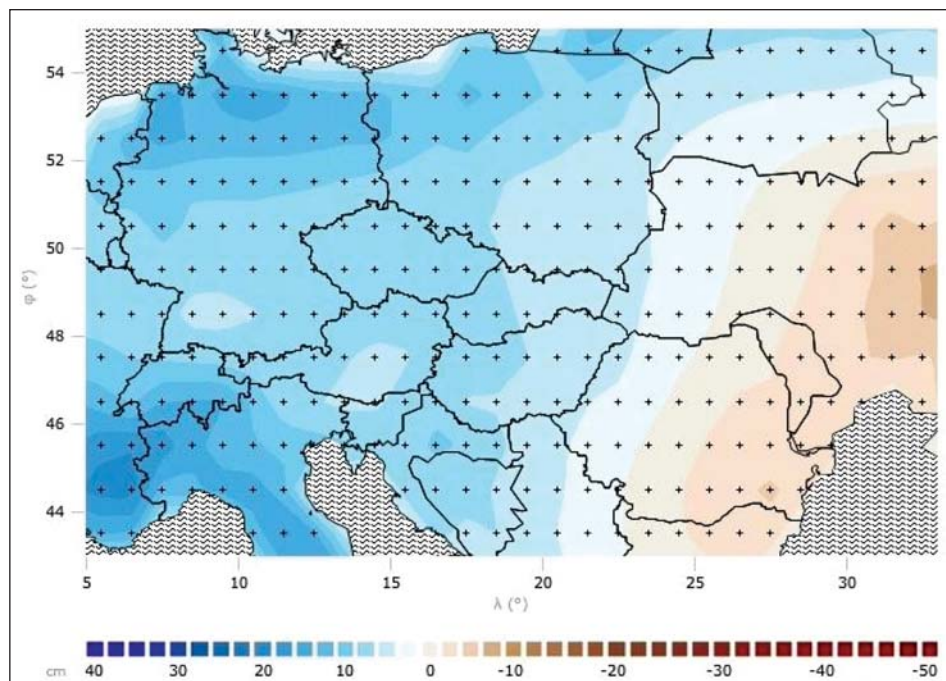

Gabčíkovo v roku 2006

ako klasický film, ale jednotlivé ukážky bude vnímať samostatne, s patričnou pozornosťou a uvedením si znázornených zmien. Ak mu jednotlivé animácie a sprievodné texty pomôžu pochopiť a zlepšiť predstavivosť o niektorých zmenách na našej planéte, v jej okolí, a teda aj na Slovensku, potom zámer popularizovať časť výsledkov dosiahnutých pri využívaní satelitných údajov, prostredníctvom DVD publikácie, sa autorom podaril.

Interaktívna DVD publikácia si nájde iste svoje miesto v dnešnej „internetovej dobe“ a osloví širokú laickú verejnosť. Prispieje k názornejšiemu dokumentovaniu a pochopeniu najnovších informačných technológií. DVD publikáciu možno odporučiť aj študentom a záujemcom o geovedné disciplíny, environmentálnu problematiku a pod.

Alena Kostúriková

Monitorovanie stavu vody v hydrosfére

Púť orla kriklavého Arnolda do Afriky

S odvážnou myšlienkou sledovať orla kriklavého počas jeho dlhej cesty za teplom a naspäť, sme sa na Správe Tatranského národného parku zaoberali už niekoľko rokov. Limitujúcimi faktormi pre nás však boli najmä nedostatok finančných prostriedkov a taktiež nedostatok vhodnej technológie na trhu. Zlom nastal počas medzinárodnej konferencie v poľskom národnom parku Góry Stolowe, na ktorej naši poľskí kolegovia z Beskydského národného parku prezentovali úspešné sledovanie poľského orla do Sudánu v roku 2012. Keďže bolo jasné, že už existuje technológia, ktorá orla počas letu nezaťažuje a neohrozuje, oslovili sme sponzora. Primárnym záujmom pre nás bolo získať maximum informácií, kde vlastne tatranské orly kriklavé zimujú a aké nástrahy musia počas migrácie prekonať. Envirovýchovný význam tejto akcie sme videli v umožnení širokej verejnosti kedykoľvek, prostredníctvom našej webovej stránky online sledovať ich putovanie a takto záujemcov informovať, že na Slovensku pod Tatrami žijú aj orly, ktoré musia každoročne tráviť zimu v horúcej Afrike.

Prípravy na odchyt Arnolda

Náš sponzor – Slovenské elektrárne, a. s., spustil internetové hlasovanie a meno pre samca Arnold dostalo najviac hlasov. Po zakúpení technológie GPS-GSM solárnej vysielajúcej s ročným roomingom, sme vytypovali najvhodnejší pár orla kriklavého s mláďatkom na hniezde a začali sme prípravy na odchyt. Arnold, dospelý orol kriklavý, bol odchytý ráno 14. augusta do špeciálnej ornitologickej siete neďaleko svojho hniezdiska na rozhraní Chočských vrchov a Západných Tatier. Vážil 1,450 g, podľa čoho sme zistili, že je to samček. Čo najrýchlejšie sme mu na chrbát umiestnili špeciálnu 30 gramovú solárnu vysielajúcu, označili ho krúžkami a zakrátko vypustili na lokalitu. Tu by sme si nedali rady bez svetového znalca v odbore telemetrie, RNDr. Lubomíra Peškeho z Prahy.

V čase, keď sme Arnolda odchytli, odchovával so svojou samičkou jedno už odrostené mláďa. Ešte mesiac potom sa samček vzorne staral o mláďa a zaso- boval ho pravidelne ich obľúbenou potravou, hrabošmi a ďalšími menšími živočíchmi, pričom zalietal od

Arnold neďaleko hniezda ešte pred odchytom

1 do 7 km ďaleko. Koncom augusta mláďa úspešne vyletelo z hniezda.

Odlet z hniezdiska

Arnold vyštartoval z hniezdiska na zimovisko 19. septembra pred obedom, kedy bol ešte pozorovaný aj nafotený blízko hniezda. Jeho „manželka“ a syn lokalitu opustili už pár dní pred tým... Prvý deň prekvapil svojou rýchlosťou, za asi 2 hodiny preletel z TANAP-u na východ cez Liptovskú kotlinu, ponad rázovitú obec Hybe, cez Čierny Váh v Národnom parku Nízke Tatry do Národného parku Slovenský raj a potom do Národného parku Slovenský kras.

Smer Afrika – často v ohrození

Zo Slovenska letel postupne cez Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, Turecko, Sýriu, kde 1. októbra vletel do bojovej zóny, Libanon, Izrael, Egypt, Sudán, Južný Sudán, Etiópiu, Ugandu, Tanzániu, Burundi až do Zambie, celkom cez 16 štátov. Bol na 3 kontinentoch (Európa, Ázia, Afrika). Prekonal zatiaľ vzdušnou čiarou 6 500 km, reálne však viac ako 7 500 km a to za 1 mesiac a 3 dni! Denne urazil od 100 do 340 km. Vyhybal sa veľkým vodným plochám, teda ich oblieť a letel ponad moria len cez úzke zálivy v Čiernom, Stredozemnom a Červenom

Miniatúrna vysielajúca so solárnym panelom na chrbte orla

mori (max. 5 km), to preto, lebo nad morom nedokáže dlho letieť, keďže sa tam nevytvárajú teplé vzdušné prúdy, ktoré potrebuje k plachteniu, bol nútený oblieť Stredozemné more. V oblasti Blízkeho Východu sa často strieľa na dravce aj iné druhy vtákov, a tak sme mali obavy o jeho osud. V nedávnej minulosti, v roku 1991, tu totiž pri meste Latakia zastrelili jeho súkmeňovca, mláďa orla kriklavého z Oravy. Vznášal sa nad mestami Bukurešť, Burgas, Istanbul, Bejrút, Jeruzalem a letel aj neďaleko egyptských pyramíd či pozdĺž bájenej rieky Níl...

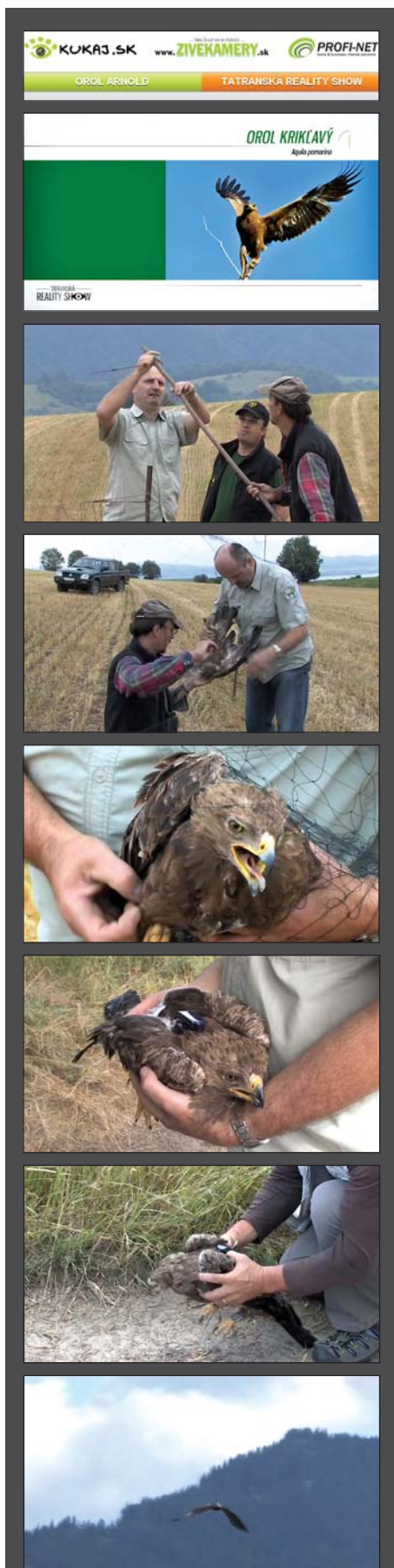
V Izraeli na zraze...

V Izraeli bol zhodou okolností v deň, keď tam izraelskí ornitológovia pozorovali neuveriteľných 26 tisíc orlov kriklavých (!!!), pochádzajúcich z rôznych kútov Európy...

Už v Afrike prelietal aj blízko útočiska posledných horských goríl pri Rwande i najväčších afrických jazier Viktóriino a jazera Tanganyika. Videli vysoké horské masívy, úrodné nížiny, rozsiahle močiare i nekonečné púšte. Keď prekonal nehostinnú Saharu, mohol

RNDr. Dušan Karaska, riaditeľ CHKO Horná Orava a Peter Vrík, strážca TANAP pri vyberaní Arnolda z jemnej ornitologickej siete

Kliknutia 4 miliónov divákov na www.kukaj.sk,
www.zivekamery.sk a i. za rok 2013 zo 74 štátov
celého sveta svedčia o veľkom záujme širokej
verejnosti a odborníkov. Presvedčte sa o tom sami
na webovej stránke <http://kukaj.sk/realityshow.php>

v oblasti Južného Sudánu zazrieť prvé veľké stáda antilop, zebier a slonov, majestátne žirafy, hrochy, levý či hyeny.

Ciel' Zambia

Je nepochybné, že rezervácie a národné parky so zachovalou prírodou majú pre migrujúce orly aj iné druhy veľký význam. Nie náhodou náš orol okrem slovenských národných parkov navštívil viaceré aj v Afrike. Koncom októbra sa niekoľko dní zdržiaval v okolí Národného parku Lusenga Plain v Zambii. Predpokladáme, že toto je už širšia oblasť jeho zimoviska.

0 projekte

Celý projekt sa nám podarilo zrealizovať vďaka spolupráci tímu skvelých ľudí, pracovníkov Správy TANAP, CHKO Horná Orava a NAPANT, ale najmä vďaka podpore sponzora – Slovenských elektrární, a. s., členovi skupiny Enel, ktorý už dlhé roky podporuje netradičné projekty realizované Správou Tatranského národného parku v rámci programu Energia pre prírodu.

Posledné informácie o Arnoldovi neboli optimistické. Jeho polohu sme zaznamenali ešte 27. októbra doobeda, kedy sa nachádzal v severozápadnej Zambii a smeroval k hraniciam Demokratickej republiky Kongo. Od tohto dňa sme o ňom nemali žiadny údaj dlhých 16 dní. Obávali sme sa, že bol zastrelený, nakoľko v niektorých oblastiach Afriky je stále silné pytliactvo, dokonca aj v národných parkoch. Osud chcel, že práve, včase dopisovania posledných riadkov tohto článku (12. novembra) sa Arnold konečne ozval! Vyzerá to tak, že v Kongu, kde sa celý čas zdržoval, bol blokovaný signál jeho vysielačky. Momentálne je opäť v Zambii.

Treba už len Arnoldovi držať palce, aby sa budúcu jar začiatkom apríla opäť šťastne vrátil na hniezdisko na Liptove.

Ing. Pavol Majko, Peter Vrlík
Správa Tatranského národného parku

Peter Vrlík a RNDr. Dušan Karaska při vážení Arnolda

Jedna z posledných pozícií Arnolda v SZ Zambii

Celková trasa migrácie Arnolda od 19. septembra. do 22. októbra

Projektový tím: Ján Holma, strážca TANAP, Ing. Pavol Majko, riaditeľ TANAP, Peter Vrílik, strážca TANAP, Ing. Ján Kisko, zoológ Správy NAPANT so synom, RNDr. Lubomír Peške, špecialista na telemetriu z Prahy, RNDr. Dušan Karaska, riaditeľ CHKO Horná Orava a RNDr. Viera Kacerová, zoológ Správy TANAP

Komplexná podpora procesu EIA a SEA na SAŽP

Problematickou posudzovania vplyvov na životné prostredie sa zaoberá Slovenská agentúra životného prostredia už od svojho vzniku. Pracovníci SAŽP boli pri tvorbe a pripomienkovaní prvých slovenských právnych predpisov EIA (Environmental Impact Assessment) a neskôr aj SEA (Strategic Environmental Assessment). SAŽP v oblasti EIA/SEA vykonáva činnosti, ktorých cieľom je komplexná podpora procesu posudzovania vplyvov na životné prostredie v zmysle platných zákonov uvedenej problematiky v súlade so zásadami trvalo udržateľného rozvoja.

Koordinátorom týchto činností, v rámci plánu hlavných úloh SAŽP, ktorých objednávateľom je Ministerstvo životného prostredia SR, je pracovisko EIA/SEA na odbore starostlivosti o životné prostredie Centra environmentalistiky a informatiky v Banskej Bystrici. Toto pracovisko vyhľadáva, podáva, rieši domáce a zahraničné projekty a identifikuje činnosti na ďalšie zabezpečenie plnenia úloh v rámci procesu EIA a SEA s výhľadom aj na nasledujúce roky.

Prehľad činností EIA/SEA

Posudzovanie vplyvov na životné prostredie (SEA/EIA) sa v Slovenskej republike vykonáva od septembra 1994, kedy vstúpil do platnosti zákon NR SR č. 127/1994 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie. V zákone NR SR č. 127/1994 Z. z. bol podrobne upravený proces posudzovania stavieb, zariadení a činností (EIA). Podstatne jednoduchšie bolo v tomto zákone upravené hodnotenie vplyvov návrhov zásadných rozvojových koncepcií, územnoplánovacích dokumentácií a všeobecne záväzných právnych predpisov (SEA). K tomuto zákonu bola v roku 1995 prijatá vyhláška MŽP SR č. 52/1995 Z. z. o odbornej spôsobilosti pre posudzovanie vplyvov na životné prostredie. V roku 2000 bol prijatý zákon č. 391/2000 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon NR SR č. 127/1994 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie. V súčasnosti je posudzovanie vplyvov na životné prostredie plne harmonizované s medzinárodnými dohovormi a smernicami EÚ a je upravené zákonom č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o zmene a doplnení zákonov v znení neskorších predpisov (zákon) a vyhláškou MŽP SR č. 113/2006 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o odbornej spôsobilosti na účely posudzovania vplyvov na životné prostredie. Tento zákon, ktorý nadobudol účinnosť 1. februára 2006, upravuje posudzovanie vplyvov na životné prostredie SEA aj EIA komplexne.

MŽP SR už od roku 1995 začalo využívať odborný potenciál pracovníkov SAŽP v oblasti posudzovania vplyvov na životné prostredie. Na základe požiadavky pracovníkov MŽP SR a od roku 2007 aj obvodných a krajských úradov životného prostredia, špecialisti EIA/SEA na SAŽP príslušného kraja vypracovávali stanoviská k dokumentáciám vypracovávaným v rámci procesu. Pri spracovaní týchto stanovísk sa opierali o poznanie súčasného stavu daného územia, jeho únosnosti a terénny prieskum. Do prijatia zákona č. 24/2006 Z. z. sa ročne na SAŽP vypracovávalo priemerne okolo 250 stanovísk. Veľký nárast v počte stanovísk nastal v roku 2007, v ktorom špecialisti EIA/SEA na SAŽP vypracovávali stanoviská nielen vyžiadané MŽP SR, ale aj krajskými a obvodnými úradmi životného prostredia ako príslušnými orgánmi v procese EIA a SEA; v tomto roku vypracovali 452 stanovísk. Od roku 2008 sa z finančných a kapacitných dôvodov vypracovávali stanoviská, iba vyžiadané MŽP SR ako príslušným orgánom a počet vypracovaných stanovísk na SAŽP sa pohyboval okolo stovky. Stanoviská, vypracované na SAŽP od roku 2006, sú k dispozícii všetkým účastníkom procesu posudzovania na webovej stránke SAŽP http://mars.sazp.sk:7337/eia_stan/.

Konferencia pri príležitosti 10. výročia účinnosti EIA zákona v SEV na Teplom vrchu (zľava M. Luciak a V. Husková, MŽP SR, J. Dupej a V. Benko, SAŽP)

Komplexný informačný systém

MŽP SR, odbor environmentálneho posudzovania zabezpečuje komplexný informačný systém posudzovania vplyvov na základe požiadaviek zákona, ako aj zákona č. 275/2006 Z. z. o informačných systémoch verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Ministerstvo poverilo jeho prevádzkou pracovníkov SAŽP Banská Bystrica. Všetky informácie o problematike posudzovania vplyvov na životné prostredie pre odbornú a laickú verejnosť zabezpečuje portál o životnom prostredí Enviroportál v dvoch hlavných častiach:

1. Environmentálne témy → Starostlivosť o životné prostredie → Posudzovanie vplyvov na životné prostredie; táto stránka obsahuje základné informácie k téme posudzovania vplyvov na životné prostredie. Pozri <http://enviroportal.sk/environmentalne-temy/starostlivost-o-zp/eia-sea-posudzovanie-vplyvov-na-zp>
2. Agendy → Občan/Podnikateľ/Verejná správa → Posudzovanie vplyvov na životné prostredie; táto stránka je zameraná na tieto cieľové skupiny, na ich práva a povinnosti v procese posudzovania. Link pre cieľovú skupinu Občan je <http://enviroportal.sk/agendy/obcan/obcan-v-procese-eia>; pre cieľovú skupinu Podnikateľ je <http://enviroportal.sk/agendy/podnikatel/posudzovanie-vplyvov-na-zp-1/podnikatel-v-procese-eia>; pre cieľovú skupinu Verejná správa je <http://enviroportal.sk/agendy/verejna-sprava/posudzovanie-vplyvov-na-zp>.

V Dokumentačnom centre SEA/EIA na SAŽP, ktoré zriadilo MŽP SR v roku 2002, okrem evidencie a uchovávaní dokumentácie z procesu posudzovania vplyvov na životné prostredie v listinnom vyhotovení sa sústreďuje aj dostupná literatúra, materiály z domácich a zahraničných projektov, metodické príručky, brožúry, propagačné materiály, videofilmy. Informácie z dokumentácií poskytujú pracovníci SAŽP na základe žiadosti o poskytnutie informácie všetkým žiadateľom.

Vydávaním časopisu Spravodajca SEA/EIA od roku 2008 do roku 2010 dvakrát ročne sa vytvorila ďalšia informačná platforma a priestor na výmenu skúseností odborníkov zapojených do procesu posudzovania vplyvov na životné prostredie, pracovníkov štátnej správy, samosprávy, navrhovateľov, obstarávateľov, spracovateľov dokumentácií, odborníkov z vysokých škôl, záujemcov z mimovládnych organizácií, ako aj pre každého, kto má záujem dozvedieť sa o procese, odovzdať svoje skúsenosti a názory iným alebo inak podporovať myšlienku zvyšovania účasti verejnosti na procese posudzovania vplyvov na životné prostredie. Časopis vychádzal v elektronickej forme a od roku 2010 aj v tlačenej forme. Posledné dva roky z dôvodu nedostatku finančného krytia nevyšiel. Tento rok sa pripravuje dvojazyčné číslo v rámci projektu e-MAT: Vývoj nástrojov manažmentu v rámci posudzovania vplyvov na životné prostredie v hraničných regiónoch medzi Rakúskom a Slovenskom, venované cezhraničnému posudzovaniu vplyvov na životné prostredie medzi Rakúskom a Slovenskom.

Medzinárodné projekty

V období od februára 2002 do apríla 2003 sa na SAŽP realizoval pre proces EIA/SEA na Slovensku veľmi významný twinningový projekt s názvom Implementácia EIA smernice <http://www.sazp.sk/slovak/struktura/ceev/EIA/twin/slovak/twin/index.html>, ktorého hlavným cieľom bola podpora kompletnej implementácie a presadzovania požiadaviek

Kolektív EIA/SEA špecialistov na SAŽP v roku 2010

EIA smerníc podľa štandardov EÚ na Slovensku. MŽP SR za hlavného twinningového partnera vybralo Federálne nemecké ministerstvo pre životné prostredie, ochranu prírody a nukleárnu bezpečnosť. V rámci uvedeného projektu sa vykonalo:

- zhodnotenie právneho rámca a vypracovanie správy o potrebných krokoch v harmonizácii slovenskej EIA so smernicami ES,
- implementácia informačného systému EIA,
- praktické školenie slovenských školiteľov pre EIA právne predpisy, implementáciu, informačný systém a komunikáciu,
- posilnenie administratívnych kapacít v oblasti EIA,
- implementácia informačnej kampane pre verejnosť,
- zlepšený prístup administratívy a širokej verejnosti k informáciám a EIA dokumentáciám.

MŽP SR a SAŽP spolu so zahraničnými partnermi Österreichisches Institut für Raumplanung – Rakúsko (OIR), Federal Environment Agency Ltd (UBA), Wales Center for Health (WCH), Nordic Centre for Spatial Development (NORDREGIO), Faculdade de Engenharia da Universidade do Porto Research Centre (CITTA) v období od 1. 12. 2004 – 30. 11. 2005 realizovali projekt IMP3: (Improving the Implementation of Environmental Impact) – Zdokonalenie implementácie posudzovania vplyvov na životné prostredie. Projekt sa uskutočnil v rámci 6. rámcového programu EÚ, Priority 8.1 Integrácia a posilnenie európskeho výskumu, špecifické projekty cieľovo orientovaného výskumu a inovácií. V rámci Projektu IMP3 sa vykonával rozsiahly výskum súčasného procesu hodnotenia vplyvov na životné prostredie (EIA) v členských štátoch EÚ. Výskum sa zameriaval na identifikovanie silných a slabých stránok, výhod a nevýhod, „dobrých“ praktík, prípadne bariér v dôslednej implementácii smernice EIA v EÚ, s cieľom navrhnúť možnosti riešenia na jeho zdokonalenie. Nadväzoval na výsledky Správy Európskej komisie Európskemu parlamentu a Rade na aplikáciu a efektivitu smernice 85/337/EEC doplnenej smernicou 97/11/EC: Aké úspešné sú členské štáty v zavádzaní EIA smernice (2003), ktorá poukázala na existujúce nedostatky, ako aj značné odlišnosti v členských štátoch v zavádzaní EIA smernice do praxe. Projekt sa zaoberal výskumom troch hlavných tém procesu EIA: posudzovaním vplyvov na ľudské zdravie v EIA, hodnotením rizík v kontexte EIA a problematikou zaoberajúcou sa typmi projektov, ktoré podliehajú procesu EIA.

Výsledky projektu, ktoré predstavovali návrhy rôznych odporúčaní, podporných opatrení, regulačných a legislatívnych opatrení a sú určené na ovplyvnenie súčasnej implementácie a uplatňovanie EIA na národnej a regionálnej úrovni, sa prezentovali a prediskutovali na záverečnej konferencii vo Viedni a zapracovali do záverečnej správy.

Výsledkom Flámsko-slovenskej spolupráce v oblasti posudzovania vplyvov strategických dokumentov na životné prostredie – SEA bol projekt *Guidelines for Strategic Environmental Assessment*, ktorý realizoval riešiteľský kolektív z Environmental Resources Management (ERM nv) Brusel a SAŽP Banská Bystrica v období od marca 2005 do marca 2006. V rámci projektu sa vypracoval tréningový materiál a uskutočnil sa odborný seminár.

Podpora skvalitnenia a budovania podmienok implementácie zákona v oblasti informačného zabezpečenia zúčastnených subjektov a participácie verejnosti v procese SEA ako normy, transponujúcej *acquis* v oblasti SEA, prístupu verejnosti k informáciám o životnom prostredí a zapojenia verejnosti do rozhodovacích procesov v starostlivosti o životné prostredie, bola cieľom ďalšieho zahraničného projektu *UIBF 2005: Dobudovanie Informačného systému pre posudzovanie vplyvov na životné prostredie*, ktorý prebiehal v období október 2007 až máj 2008. V súčasnosti sa realizuje projekt *e-MAT: Vývoj nástrojov manažmentu v rámci posudzovania vplyvov na*

Zahraniční účastníci 2. ročníka konferencie s medzinárodnou účasťou SEA/EIA 2012 na Táľoch životné prostredie v hraničných regiónoch medzi Rakúskom a Slovenskom v rámci Programu cezhraničnej spolupráce Slovenská republika – Rakúska republika 2007 – 2013. Vedúcim partnerom je Úrad krajinskej vlády Dolného Rakúska a partnermi sú: na Slovensku Slovenská agentúra životného prostredia so strategickým partnerom Ministerstvom životného prostredia SR, v Rakúsku Spolkové ministerstvo poľnohospodárstva, lesníctva, životného prostredia a vodného hospodárstva, Spolkové ministerstvo dopravy, inovácií a technológií, Ekologické právne zastúpenie Dolného Rakúska, Ekologické právne zastúpenie Viedne. Hlavným cieľom projektu je optimalizácia procesu cezhraničného posudzovania vplyvov na životné prostredie v hraničných regiónoch Rakúska a Slovenska metódami vedomostného manažmentu. Podrobnejšie informácie o všetkých spomenutých projektoch nájdete na webovej stránke SAŽP www.sazp.sk.

Ďalšie aktivity

K ďalším aktivitám, nemenej dôležitým ako zatiaľ vymenované, patrí organizácia konferencií, seminárov, pracovných stretnutí a školení pre rôzne cieľové skupiny procesu EIA a SEA, publikačná činnosť, tvorba propagačných materiálov, metodických pokynov, vypracovanie EIA a SEA dokumentácií a odborných posudkov.

Už pomaly sa stáva tradíciou každé dva roky usporadúvať Konferenciu SEA/EIA s medzinárodnou účasťou. SAŽP v Banskej Bystrici v spolupráci s MŽP SR, Katedrou krajinskej ekológie PRIF UK v Bratislave, Ústavom záhradnej a krajinskej architektúry FA STU v Bratislave a Štátnou ochranou prírody SR v máji roku 2010 a 2012 usporiadala dva ročníky tejto konferencie s medzinárodnou účasťou. Cieľom konferencií bolo vytvoriť priestor na prezentáciu najnovších poznatkov a skúseností v rámci procesu SEA/EIA v SR a v okolitých krajinách EÚ a poskytnúť tiež fórum pre odbornú diskusiu účastníkov konferencie. Hlavnými témami konferencie bola problematika SEA/EIA vo vzťahu k legislatíve na národnej, prípadne na európskej úrovni, skúsenosti účastníkov s procesom EIA, strategické posudzovanie vplyvov na životné prostredie, širšie súvislosti SEA/EIA, napr. súvislosť s ochranou prírody, s integrovanou prevenciou a kontrolou znečisťovania životného prostredia atď., postupy, metódy a metodiky hodnotenia vplyvov na životné prostredie, použitie výsledkov špecializovaných analýz pre EIA, napr. posudzovanie vplyvov na zdravie, rizikové analýzy, posudzovanie vplyvu životného cyklu a pod. Na základe prednesených príspevkov na konferencii, záverov z diskusie, ako aj návrhov odporúčaní účastníkov v dotazníkoch z konferencie sa na záver konferencie prijali odporúčania na zdokonalenie procesu SEA/EIA na Slovensku. Prezentácie z obidvoch konferencií, zborníky, závery a fotodokumentácia sú k dispozícii na webovej stránke Enviroportálu.

Veríme, že tieto aktivity pomôžu postupne odstraňovať prekážky v procese posudzovania vplyvov na životné prostredie vyplývajúce z nedostatočnej informovanosti verejnosti o legislatíve, o jeho priebehu, o navrhovaných projektoch, o ich vplyvoch na životné prostredie a návrhoch na ich zmiernenie a prípadne na ich odstránenie. Nielenže sa tak zamedzí zbytočnému predlžovaniu procesu kvôli nedostatočnej informovanosti a nepochopeniu problematiky, ale sa aj pomôže štátnej správe a samospráve zvládnuť proces posudzovania vplyvov na životné prostredie a zlepšiť sa vzájomný dialóg všetkých účastníkov procesu EIA a SEA na Slovensku.

Kolektív špecialistov EIA/SEA na SAŽP počas dlhoročného pôsobenia v tomto procese dostal príležitosť vykonávať mnohé zaujímavé rôznorodé aktivity, pri ktorých nadviazal domáce a zahraničné kontakty s organizáciami, ktoré sa zaoberajú procesom EIA/SEA na svetovej úrovni. Každou aktivitou, vykonávanou počas 20 rokov, kolektív neustále odborne rástol a je pripravený naďalej podporovať proces EIA a SEA doma i v zahraničí.

RNDr. Mária Hrnčárová

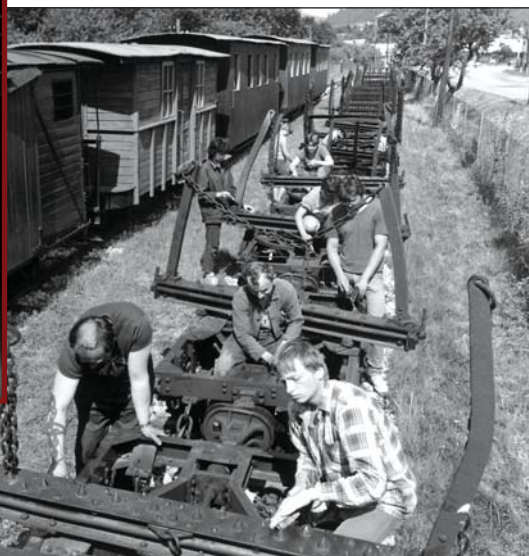
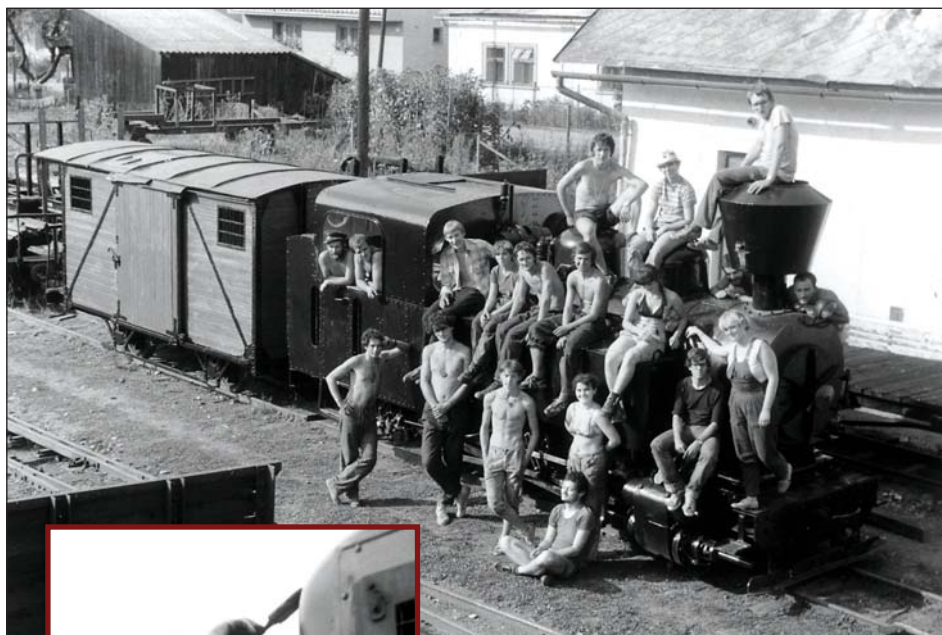
Slovenská agentúra životného prostredia

4. spoločné zasadanie bilaterálnej komisie Center of Competence v rámci projektu e-MAT v Modre v októbri 2012 (zľava Rakúska koordinátorka projektu Mag. Beatriz SCHÖNSTEIN-WIPPEL (AEEG) a projektová manažérka slovenského tímu RNDr. Mária Hrnčárová)

Windows starého vláčika...

alebo 30 rokov dobrovoľníctva na Čiernom Balogu (počiatky environmentálneho povedomia)

Cez okno starého motoráčika som sa pozeral, ako sa k nám pomaly šinie parná lokomotíva. Nezдалo sa mi to pravdivé. Ale keby som nebol videl letokruhy stromov, kde pribudlo tridsať prstencov, ostal by som stratený v minulosti. Takto pred tridsiatimi rokmi sa v krajine Čierneho Hrona udiala pozoruhodná zmena. Vyhaslo horúce srdce lokomotív a medzi pražcami na lesnej úzkorozchodnej trati sa objavila tráva. Koľajnice nemôžu ináč, ako sa mlčky prizerať na pomalú červenú hrdzu a životaschopnú zeleň tráv. Železnica na Čiernom Balogu vtedy skončila svoju púť.

Motorovú trakciu železničky nahradili nákladné autá. Predtým sa drevo najprv splavovalo po rieke alebo vozilo na vozoch. Koncom XIX. storočia sa vo veľkom rozrástla železnica a začiatkom XX. storočia sa stala častým sprievodcom našich dolín. Symbióza „triády“ riek, ciest a úzkych tratí. V 80. rokoch minulého storočia tento spôsob dopravy zastaral. V údoliach stíchli vlaky a nahradil ich zvuk ťažkých automobilových prepravníkov.

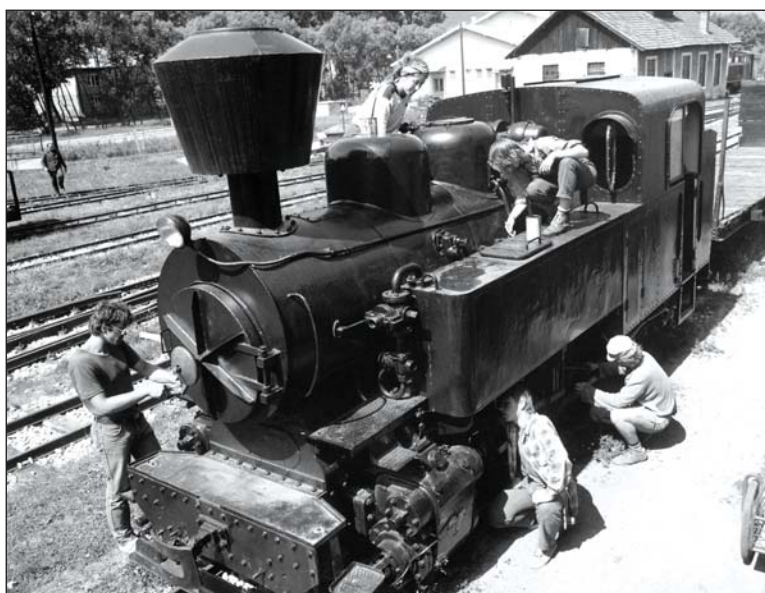
Mnoho železničiek sa narychlo postavilo a po vyťažení lesa sa preniesli inam. V čiernohronských dolinách bolo dreva dosť a železnica tu fungovala dlho. Až do obdobia, keď prestala byť rentabilná. Inak povedané, keď už si „nezaslúžila“ pozornosť. Bolo treba vymyslieť, ako túto „starú dámu“ neposlať do šrotu.

Technická pamiatka

V tej dobe si niekoľko miestnych ľudí uvedomilo vzácnosť tejto železničnej sústavy, ktorá v dobe svojho rozkvetu merala 132 km. Prišli na nápad vyhlásiť železničku za pamiatku. Tak sa zrodila myšlienka aj o zmysluplnej záchrane čiernohronskej úzkorozchodnej železnice (ČHŽ) ako technickej pamiatky. To by samo o sebe však nestačilo. Bolo treba povedať, čo potrebuje na svoje budúce fungovanie. Nedávno som bol na podobnom mieste pri Liptovskej Tepličke. Kedysi tam tiež boli koľajnice, vlaky, lokomotívy, vagóny. Dnes tam iba skúsené oko nájde železničný násyp či drobné ostatky bývalej trate. Všetko pohltila vegetácia. Záujem osobne sa starať o ľudové staviteľstvo a staré veci, ktoré zanikali, sa zrodil v 70. rokoch (XX. storočia), keď hŕstka ochranárov z Bratislavy začala na Podšípe, Federove, neskôr Borovom, Vlkolínci... opravovať drevenice, stodoly, mlyny. Vznikol pojem historické krajinné štruktúry.

Tábory Stromu života

Na Čiernom Balogu, respektíve v Banskej Bystrici, vznikla správna konštelácia podobne zmýšľajúcich ľudí, ktorí si povedali, že zachránia železniciu vlastnými rukami. Začalo to tak, že si postavili stany v doline, založili oheň, rozdúchali

pahreby a vysúkali si rukávy. Bolo treba dokázať, že to myslia vážne a že tam ostanú. Tak vznikol fenomén táborov Stromu života. Zo začiatku možno náhodou, ale čím dlhšie, tým premyslenejšie sa budovala „nová triáda“, ktorá predžila život úzkorozchodnej železničky dodnes. Títo ľudia našli zvláštny súlad medzi tým, čo ich baví a čo užitočné treba urobiť. Preto zaviala vlajka nad Vydrovskou dolinou a zazneli piesne, ktoré si ľudia priniesli so sebou.

Prvý tábor sa uskutočnil v roku 1983 a hneď po ňom sa na jeseň zrodila koncepcia, dnes by sme povedali, ich udržateľnosti. Vyžadovalo to kvalitnú organizáciu a zvláštny spôsob myslenia a čítania, ktorý ľudí spája dohromady. Vtedy sme to chápali ako životný štýl. Naši priatelia, ktorí vtedy opravovali drevenice na samotách, to nazvali „ostrovy pozitívnej deviácie“. Pozitívna odchýlka (od uniformity doby).

Začiatky dobrovoľníctva

Zrodil sa zmysel vecí a zmysel priateľstiev. Všetko to bolo naozaj. V naozajstnej Vydrovskej doline, pri naozajstnej úzkorozchodnej trati. Museli sme nájsť aj spôsob, aby to spoľahlivo fungovalo. Ľudia sa striedali po týždňových, niekedy aj dvojtýždňových turnusoch. Práce viedli palieri, o ubytovanie a stravu sa starali hospodárky a vo voľnom čase vymýšľali program inštruktori. Mnohí sem prišli iba kôli tomu. Vidieť a zažiť. Tak vznikli dnes už skoro neuveriteľné príbehy, osudy ľudí. To bolo naše „know how“. Tajomná „triáda“ prežitia – niečo urobiť, niečo zažiť, mať zázemie. Vyžadovalo to celoročné úsilie. V lete tábory, na jeseň, v zime, na jar kurzy a tréningy špecialistov na odborné práce, hospodárenie a program. Pragmatizmus. Každú chvíľu hrozilo, že železnica zanikne. Nasledovali vybavovania, papierovanie, dohody, kompromisy. Dnes sa to nazýva manažment a dobrovoľníctvo, vtedy to malo rôzne „celospoločenské“ prídomy. A priznajme si aj primeranú spoločenskú podporu. Balog neskôr inicioval aj ďalšie aktivity v Banskej Štiavnici, Spišskom Hrade, Múzeu ľudovej dediny v Martine, Dubníku... Podporil aj archeologický výskum na Kláštorisku v Slovenskom raji.

Obnova železničky

Prešli ďalšie roky. Dobrovoľné tábory sa pretavili do profesionálnej práce. Záchrana sa zmenila na obnovu. Zmenilo sa spoločenské zriadenie. Dobrodružstvo na všednú skutočnosť. Konečne boli sprevádzkované prvé úseky trate. Boli opravené mašinky a vagóny. Vzniklo pozoruhodné depo, plné starých technických skvostov. Dnes by niekde zarastali v lese, tak ako ten stratený motorový vozeň M 283.0 v Malých Karpatoch pri Jahodníku. Nešlo to tak rýchlo, ako to píšem, ale trvalo to jednu, dve, ...tri desiatky rokov.

A tu sme sa v príbehu ocitli na mieste, ktorému sa hovorí nostalgia. Spomienkový optimizmus! Je to záračný pocit, prísť sem a povedať si: „Bol som pri tom!“ A potom stretnete niekoho, kto sa podobá na Vlada, Kláru, Petra, Pipu, Konga, Kalku, Jardu, Sincovú, Eňu, Hraběte, Aleša, Tamaru, Zorku, Majku, Juru, Tondu, Vlada, Alfú, Karla, Katku, Rasťu, Evu, Anjela, Ciba, Jana..., čiarkový kód našich tvárí, a všetci povedia to isté: „Boli sme pri tom...“ Ale kto nás dnes vypočuje?

Cez okno starého motoráčika som sa pozeral, ako sa ku nám pomaly šinie parná lokomotíva. Kúdoly pary v podvečernom chlade vytvárali zvláštny opar, ako keď sa vo filme vynárajú dávne postavy. Ale lokomotíva bola ozajstná. Z ozajstného železa s ozajstným ohňom vo svojom žeravom srdci. Išla dopredu a pomaly. A pomalícky, váhavo nás minula a stratila sa za zákutou. Zobrala so sebou povedomé tváre. Ostali za ňou stromy a lesklé pásy ocelových koľajníc, prerušované rytmom pražcov. Zajítra už povezie turistov. To už tu nebude „stará garda“. Vo Vydrovskej doline bude stanovať niekto iný. Piesne dozneli, uhľiky po ohni vychladli. Darma sa obzerať dozadu. Nikdy nevstúpiš do tej istej rieky. Naše príbehy odplavil Čierny Hron.

Stretnutie po 30. rokoch

Takto sme sa v sobotu 6. júla 2013 stretli vo Svätom Jáne. Dve či možno tri generácie, ktoré sa podieľali na tom, že dnes železnica žije. Ani sa všetci navzájom nepoznám. Spája nás naša úzkorozchodná trať, pár rušňovodičov, ktorí sem stále chodia. Spája nás Aleš Bílek, ktorý tu ostal ako prikovaný. Dodržiaval slovo. A jeho Majka a naše deti a ich deti. A boli tu, dnes tí hlavní, miestni, starostovia, priatelia, fanúšikovia, dobrovoľníci... Vôňa ohňa, neprerušiteľný šum Čierneho Hrona, ktorý sa nedávno rozvodnil. Tichý opar nad dolinou a neúnavne mávajúce vetvy stromov...

Bola to oslava medzi slnkom a drobnými kvapkami dažďa. Bez médií. Spomienky, čo sa zmestia iba do našich pocitov. História sa zostručnila, pribudlo ľudí, ktorí pri tom nikdy neboli. Ale tu ide o iné významy. Ešte nie sme na konci cesty. To, čo nám ostalo, to je zvláštna pokora a poznanie, ktoré príde iba s vekom. Stretli sa miesto a čas a ľudia v pravú chvíľu. Boli sme pri tom. Niečo, čo ostane hlboko vo vnútri,

tak ako ostanú v zemi korene. Niečo na čo stačí tichý šepot, pevné stisnutie rúk. Pohľad, ktorý neuhne. Vtedy sme si vraveli, že dolina si zapamätá naše hlasy. Mali sme iba malú nádej a neodôvodnené nadšenie. Nezarástlo to milosrdnou trávou, do ktorej kedysi utekali hrdzavejúce koľaje našej železničky... Dnes tu jazdí parný vlak. Prináša nové nádeje do krajiny, ktorá bola vždy tvrdá až nehostinná k ľuďom, ktorí sa tu odhodlali žiť. Ale funguje to. Skúste si to. Skúste ísť za vidinou, ktorá sa stane faktom. Za linkou cesty, ktorá mizne na obzore, za ktorú nedovidíme. Len preto, aby sme to nevzdali. To robí naše činy i našu krajinu zmysluplnou.

Peter Jančura

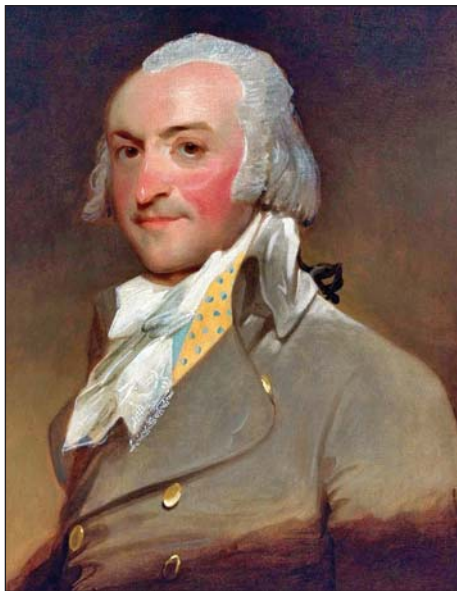
očitý svedok udalostí

Ilustračné fotografie: archív autora

Historické základy environmentalizmu a environmentálneho práva (LVI.)

„Zem je spoločná matka všetkých smrteľníkov“

Titus Livius, 59 pred n. l. – 17 n. l.

John Jacob Astor, syn mäsiara z Walldorfu, zbohatol na biodiverzite

Človek lovom pre mäso, tuk, kosti, kožu, kožušinu, lieky, parohy, trofeje, fetišizmus, zoologické záhrady, arény, domestikáciu alebo z rozmaru pre zábavu, prípadne na ochranu zdravia a na obranu podmienok vlastného života a environmentu (zabezpečenie environmentálnej bezpečnosti) stále intenzívnejšie a vo väčšom rozsahu začal likvidovať ostatné druhy živočíšnej ríše. Priamo ich odchytom alebo usmrčováním, nepriamo premenou ich biotopov na poľnohospodárske pozemky až púšte. Odlesňovanie, odvodňovanie, ktoré si následne vyžiadalo zavlažovanie, znečistenie vôd, zastavanie území, kontaminácie a iné degradácie pôd, vyvolané eróznou-denudačnými alebo dezertifikačnými procesy, viedli neraz k masívnemu úbytku až vyhynutiu viacerých druhov (v miestnom, regionálnom až globálnom meradle). Kým domorodé kmene sa obmedzili na lov pre vlastnú potrebu, prisťahovalci lovili, resp. začali organizovať **lov pre obchodné účely**. Na tom vybudoval prvé miliónárske impérium v Amerike

Vlkovec psohlavý vyhynul v roku 1936

Nemec John Jacob Astor (1763 – 1848), mäsiarov syn z Walldorfu, ktorý v roku 1784 emigroval do Nového sveta, kde založil spoločnosť pre obchod s kožušinami – Astor American Fur Company, ktorú orientoval najmä do oblasti Veľkých jazier. Po nej rozšíril svoju pôsobnosť prostredníctvom Pacific Fur Company na západ a prostredníctvom Southwest Fur Company na juhozápad. Táto spoločnosť vykupovala kožušiny prevažne na území Louisiany, západne od rieky Mississippi, ktoré 30. apríla 1803 USA odkúpili za 15 mil. dolárov od Francúzska (následne od Španielov odkúpili 22. februára 1819 východnú Floridu, od Mexičanov v roku 1848 za 15 mil. dolárov už anektovaný Texas, Kaliforniu a Nové Mexiko, od cárskeho Ruska 30. marca 1867 za 7,2 mil. dolárov Aljašku; v roku

1898 získali Havaj, Kubu, Portoriko, Guam a Filipíny, v roku 1912 Arizonu a predtým v roku 1903 časť Panamy (tu postavili v rokoch 1906 – 1914 Panamský prieplav aj podľa projektov Košičana Bélu Gerstera, tvorcu Korintského prieplavu). Jacob Astor zaviedol severoamerický systém lovu kožušinových zvierat domorodcami – Indiánmi, od ktorých kožušiny vykupoval za bagateľ alebo ich vymieňal za nekvalitnú pálenku, čím rozšíril medzi nimi alkoholizmus. Kožušiny potom drahovo predával v Amerike, Európe i v Číne. Po vyhlásení obchodného embarga s Európou zisky z kožušín použil na skupovanie pozemkov a nehnuteľností už v americkom New Yorku (pôvodne Novom Amsterdame v roku 1667 získanom Angličanmi výmenou od Holanďanov za juhoamerický Surinam) s rozšírením developerstva aj do jeho okolia. K šíreniu alkoholizmu pridal aj obchod s opiom, ktorého 10 ton v roku 1816 vyviezol z Turecka do Číny a takúto výnosnú aktivitu nasmeroval aj do Veľkej Británie. Ako prvý americký miliónár a najbohatší muž USA na sklonku života venoval časť prostriedkov na filantropiu (napríklad na vybudovanie knižníc v New Yorku a v rodnom Walldorfe) a na zabezpečenie svojich potomkov, pričom všetky obchodné doklady a účtovné knihy dal spáliť. Na obnovu toho, čo svojím konaním a obchodovaním zničil, nevydal ani dolár. Okrem zahájenia likvidácie biodiverzity Severnej Ameriky sa pričínal aj o úpadok kultúry a morálky jej pôvodných obyvateľov, pre ktorých v roku 1837 zriadili v Oklahome a v častiach okolitých štátov tzv. Indiánske teritórium. Kým v roku 1863 americký prezident Abraham Lincoln (zavraž-

Vlkovec – vakovlci

dený 14. apríla 1866, v roku založenia Ku-klux-klanu) proklamáciou oslobodil černochoch od otroctva, zákon z roku 1866 uprel Indiánom občianske práva. Stalo sa tak po poprave bojovníka za zrušenie otroctva Johna Browna v roku 1859 a pred popravou (16. novembra 1885) Louisa Riela v Kanade, zástancu Indiánov (v tom čase už John D. Rockefeller prostredníctvom prvého amerického trustu Standard Oil Company z roku 1879 kontroloval 90 % zásobovacej ekosystémovej služby – ťažby ropy a jej rafinácie). Obdobne postupovali v cárskom Rusku a v Sovietskom zväze, kde „neprispôsobivé národy“, časť Židov a mnohých „neuvedomelých“ občanov likvidovali alebo vysídľovali na Sibír, kde sa tiež rozšíril lov kožušinových zvierat, osobitne sobolov, najmä pre preslávené

obchody v Petrohrade. Kolonizovanie veľkých území v Afrike a v Ázii, ako aj Austrálie a Nového Zélandu, po pripojení týchto krajín Jamesom Cookom v roku 1770 k Veľkej Británii, postupne viedlo k exploatacii ich prírodných zdrojov a k ničeniu biodiverzity koloniálnymi mocnosťami (kolonizátormi) a ich podnikateľmi v spojení s utláčaním i redukciiou ich pôvodného obyvateľstva. V Austrálii po príchode kolonizátorov (od roku 1788) zakrátko vyhynuli 27 druhov cicavcov, 23 druhov vtákov a 3 druhy obojživelníkov (už predtým v priebehu 5 000 rokov po príchode prvých obyvateľov tohto kontinentu, títo stihli zlikvidovať všetky obrovské vačkovce, väčšinu nelietavých vtákov a viaceré druhy plazov). V Európe len v rokoch 1500 – 2000 vyhynulo 22 druhov mäkkýšov, 6 druhov hmyzu, 7 druhov rýb, 2 druhy plazov a 3 druhy vtákov (poznámka autora: rok 1500 bol určený ako východiskový na určovanie hynutia novodobých – recentných druhov; holocénné vymieranie sa uvádza od roku 10 000 pred n. l., t. j. za 12 000 rokov). Po roku 2000 k nim pribudli ďalšie druhy živočíchov a viaceré sú kriticky ohrozené. Európska komisia zverejnila 22. novembra 2011 výsledky hodnotenia Európskeho prírodného dedičstva, podľa ktorého cca 6 000 druhov živočíchov zaradila medzi ohrozené. Ide o 44 % sladkovodných mäkkýšov, 20 % suchozemských mäkkýšov, 11 % chrobákov, 9 % motýľov, 37 % sladkovodných rýb, 23 % obojživelníkov, 19 % plazov, 13 % vtákov a 15 % cicavcov. Okrem nich aj 467 druhov cievnatých rastlín (podrobne druhové zloženie uvádza Európsky červený zoznam (<http://ec.europa.eu/environment/nature/>

conservations/species/redlist). Do roku 2050 sa odhaduje až desaťnásobné zrýchlenie úbytku druhov. Pritom 34 % Európanov nepočulo slovo „biodiverzita“, 28 % toto slovo už počulo, no nevie, čo znamená a len 38 % pozná jeho význam, avšak aj z nich si značná časť neuvedomuje dopad jej poklesu na človeka (na seba). Jej členeniu na ekosystémovú, genetickú a druhovú biodiverzitu väčšina nerozumie. Len 17 % Európanov si myslí, že sa ich tento negatívny jav priamo dotýka. „Zvyšných“ výrazne prevažujúcich 83 % túto skutočnosť zamietajú alebo ignorujú. A to sme v európskej kolíske tzv. západnej kultúry – „výkvetu“ civilizácie. Ako by dopadlo pri takejto ankete a hodnotení Slovensko, zatiaľ nevieme, predpokladá sa však, že by kazilo európsky priemer, lebo potreby zachovania biodiverzity väčšina jeho obyvateľov nevzťahuje na seba, nevníma alebo vníma len z hľadiska „nesprátného“ medveďa či rybožravého kormorána, prípadne akejsi „infantilnej ochrany nejakého motýlika alebo chrobáčka“. Nezriedka ju stotožňuje, napríklad s problémami premnoženia podkôrneho hmyzu v smrečinových monokultúrach alebo komárov po povodniach. Skoro nikto si nedokáže predstaviť, že bez biodiverzity by Slovensko ostalo vyľudnené a životné prostredie človeka by na Slovensku prestalo existovať, čo platí aj pre Európu a celý svet. Už oveľa skôr pred jej zánikom by sa zrútila jeho ekonomika, rapídne znížila environmentálna využiteľnosť regiónov a dostal by taký úpadok ekosystémových služieb v celej krajine, ktorý by viedol k sociálnym nepokojom a k emigrácii (napríklad až na úroveň Holandska, zaplaveného morom, v dôsledku otepľovania vplyvom zmien klímy), až k deštrukcii celého politického, štátneho a sociálno-ekonomického systému. Utešovať sa

a alergénová ambrózia palinolistá (*Ambrosia artemisiifolia*). Naivne veríme, že kaukazský boľševník obrovský (*Heracleum mantegazzianum*), ktorého furokumaríny pôsobia podobne ako bojová chemická látka yperit, sa po západné a južné Slovensko z Kysúc až Zamaguria nerozšíri (pritom prvý údaj jeho výskytu v SR zaznamenali len nedávno v roku 1963). Medzi ďalšie nebezpečné invázne druhy rastlín na Slovensku zaraďujeme ježatec laločnatý (*Echinocystis lobata*), rudbekiu strapatú (*Rudbeckia laciniata*), hviezdnik ročný (*Stenactis annua*), netýkavku malokvetú (*Impatiens parviflora*), pajaseň žliazkatú (*Ailanthus altissima*), javorovec jaseňolistý (*Negundo aceroides*), astru novobelgickú (*Aster novi-belgii*) a astru kopijovitolistú (*A. laeolatus*). Na severoamerický agát biely (*Robinia pseudoacacia*) sme si už akosi zvykli a dodržiavanie/uplatňovanie ustanovení o likvidácii burín a inváznych druhov rastlín podľa zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a zákona č. 220/2004 Z. z. o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy ako by sme nebrali vážne. Stačí sa pozrieť na stovky hektárov v minulosti využívaných lúk a pasienkov, ale aj ďalších zanedbaných pozemkov (vinohradov, sádov, záhrad, polí) a brehy viacerých vodných tokov. Donedávna sme až „ideologicky znenávideli“ amerického škodcu – pásavku zemiakovú (*Leptinotarsa decemlineata*), ku ktorej sa nedávno pridal kukuričiar koreňový (*Diabrotica virgifera*), spôsobujúci značné škody na produkcii kukurice aj v Amerike. V takýchto prípadoch určite u nikoho neobstoja názory, že invázne druhy organizmov „právom silnejšieho“ nahrádzujú pôvodné druhy, z ktorých však viaceré „obviňujeme“ z bránenia rozvoja rôznych (prevažne ekonomických) aktivít človeka; neraz aj z ohrozovania jeho zdravia alebo vhodnosti, bezpečnosti a využiteľnosti jeho environmentu, takže ich vyhynutie mnohí laicky až naivne dokonca považujú za ľudstvu prospešné. Nad Červeným zoznamom IUCN väčšina ľudí len mávne rukou bez toho, aby si uvedomovala stav, trendy a dôsledky vyhynutia, vymiznutia a ohrozenosti organizmov. Podľa Verzie 2013.1 tohto zoznamu (k 2. júlu 2013) odborníci z celého sveta za hodnotené obdobie zaznamenali už vyhynutie 741 taxónov živočíchov (z toho 709 EX – vyhynutých a 32 EW – vyhynutých vo voľnej prírode) a 119 taxónov rastlín (z toho 90 EX a 29 EW). Celkovo ide o 860 taxónov (prevažne druhov) vyhynutých recentných organizmov (EX+EW). Z tohto počtu taxónov je 79 cicavcov (77+2, vrátane 2 druhov primátov a 5 druhov šeliem), 134 vtákov (130+4, vrátane 16 druhov holubov, 5 druhov bocianov, 6 druhov husí, 19 druhov papagájov, 42 druhov spevavcov, 21 druhov žeriavov, 2 druhov dravcov a 2 druhov sov), 23 plazov (22+1), 36 obojživelníkov

Dront nelietavý vyhynul v roku 1681

(34+2), 68 druhov rýb – lúčoplutvovcov (61+7), 61 hmyzu (60+1, z toho 27 druhov motýľov a 16 druhov chrobákov), 13 kôrovcov (12+1), 295 ulitníkov (281+14) a 29 lastúrníkov. V troch kategóriách všeobecne ohrozených organizmov (CR – kriticky ohrozených, EN – ohrozených a VU – zraniteľných) sa ocitlo 11 092 taxónov živočíchov (z toho 2 298 CR, 3 370 EN a 5 424 VU), vrátane 1 140 cicavcov (196+446+498), 1 313 vtákov (197+389+727), 847 plazov (151+313+383), 1 948 obojživelníkov (519+773+656), 180 drsnokožcov (20+44+116), 1 041 lúčoplutvovcov (389+484+1041), 12 pavúkovcov (4+5+12), 723 kôrovcov (137+179+407), 835 hmyzu (120+215+500), 164 lastúrníkov (66+53+45), 1 707 ulitníkov (482+427+798). 30 530 taxónov živočíchov zaradili do kategórií menšej ohrozenosti (NT/ predtým LR/nt – takmer ohrozených, LR/cd – málo ohrozených, LC – najmenej ohrozených), z toho 3 295 NT, 30 LR/cd a 27 205 LC. Ako údajovo nedostatočných (DD = Data Deficient) vyhodnotili 10 304 taxónov živočíchov. Celkovo do 9 kategórií zaradili v roku 2013 až 52 667 taxónov živočíchov (37 2015 stavovcov), z toho napríklad 5 501 cicavcov, 10 064 vtákov, 4 066 plazov, 6 411 obojživelníkov, z rýb 1 088 drsnokožcov, 5 násadoplutvovcov, 9 974 lúčoplutvovcov, ďalej 76 sliznatiek, 3 163 kôrovcov, 4 230 hmyzu, 698 lastúrníkov,

Zebra quagga vyhynula v roku 1883

môžeme zatiaľ len tým, že mnohé európske štáty sú na tom v tomto smere ešte horšie. K výsledkom výskumov vedcov, prognózam odborníkov relevantných medzinárodných organizácií a vyhláseniam OSN, UNESCO, UNEP, OECD a EÚ sa stavíme prevažne skepticky alebo ľahostajne, dokonca ich bagatelizujeme až zosmiešňujeme. Nepripúšťame si ani ohrozenie našich ekonomických záujmov invázny druhmi organizmov, napríklad rastlín, vytvárajúcich monocenózy – zlatobyl obrovská (*Solidago gigantea*) a zlatobyl kanadská (*S. canadensis*), krídlatka – pohánkovec japonský (*Fallopia japonica*) a pohánkovec sachalinský (*F. sachalinensis*), netýkavka žliazkatá (*Impatiens glandulifera*) spod Himalájí; zo Severnej Ameriky topinambur – slnečnica hlíznatá (*Helianthus tuberosus*)

Alka veľká vyhynula v roku 1844

5 837 ulitníkov, 842 koralovcov, 195 hlavonožcov, 371 holotúrií. Pritom treba podotknúť, že v období 1996 až 2013 boli stopercentne hodnotené len cicavce (5 501 druhov) a vtáky (10 064 druhov), pričom z plazov (9 789 druhov) len 42 %, z obojživelníkov (7 044) 91 %, z rýb (32 500) len 34 %, z hmyzu (viac než 1 mil. taxónov) len 0,4 %, mäkkýšov (85 000) len 8 %, z kôrovcov (47 000) len 7 %, koralovcov (2 175) 39 %, pavúkovcov (102 248) iba 0,03 %. Za uvedenú dobu (15 rokov) však ohrozenosť vzrástla u cicavcov o 44 taxónov a u vtákov o 206 taxónov. Do 9 kategórií zatriedili celkovo 17 604 taxónov rastlín, z toho 90 EX, 29 EW, 19 20 CR, 2 871 EN, 5 038 VU, 1 447 NT, 211 LR/cd, 4 640 LC a 1 358 DD. Kým zo 307 689 taxónov 119 vyhynulo (z toho 102 Magnoliopsida), 9 829 sa ocitlo v troch kategóriách ohrozenia (z toho najviac 7 998 Magnoliopsida, 1 180 Liliopsida, 202 Coniferopsida, 192 Cycadopsida a 141 Polypodiopsida). Hodnotených však bolo len 17 604 taxónov (6 %). Za dobu 15 rokov pritom ohrozenosť vzrástla u nahosemenných rastlín o 257 taxónov a u krytosemenných rastlín o 3 992 taxónov. Okrem toho do 9 kategórií zaradili 1 druh kriticky ohrozenej huby, 2 druhy lišajníkov (1 CR) a 15 druhov hnedých rias (4 CR). Celkovo zo 64 898 opísaných stavovcov, 1 305 250 bezstavovcov, 307 689 rastlín a 51 623 húb, lišajníkov a hnedých

a vzácnych druhov rastlín a živočíchov ČSSR (I. diel Vtáci v roku 1988, II. diel Kruhoúst, ryby, obojživelníky, plazy a cicavce v roku 1989, III. diel Bezstavovce v roku 1992, IV. diel Sinice a riasy, huby, lišajníky a machorasty v roku 1995, V. diel Vyššie rastliny v roku 1999). Na ich zostavení sa podieľali desiatky vedcov a odborníkov, spočiatku pod vedením edičnej rady na čele s akademikom Vlastimilom Barušom a akademikom Ľudovítom Weismannom. Nový **Červený zoznam rastlín a živočíchov Slovenska** vyšiel v zborníku Ochrana prírody 20 v roku 2001. Červenú knihu v roku 1989 vydalo aj Maďarsko (Vörös könyv), v roku 1992 Poľsko (Czerwona lista zwierząt ginacych i zagrożonych w Polsce), v roku 1984 Nemecko (Rote Liste der gefährdeten Tiere und Pflanzen in der Bundesrepublik Deutschland), v roku 1984 Bulharsko (Červená kniha na NR Bulgarija; nové 3 diely z roku 2011 zverejnili digitálne), v roku 1978 Sovietsky zväz (Krasnaja kniha SSSR; v roku 1985 nová); po jeho rozpade aj v roku 1992 Litva (Lietuvos raudonoji knyga), v roku 1993 Bielorusko (Čyrvonaja kniga Respubliki Belarus), v roku 2005 Ukrajina (Červona kniha Ukraini), v roku 2005 Rusko (Krasnaja kniha

rastlinách a chránených živočíchoch a o spoločenskom ohodnocovaní chránených rastlín, chránených živočíchov a drevín. Táto vyhláška zrušila pôvodnú vyhlášku Povereníctva školstva a kultúry č. 211/1958 Ú. v., ktorou sa určujú chránené druhy rastlín a podmienky ich ochrany, vyhlášku Predsedníctva SNR č. 125/1965 Zb. o ochrane voľne žijúcich živočíchov v znení vyhlášky SKŽP č. 156/1992 Zb. a vyhlášku MŽP SR č. 192/1993 Z. z. o spoločenskom ohodnotení vybraných častí prírody, ktorej predchádzali staršie nariadenia KNV v tejto veci z rokov 1973 – 1975. Nový zoznam chránených rastlín a chránených živočíchov, ako aj zoznam druhov európskeho významu, druhov národného významu, druhov vtákov a prioritných druhov, na ktorých ochranu sa vyhlasujú chránené územia, ako aj ďalšie relevantné zoznamy (napríklad inváznych druhov rastlín) uviedla **vyhláška MŽP SR č. 24/2003 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny** v znení neskorších predpisov (vyhlášok č. 492/2006 Z. z., č. 638/2007 Z. z. a č. 579/2008 Z. z.). Podľa uvedenej vyhlášky z roku 2003 je v SR chránených 813 druhov/poddruhov a 12 taxónov na úrovni rodu. Podrobnejšie možno uviesť, že na Slovensku zo 422 taxónov stavovcov 8 vyhynulo, 109 zaradili do troch kategórií ohrozenosti (z toho 10 CR) a 131 medzi menej ohrozené (LR). Pre úplnosť 19 druhov bolo označených ako DD a 23 ako NE. Zo 4 druhov mihúľ sú 3 ohrozené, zo 79 druhov rýb je ohrozených 55 (4 vyhynuli), z 18 druhov obojživelníkov všetkých 18, z 12 druhov plazov 11, z 219 druhov vtákov 96 (2 vyhynuli, 4 DD a 19 NE), z 90 druhov cicavcov 47 (2 vyhynuli, 15 DD a 4 NE). Vyhynulo aj 6 druhov motýľov (z cca 3 500 druhov), 2 druhy chrobákov (zo 6 498 druhov), 4 druhy vážok (zo 75 druhov), 16 druhov pavúkovcov (z 934 druhov) a 2 druhy mäkkýšov (z 277 druhov). Celkovo vyhynulo na Slovensku 30 druhov bezstavovcov (174 zaradili ako DD a 135 ako NE). V kategóriách ohrozenosti sa ocitlo z 24 089 druhov až 1 854 druhov bezstavovcov (191 CR + 369 EN + 982 VU + 312 LR), z toho 94 motýľov, 714 chrobákov, 361 pavúkovcov, 126 mäkkýšov. Ohrozenosť bezstavovcov v SR predstavuje 8,4 % (5,4 % v kategóriách CR+EN+VU); stavovcov 59 % (23,5 % v kategóriách CR+EN+VU). Z 3 352 druhov vyšších rastlín 77 vyhynulo a 1 301 je ohrozených (z 909 machorastov vyhynulo 26 druhov a 396 je ohrozených, z 1 585 druhov lišajníkov vyhynulo 88 a 471 je ohrozených, z 2 469 druhov vyšších húb vyhynulo 5 a 182 je zaradených do štyroch kategórií ohrozenosti). Ohrozenosť nižších rastlín v SR (vrátane húb a bez kategórie EX) predstavuje 16,3 %, ohrozenosť vyšších rastlín 40,3 % (z toho 30,3 % v kategóriách CR+EN+VU). Kým sa „červené zoznamy“ rozširujú a „červené knihy“ hrubnú, biodiverzita sa na Slovensku, Európe a na Zemi redukuje. Ak sa nepodarí tento trend zastaviť a zvrátiť, červené zoznamy/knihy ostanú len pamiatkou na mnohé taxóny a možno aj spomienkou na život v mnohých regiónoch a na svete. Ostáva len otázka, či si vôbec bude mať kto ešte na život a životné prostredie na Zemi spomenúť.

„Zem by mala byť skrásňovaná, nie vykorisťovaná.“
Ernest Hemingway (1899 – 1961)

RNDr. Jozef Klinda

Vajce vyhubeného slonieho vtáka *Aepyornis maximus* (3,4 m a 400 kg) z Madagaskaru vydražili 24. 4. 2013 v londýnskom aukčnom dome Christie's na 66 675 libier (78 211 eur)

Rossii), v roku 1995 Tatarstan (Krasnaja kniga Respubliki Tatarstan) atď. Svoje červené knihy vydali aj Brazília, Mexiko, Ekvádor, India, Srí Lanka, Bangladéš, Austrália a ďalšie štáty. Na medzinárodnej úrovni vyšla prvá červená kniha – **Red Data Book 1** – Mammalia (Cicavce) a 2 – Aves (Vtáky) v pôsobnosti IUCN v roku 1966, 3 – Amphibia & Reptilia (Obojživelníky & Plazy) v roku 1975. Predchádzal jej červený zoznam **IUCN Red List of Threatened Species** z roku 1963. Prvú **The IUCN Plant Red Data Book** z roku 1978 pre ohrozené druhy rastlín nahradila v roku 1997 objemná publikácia **IUCN Red List of Threatened Plants**. Európsky zoznam zriedkavých, ohrozených a endemických rastlín (List of rare, threatened and endemic plants in Europe) z roku 1977 zverejnila Rada Európy v Strasbourgu v roku 1983. Európske červené zoznamy obojživelníkov a plazov pochádzajú z roku 2009. V súčasnosti takéto zoznamy zverejňuje Európska environmentálna agentúra v Kodani v spolupráci s IUCN a jednotlivými európskymi štátmi. Červené zoznamy/knihy slúžia ako odborný podklad pre environmentálnu legislatívu. V SR na tieto nadviazala **vyhláška MŽP SR č.93/1999 Z. z. o chránených**

rias – spolu z cca 1 729 460 známych taxónov organizmov (z toho 70 289 hodnotených) bolo do troch kategórií ohrozenosti (CR+EN+VU) zaradených 7 358 stavovcov a 3 734 bezstavovcov (11 092 živočíchov), 9 829 rastlín a 9 húb, lišajníkov a hnedých rias (spolu 20 930 taxónov organizmov s nárastom za 15 rokov o 10 397 taxónov). Z uvedeného vyplýva, že väčšina taxónov nebola hodnotená (NE = Not Evaluated), resp. ich ešte nebolo potrebné hodnotiť. Niektoré taxóny z nich však možno považovať za regionálne vyhynuté (RE = Regionally Extinct). Tieto sa spolu s ohrozenými druhmi spravidla uvádzajú v Červených zoznamoch/knižkách jednotlivých štátov alebo kontinentov. Na podnet Karla Friedla z MK ČR a Jozefa Klindu z MK SSR zo začiatku osemdesiatych rokov minulého storočia pod vedením Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody v Prahe (prostredníctvom Státního zemědělského nakladatelství v Prahe a vydavateľstva Příroda v Bratislave) začala vychádzať Červená kniha ohrozených

Devätnáste stretnutie seniorov ochrany prírody

Po roku nadišla jeseň 2013 a s ňou opäť dva dni – štvrtok a piatok na konci septembra. To sú už tradičné dni, keď sa stretávajú prevažne emeritní a pomenej ešte služobne činní, no už v zrelom veku 60 a viac rokov, seniori ochrany prírody. Stretli sa, aby na seba nezabúdali, aby si družne podebatovali, pochválili sa úspechmi aj poťažkali si na staré aj nové problémy teórie i praxe na všetkých úrovniach.

V roku 2013 bolo účastníkov spolu 38, z nich 8 dám a 30 pánov. Miestom stretnutia bola Slanická osada – Spojená škola – na brehu Oravskej priehrady pri Námestove.

Na úvod rekapitulácia

Stretnutie (26. 9. 2013) otvoril člen predsedníctva Klubu seniorov ochrany prírody Ing. Dušan Slávik, ktorý odovzdal účastníkom pozdrav od vedenia Štátnej ochrany prírody SR a rezortu MŽP SR. Organizátorka podujatia Ing. Janka Padyšáková zo Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva doplnila úvodný príhovor o pozdravy bývalých kolegov, ktorí sa podujatia nemohli zúčastniť.

Potom Ing. Július Burkovský uviedol imatrikulačný prehľad jubilantov z radov bývalých profesionálnych i dobrovoľných pracovníkov ochrany prírody, pripadajúcich na rok 2013, a zblahoželal tým, ktorým sa dostalo ocenenia ministrom životného prostredia. Z viacerých návrhov predsedníctva Klubu seniorov ochrany prírody v tomto roku si Aladár Holmok prevzal čestné uznanie z rúk ministra Petra Žigu a RNDr. Andrej Stollmann Cenu ministra životného prostredia.

Pripomenuté boli aj niektoré výročia úmrtia bývalých kolegov i spolupracovníkov ochrany prírody. V roku 2013 boli ochudobnené rady seniorov o spolupracovníka, začas i vedeckého pracovníka na Správe CHKO Štiavnické vrchy prof. RNDr. Jozefa Šteffeka, CSc., ktorý predčasne skončil v apríli, vo veku 61 rokov.

Jubilujú nielen ľudia

...ale aj chránené územia. V roku 2013 si pripomínáme 65. výročie vyhlásenia TANAP, 35. výročie vyhlásenia NAPANT, 25. výročie zmeny kategórie CHKO Slovenský raj a Malá Fatra na národné parky, 40. výročie vyhlásenia CHKO Slovenský kras a Veľká Fatra, ktoré sú dnes národné parky, ďalej 40. výročie vyhlásenia CHKO Vihorlat, 25. výročie vyhlásenia CHKO Záhorie a 15. výročie vyhlásenia CHKO Dunajské luhy. Z maloplošných chránených území sa spomenula storočná ochrana Badínskeho a Dobročského pralesa, ktoré sú dnes národnými prírodnými rezerváciami.

Z bohatého programu

O prírodných hodnotách Oravy a problémoch s ich ochranou informoval riaditeľ Správy CHKO Horná Orava RNDr. Dušan Karaska, ktorý si zaspomínal aj na predošlého riaditeľa Ing. Róberta Trnku. Pripomenul jeho profesijnú kariéru, angažovanie v manažmente územia, vo výskume a praktickej ochrane prírody, v propagácii, vzdelávaní verejnosti, vo foto a videodokumentácii z akcií, udalostí, kuriozít... Potom sa Ing. Viliam Stockmann, CSc., v stručnej prezentácii dejín ochrany prírody venoval obdobiu Slovenského pamiatkového

Foto: Július Burkovský

Účastníci stretnutia seniorov ochrany prírody 2013 v Slanickej osade

ústavu, ktorý bol predchodcom neskoršieho Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody.

Keďže bolo podujatie venované poprednému slovenskému zberateľovi flóry, ornitológovi, múzejníkovi a učiteľovi, profesorovi Antonovi Kocyanovi (1900 – 1984), nemohla chýbať prezentácia pod názvom Kocyanovci a Horná Orava, ktorú s načretím do rodinného albumu a archívu uviedol potomok tohto významného rodu RNDr. Jaroslav Kocyan.

Druhý deň (27. 9. 2013) bol vyhradený na exkurziu. Rezervovaná výletná loď preplavila účastníkov po hladine priehrady k Vtáčiemu ostrovu. Na plytčinách okolo tohto ostrova hniezdi veľa druhov vodných, brodivých a mokradových vtákov. Tieto biotopy však rýchlo a opakovane zarastajú vrbinou a inými drevinami, preto pracovníci Správy CHKO za pomoci dobrovoľných spolupracovníkov robia periodické prerezávky húštín po opadnutí lístia, aby sa zachoval vhodný charakter umelého biotopu na hniezdenie.

Potom plavba pokračovala k Slanickému ostrovu, dnes nazývanému aj ako Ostrov umenia, s dvojvežovým kostolom (galéria), kaplnkami, múrikmi a zvyškom starého cintorína. Pri prehliadke ostrova i na spätočnej ceste seniori pocítili nástup jesene so sprievodným čerstvým, chladivým severozápadným vetrom. Na palube lode RNDr. Dušan Karaska erudovane informoval účastníkov o problematike ochrany ornitofauny na oravskej vodnej nádrži.

Po návrate na breh nastalo obligátne lúčenie s potriasaním rúk, prianím „do videnia o rok na jubilejnom dvadsiatom stretnutí“ a napokon osedlanie motorových tátošov, na ktorých „každý svojou pošiel stranou“.

Ing. Július Burkovský, RNDr. Ján Kleinert, CSc.
Klub seniorov ochrany prírody

Rokovanie Klubu seniorov ochrany prírody

Na lodi cestou na Slanický ostrov

RECYKLUJ, ZBIERAJ PAPIER
A DAJ STROMOM DRUHÚ ŠANCU

POĎ S NAMI CHRÁNIŤ ŽIVOTNÉ PROSTREDIE!

ÚSMEV PRE STROM

SÚŤAŽ PREBIEHA OD OKTÓBRA 2013 - DO APRÍLA 2014

ZBIERAJ papier | NAMALUJ obrázok | ZASAD' strom | VYHRAJ

SHP Group pod záštitou Slovenskej agentúry životného prostredia vytvorila interaktívny projekt určený pre základné a stredné školy pod názvom Úsmev pre strom. Projekt je zameraný na ochranu stromov a recykláciu. Na stránke www.usmevprestrom.sk nájdete množstvo zaujímavých a užitočných informácií.

SLOVENSKÁ AGENTÚRA
ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

Súťažné aktivity:

- Zbieraj a vyhraj
- Vieš kresliť a máš nápad
- Zasad' strom – Park Harmony

ECO INVEST